DE GRAFOLOGIE VAN DE SCHRIJFMACHINE

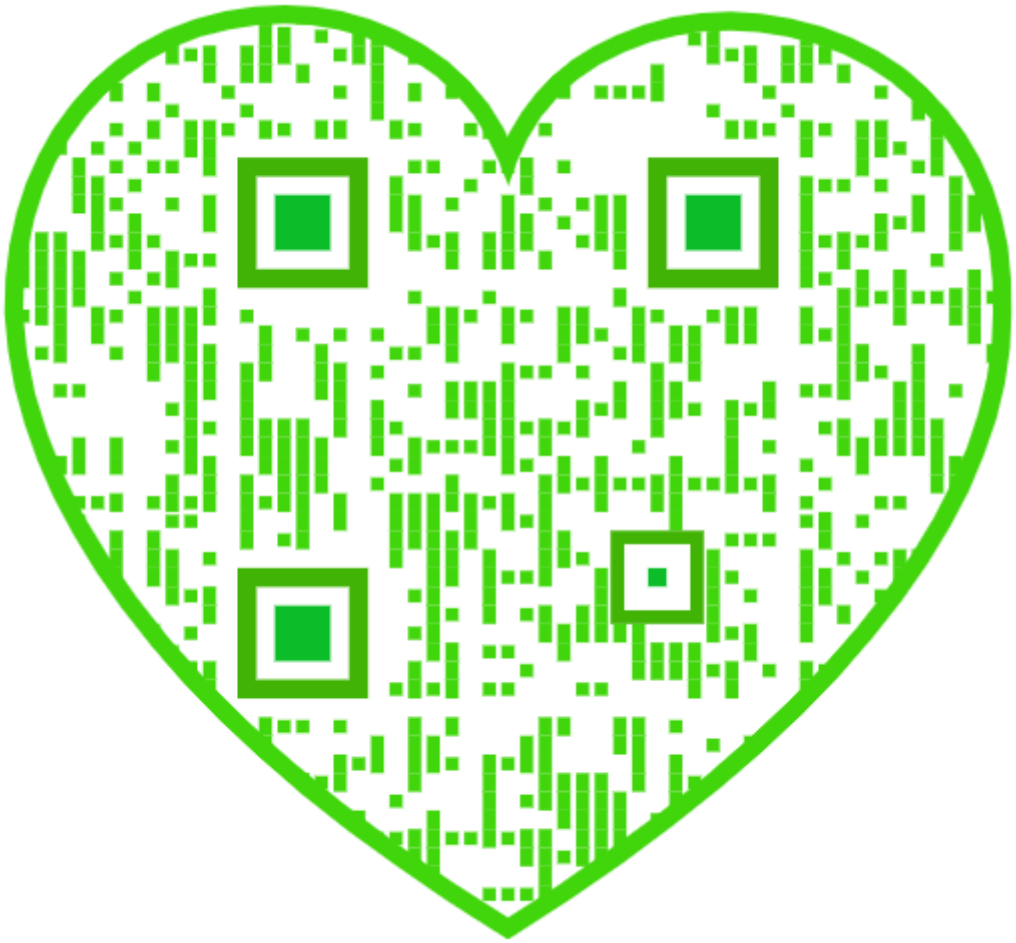

DE GRAFOLOGIE VAN DE SCHRIJFMACHINE

DE GRAFOLOGIE VAN DE SCHRIJFMACHINE

OP WETENSCHAPPELIJKE GRONDSLAG

Handboek voor grafologisch en criminologisch onderzoek
met 132 afbeeldingen

DOOR

ALFRED KRING

1939

UITGEVERIJ V/H C. A. MEES - SANTPOORT

Inhoud

Bladz.

VOORWOORD 7

PUNT VAN UITGANG 9

Inleiding. Geschiedkundig overzicht. Miskende mogelijkheden. Langzame groei. De eeuw van de stalen pen. „Onpersoonlijk." Mechanische factoren in het hand- en machineschrift. Vooroordelen. Tegenwoordige belangstelling. Aanverwante gebieden. Eisen. Karakterlezen. Grenzen.

ALGEMEEN GEDEELTE 17

1. Het individuële schriftbeeld als verklarend grondbeginsel. Geestelijke waarde. Toetsenbord. Persoonlijke dingen. Levende vormgeving. Constante individualiteit. Betekenis van het schriftbeeld. Schriftbeeld en toetsenbord.
2. Wezen en wetenschappelijke grondslag 21
Doel. Uitgangspunt. Karakter. Wijze van uitdrukking en karakter. Machineschrift en handschrift. Expressieve bewegingen. Schriftbeeld: een product van bewegingen. Wetenschappelijke grondslag. Enkele voorbeelden. Uiting van onbewuste motieven. De „gulden snede" in het schriftbeeld. Uit de praktijk van het leven. Tegenhanger van het handschrift.
3. Betekenis van de schrijfmachinegrafologie . . . 33
Draagwijdte. Algemeenheden. Zakenleven. Onderzoek naar geschiktheid. Experimentele psychologie. Medische diagnose. Rechtspleging.
4. Het onderzoek: grondslagen, methodes, eisen . . . 37
Omvang van het materiaal. Soort van de schriftproeven. Methode van het onderzoek. Voorwaarden. Verband met het karakter.

BIJZONDER GEDEELTE 43

Sleutel tot het karakter

1. „Op het eerste gezicht" 45
Opstelling. Gulden snede. Algemeen schriftbeeld. Adressering. Gedrukte formulieren. Achterkant en volgende bladzijden. Betekenis van de laatste gedeelten.
2. De marges 49
De beëindiging rechts. Breedte van de marge. Onregelmatige en wisselende marges.
3. Samenstelling van regels en alinea's 51
Lengte van de regels. Richting van de regels, inschakeling, afstand. Het inspringen. De alinea's.

Bladz.

4. De aanslag 55
Onderzoek. Sterkte. Afwisseling. Tienvingersysteem. Links. Het aanslaan van leestekens.
5. Ruimten tussen de woorden (gebruik van de ruimtetoets) 57
Onregelmatigheid. Fouten na de leestekens. Te grote spaties. Onderbrekingen. Aanslaan van verkeerde toetsen.
6. Grote, hoofdletters (overschakeling) 59
Maatstaf. Aard en oorzaken der kenmerken.
7. Nadrukwijzers en bijwerk. Wat daartoe hoort. Onderstrepen. Onderstrepen met inkt. Gespatieerd schrift. Kapitalen. Varia. Overdadig bijwerken 61
8. „Substitutief" en „gemengd" schrift 66
9. Interpunctie en accenten 68
10. Gewoonten van het handschrift en systematisch machineschrijven 69
11. De letters 71
Accuratesse. Soort van het schrift. Cijfers. Tekens. Afkortingen
12. Inktgeving 73
13. Betekenis van tikfouten, correcties, aanvullingen. Mistasten. Ongewilde weergave. Rectificaties. Bijvoegsels 74
14. De handtekening 77
15. Machine-eigenaardigheden 78
Defecten. Nieuwe machines. Doorslagen.
16. Oefening 79

Criminologische en juridische nasporingen.

1. Het waarnemen van verdachte aanwijzingen . . . 82
2. Het opsporen van de machine, waarmee gewerkt werd. 85
Toetsenbord. Cijfers als uitgangspunt. Eigenaardigheden bij de verschillende groepen van machines. Stand van de tekens. Verhoudingen tussen de tekens onderling, defecten in de tekens. Verschillende eigenaardigheden. Samenvatting. Voorbeeld
3. Het opsporen van den dader 93
Machine en gebruiker. Duistere elementen. De persoonlijkheid van den dader. Het persoonlijk stempel in het schrift. Betekenis der kenmerken van het schriftbeeld. Practische toepassing
4. Psychologische aanknopingspunten in het schriftbeeld 96

Groepen van personen in het schriftbeeld.

Geslacht. Leeftijd. Beroep. Nationale en op de mode berustende gewoonten. Pathologische inslag. Criminele inslag in het schriftbeeld. 98

VOORUITZICHTEN EN SLOTWOORD 102

ALFABETISCHE INDEX 105

132 Schriftproeven zijn in een apart boekje aan de achteromslag uitvouwbaar bevestigd 110-160

Een woord vooraf

Aan allen die direct en indirect ertoe hebben bijgedragen, dat dit eerste boek over een voor onze tijd belangrijk, grafologisch nog onbekend gebied in deze vorm kan verschijnen, breng ik op deze plaats mijn hartelijke dank.
Bizonder erkentelijk is de schrijver de uitgeverij, die hem door vèrstrekkende, begrijpende hulp in staat stelde, in een volledig nieuwe bewerking de nadruk te leggen op de schrifteigenaardigheden van het Nederlandse spraakgebied, ook in het toegevoegde illustratiemateriaal.
Moge het thans voltooide werkje ook in de landen van Nederlandse tongval zijn diensten bewijzen op de hier aangegeven nieuwe wegen, voorwaarts en, naar ik hoop, opwaarts.

ALFRED KRING

Het werk „Die Graphologie der Schreibmaschine" is verschenen bij de uitgeverij Albis-A.G. te Zürich.
De bewerking voor Nederland en de uitbreiding van de schriftproeven met Nederlandse voorbeelden geschiedde door den auteur zelf, die met het Nederlands en de hier te lande in gebruik zijnde machines vertrouwd is. De vertaling is van de hand van Xeno Münninghoff, die zich als grafoloog heeft doen kennen.
De schrijver houdt zich aanbevolen voor aan- en opmerkingen en schriftproeven en is bereid zijn kennis toe te passen op hem door lezers toegezonden machinetiksels. Hij hoopt binnenkort lezingen over het onderwerp te houden in Nederland en België. Zijn huidig adres is: Röseligarten, Hilterfingen-Bern.

N.V. UITG. V.H. C. A. MEES

Punt van uitgang

Historische beschouwing

De erkenning van het verband tussen karakter en schrift is bijna even oud, als de schrijfkunst zelf. Ze was, zoals *Emile de Vars* in zijn „Histoire de la Graphologie" met bewijzen staaft, reeds aan Aristoteles en Dionysus van Halikarnassus bekend; 120 j. n. Chr. vindt men er iets van in een geschrift van C. Suetonius Tranquillus.

De persoonlijkheid van den auteur spreekt zowel uit de Griekse stenen tafelen als uit de documenten van alle andere volkeren en tijden; alleen op verschillende manieren: Ieder schrijfgereedschap vereist niet anders dan een opmerkzame beschouwing bij de karakter-beoordeling uit het schrift, of dit nu een beitel, griffel, penseel, ganzepen, stalen pen of schrijfmachine is.

Miskende mogelijkheden

In dit opzicht bleef tot heden het voornaamste dagelijks gebruikte schrijfgereedschap van onze eeuw miskend: Op de *schrijfmachine,* hoewel reeds meer dan 50 jaar geleden ingevoerd, onmisbaar voor het zakenleven, evenals voor litteratuur, pers en overheid, maar die ook in het particuliere leven de pen dagelijks verder terugdringt — op dit millioenvoudig gebruikte schrijfgereedschap — werd de grafologie nog niet toegepast.
In de litteratuur die op dit onderwerp betrekking heeft

worden slechts enkele onbelangrijke gedeelten van het veronachtzaamde gebied even aangeroerd, voornamelijk de buitenkant rakend. Vermelding verdient in dit opzicht „Die Psychologie der Schreibmaschine" van *Friede Reuting*. De criminologische vraagstukken zijn, tenminste in Amerika, enigszins uitvoeriger behandeld, in 't bijzonder door *Albert S. Osborn* in „Questioned Documents", „The Problem of Proof", „Fraudulent Typewriting in Legal Documents", die echter het persoonlijke in het schriftbeeld niet aanroeren. In de laatste tijd zijn er enige verhandelingen over mijn eigen studiën in dag- en vakbladen verschenen.

Na de voltooiing van het manuscript werd mij er van bevriende zijde op gewezen, dat in Europa Dr. Hubert *Streicher* een nieuw werk het licht had doen zien, „Die kriminologische Verwertung der Maschinenschrift", dat voor mij echter niet toegankelijk was.

Langzame groei

Waarom ontbreekt het den lezer van getypte correspondentie tot op dit oogenblik aan grafologische toetsmiddelen? Zou daar het machineschrift soms helemaal van uitgesloten zijn?

Wie in dit boek slechts de eerste hoofdstukken van het tweede deel, of „de sleutel tot het karakter" en de afbeeldingen doorloopt, zal tot de overtuiging komen, dat de tweede vraag onvoorwaardelijk met „neen" beantwoord moet worden.

Om de eerste vraag goed te begrijpen — want de verbreiding van de schrijfmachine in aanmerking genomen moet het gebrek aan grafologisch onderzocht machineschrift toch verrassing wekken — dienen wij ons voor alles van drie dingen rekenschap te geven:

De eeuw van de stalen pen

1. De moderne grafologie, die het verband tussen persoonlijkheid en schrift op wetenschappelijke basis bewezen heeft, is in de grond een kind van de negentiende

eeuw; de eeuw van de stalen pen, waarin de voornaamste werken van grafologische geleerden, zoals *Emile de Vars, Michon, Preyer, Schneidemühl, Hoquart, Schwiedland, Erlenmeyer, Lombroso, Dorow, Crépieux-Jamin* voor de eerste maal gepubliceerd of in ieder geval geschreven werden. Tot het gebied van de schrijfpen, die intussen op uitgestrekt terrein voor de schrijfmachine het veld moest ruimen, heeft de wetenschappelijke grafologie zich tot nu toe beperkt. (Ook de in dit onderwerp diep doordringende *Schneidemühl* weet met de schrijfmachine, afgezien van een gerechtelijk onderzoek van documenten, niet veel aan te vangen en miskent de aanwijzingen betreffende het karakter in het machineschrift en de verbreiding daarvan). Dat is binnen bepaalde grenzen ook te verklaren. Want in de eerste plaats dateert de werkelijk *algemene* verbreiding van de schrijfmachine van nauwelijks meer dan 30 jaren geleden. Verder is een grondige studie van dit pas ontdekte terrein tijdrovend en omslachtig; ze eist jarenlange waarnemingen, proefnemingen, onderzoek naar het verband en het verzamelen van materiaal. Zo berust deze eerste samenhangende uiteenzetting op meer dan twaalfjarige ervaring; en de steeds opnieuw getoetste en aangevulde resultaten hiervan worden hier als handboek voor de praktijk en opwekking tot verdere uitbreiding van een belangrijk onderdeel van de grafologie neergelegd.

„Het onpersoonlijke"

2. Het machineschrift stelt aan den lezer lang niet zulke hoge eisen als het gewone schrift met zijn variaties, die vooral tot uiting komen in de bijzondere lettervormen. Dat heeft het gemakkelijke geloof in de hand gewerkt, dat getypte brieven „onpersoonlijk", „schematisch" zouden zijn, hetgeen zoals zal worden aangetoond, een fabeltje is.

Mechanische factoren

3. Ten slotte protesteert men tegen het karakteronderzoek uit machineschrift, omdat het, zoals beweerd wordt, van vaste mechanische factoren afhankelijk zou zijn. Daarbij ziet men echter over 't hoofd, dat het geschreven schrift evengoed aan mechanische factoren onderhevig is — alleen aan andere, zoals het ook weer verschil uitmaakt, of het uit penseelschrift op rijstpapier of uit krassen in was, bestaat. Voor het schrift met de pen zijn factoren als: hoogte, stand en de gladheid van datgene, waar men op schrijft, vooral echter de transparant, die de richting en afstand tussen de regels, de breedte en vorm van de marge, en de schrijfhoek beïnvloedt, zoals bekend is, zeer gewichtige specifieke elementen bij de beoordeling van het handschrift. De aard van de penpunt (fijn, grof, schuin, rondschrift of gouden pen), komt eveneens uit in vorm en dikte van de letters. En juist het gebruik van smerende, versleten, spattende pennen wordt dikwijls in verband met het innerlijke van de persoonlijkheid (achteloosheid, onverschilligheid, verstrooidheid, slordigheid, neerslachtigheid) veronachtzaamd.

Verder heffen andere mechanische factoren bij vulpenhouders met een glazen pen (stylo) of met een holle punt, het onderscheid in dik en dun bijna helemaal op. Niemand zal echter beweren, dat het om al deze redenen van mechanische aard voor den grafoloog onmogelijk wordt, uit het handschrift de persoonlijke eigenschappen van den schrijver af te leiden, hij houdt zich juist aan het karakteristieke, dat in 't schriftbeeld van geen enkel schrijfapparaat, ook niet in dat van de schrijfmachine ontbreekt.

Vooroordelen

Niet zonder grondige reden herinnert Schopenhauer: „Wat het ontdekken van de waarheid het meest belemmert, is niet de uit de dingen voortkomende en tot vergissing verleidende valse schijn, maar het is de vooropgestelde mening, het vooroordeel, dat zich tegenover

de waarheid stelt". Wij zullen ons daarom aan het woord van Plato houden: „Een wijs man moet geen vooroordelen hebben".

Tegenwoordige belangstelling

Dat de tijd rijp geworden is om het machineschrift in het grafologisch onderzoek te betrekken, heeft de onverwacht levendige en welwillende weerklank bewezen, die mijn bescheiden stukken in de pers over dit onderwerp, in 't openbaar en in vakkringen gevonden hebben. In één geval strekte deze belangstelling zich zelfs uit tot — laten we zeggen: een zonderlinge groep literatoren; een van mijn verhandelingen werd, nauwelijks verschenen, door een „journalist" onder zijn naam in slechts vluchtig veranderde, nog duidelijk herkenbare vorm, maar zonder opgave van herkomst als „eigen causerie" gepubliceerd. Nu, hij heeft geen plezier beleefd van zijn buit. En omdat die publicatie in een groot West-Europeesch dagblad de behoefte aan en de belangstelling voor ontginning van dit terrein slechts bevorderd heeft, is de schrijfmachinegrafologie hem eigenlijk nog dank verschuldigd.

In ieder geval is deze gebeurtenis voor mij aanleiding, ten einde misverstand te voorkomen, er op te wijzen, dat de uiteenzetting van het grafologisch onderzoek van machineschrift, in al haar delen mijn geestelijk eigendom is; de beschreven kenmerken heb ik zelf uit een rijke verzameling gegevens op grond van uitvoerige onderzoekingen en controle-proeven met inachtneming van wetenschappelijke aanverwante gebieden voor bijzondere karakterverschijnselen vastgesteld en hun verband opgespoord.

Aanverwante gebieden

Het is voor ons heel gemakkelijk, uit een ets den graveur te herkennen, uit een brug zijn bouwmeester; in een bouwwerk het stempel van den scheppenden kunstenaar. Naar de kleding van een mens beoordelen we zijn kleermaker (of naaister) ongeacht de talrijke mechanische

factoren, die bij het werken met een naaimachine een rol spelen.

Aan de schriftbeoordeling zelf verwante gebieden zijn b.v. de grafologie van de stenografie (ook van de zogenaamde geometrische systemen); de verklaring van uitheemse handschriften: niet alleen de cursieve (zoals Russisch, Georgisch, Arabisch) maar ook de niet verbonden tekens van het alphabet (bijv. Grieks, Indisch, Hebreeuws) en overige losse schriftelementen (zoals de ideogrammen van het Chinese schrift en de Japanse tekens voor lettergrepen van Katakana en Hiragana). Zij alle hebben bewezen grafologisch onderzocht te kunnen worden, alsmede karakteristiek te zijn voor het schrijvende individu, precies zoals de papyri, spijkerschrifttegels en wastafeltjes uit de oudheid.

Want de persoonlijkheid beslist, niet het werktuig, dat alleen dient om het individuele stempel te helpen afdrukken. Voor de treffer is de schutter verantwoordelijk en niet het machinegeweer; voor de muziek de pianist en niet de vleugel; voor behoorlijk rijden, de chauffeur en niet de auto. De van invloed zijnde mechanische factoren behoeven wel is waar niet miskend, noch onderschat te worden, doch het moet duidelijk zijn, dat ze *overal* in het gereedschap van de menselijke beschaving gevonden worden, doch steeds als bijzaken aan het scheppende individu dienstbaar blijven en het karakteristieke van het voortgebrachte niet uitwissen.

Eisen

Het bepalen en vastleggen van de grenzen van deze bijkomstigheden, het juist naar waarde schatten van de machine als werktuig van de schrijvende persoonlijkheid en het zich rekenschap geven van haar bijzonderheden zijn de vereisten die een voorwaarde vormen voor de schrijfmachine- of Daktylo-grafologie.

Alleen de vaststelling van haar juiste grondbeginselen is nodig (zie IIe Deel, individueel schriftbeeld en onder-

zoek) om uit het machineschrift de wezenlijke karaktereigenschappen van de(n) typist(e) te kunnen opmaken. *Want op de keper beschouwd zijn er geen twee getypte brieven, die elkaar op een haar gelijken.* Ze verschillen in soort, evenals de bewerkers, naar het totale schriftbeeld en in de onderdelen, zoals iedere steekproef en een inzage van de afbeeldingen dit duidelijk aantoont.

Karakterlezen

Of de schrijver helder of verward; betrouwbaar of lichtzinnig, haastig of behoedzaam is, of hij snel aanpakt en werkt of niet, onthult het persoonlijke in zijn handschrift. Ordelievendheid, netheid, zelfverzekerdheid, huichelarij, terughoudendheid, trouw, een ruim geweten en de tegengestelde eigenschappen, spiegelen er zich duidelijk in af. Is hij zuinig, overleggend, bedachtzaam, energiek, volhardend, eigenzinnig, inschikkelijk, nauwgezet, volgzaam of koppig, dan geeft zijn typewerk hierover en over nog veel meer vragen inlichting, bovendien zowel over sommige ziekelijke veranderingen als over de neiging tot wetsovertredingen, en, gecombineerd met het onbewegelijke toetsenbord van de machine, maakt het de ontdekking mogelijk van vervalsers, afpersers of anonyme schrijvers van smaadschriften.

Grenzen

Natuurlijk houden wij ons binnen de perken van hetgeen volgens algemene erkenning vaststaat. In overeenstemming met de uitspraken van de wetenschappelijke handschriftverklaring heb ik ook voor het machineschrift bevestigd gevonden, dat het voornamelijk die eigenschappen blootlegt, die zich openbaren in uitdrukkingsbewegingen van den mens en uiterlijke elementen van zijn schrijfwijze, niet evenwel die (niet zeer talrijke) eigenschappen, waarbij dat niet het geval is, als b.v. verbetenheid, wraakzucht, nijd. Evenmin kunnen zuiver geestelijke eigenschappen vastgesteld worden (b.v. muzikale of andere artistieke *begaafdheid,* domheid; kunstzinnigheid daarentegen tekent zich wel in het schriftbeeld af. Wel laten

enige gegevens die met het machineschrift verband houden en wel hoofdzakelijk stijlvorm en stijlniveau, algemene *veronderstellingen* over de geestelijke stand en capaciteit van den schrijver toe, maar meer ook niet (afb. 27, plaatsnaam). Wat daarboven in de handschriftkunde wordt beweerd, moet de verdenking van misleiding wekken door schitterende, spitsvondige symboliek. Er bestaat weliswaar een zondvloed van „grafologische" litteratuur van deze soort, die echter alleen maar kan bijdragen tot vermeerdering van de skepsis, waaronder ook de wetenschappelijke grafologie nog te lijden heeft. Zijn er occulte waarheden, wat niet zal worden bestreden, dan verdienen ze een ernstig onderzoek, tot heil en met de geestesmiddelen van de denkende mensheid, wier weg nog wel verder zal gaan dan atoomvernietiging en relativiteitsleer. (Uitzonderingen bevestigen de regel: als ernstig grafoloog, die eigen wegen, vermoedelijk van telepathischen aard, bewandelt, verdient *R. Schermann* vermelding).

Wij dienen ons tot aan het verschijnen van meer tastbare verdere resultaten te beperken tot het vooralsnog logisch begrijpelijke en wetenschappelijk gerechtvaardigde. Deze vaste grond zullen wij in het onderhavige boek niet terwille van goedkoop effectbejag verlaten.

Algemeen gedeelte

Auf den feinsten Nervensaiten
spielt ein Spielmann sein Gedicht;
wohl fühlst du die Finger gleiten,
doch den Spielmann siehst du nicht.
Carl Ludwig Schleich

1. HET INDIVIDUELE SCHRIFTBEELD ALS GRONDSLAG VOOR VERKLARING.

Geestesinhoud

De getypte tekst dient voor het overbrengen (of het vastleggen) van menselijke gedachten in een taalkundige vorm, voortgebracht door één van de millioenen individuen of karakters, die onze planeet bewonen. Dit persoonlijk voortbrengsel wordt door middel van een schrijfapparaat vervaardigd, dat binnen zekere grenzen gemechaniseerd is, doch zich voegt naar de impulsen, gewoonten, persoonlijke eigenschappen van den schrijver. Zij vinden hun neerslag in het individuele schriftbeeld, waarbij de schrijfmachine slechts als hulpmiddel dienst doet.

Toetsenbord

De kleinste onderdelen van dit persoonlijk samenstel zijn in elk opzicht even vaste gegevens als de stenen van een gebouw. Reeksen van tikken op de toetsen drukken stalen tekens tegen een in inkt-gedrenkt weefsel, dat hun afdruk op de papierrol vasthoudt (voor zover niet, zoals bij een paar, meest oudere systemen, door een inktkussen gekleurde letters direct het papier beschrijven). De grenzen van de *lineaire vorm* van de lettertekens maken *het enige vaststaande* in het machineschrift uit, ze zijn alleen verschillend op verschillende machines al naar soort, slijtage of ouderdom. Hun bijzonderheden maken bij vervalsingen en andere oorkonde-delicten ge-

wichtige ontdekkingen mogelijk (die weer in de richting van het persoonlijke in het door mij beschreven individuele schriftbeeld van den schrijver, een belangrijke aanvulling krijgen). De vaste lineaire *vorm* van letteropstelling van een bepaalde machine zullen we in dit boek toetsenbord noemen. Voor het karakter-onderzoek komt dit niet in aanmerking.

* * *

Persoonlijke dingen

Afgezien van de strak begrensde vorm van de kleinste samenstellende delen, de letters op zich zelf, *moet* het machineschrift echter *individueel totaal verschillende uitkomsten geven.*

Want voor de vorming van het schriftbeeld — in zijn geheel zowel als in de onderdelen en hun betrekking tot elkaar — biedt de schrijfmachine de meest uiteenlopende mogelijkheden. *Meer nog:* een aanzienlijk aantal van mogelijke variaties stelt iederen schrijver voor de taak, de structuur van het geschrevene in de samenwerking der vele elementen ervan eigenhandig te vormen.

Levende vormgeving

In welk opzicht verlangt en vereist nu het mechanische schrijfgereedschap de persoonlijke beslissing over de vorm, het individuele stempel van het „schriftbeeld"? Iemand die schrijft is verplicht, meer of minder *bewust,* keuze te doen ten opzichte van de talloze mogelijkheden en combinaties, die het terrein van de schrijfmachine voor hem openlaat: opstelling van de tekst en het benutten van de beschikbare ruimte (als geheel, verder in het adres, de datum, aanhef, slotformule), verdeling der afstanden in regels, alinea's, aantekeningen, lengte van de regels, breedte, verhouding en verloop van de marge's (dus vastzetten of loslaten van de kantlijnstop, de regelversteller, het vastzetten van de rol — het juiste gebruik van de ruimtetoets — het bedienen van de wissel-

toets, van de tabulator, van de terugzettoets — het inzetten en spannen van het papier —, de wijze waarop men nadruk vestigt (b.v. onderstrepen, spatiëren, aanhalingstekens, hoofdletters, slagzinnen, sierlijnen) — het beschrijven van één of twee kanten, het schoonhouden van de letters en wat dies meer zij. De sleutel tot het karakter in het „Bizonder Gedeelte", geeft een beeld van de uitwerking, die deze factoren hebben.

Buitendien echter treden in het schrift, *onbewust* aan dengeen die typt, en daarom des te gewichtiger voor de karakterontleding, nog talrijke individuële kenmerken op, waarvan we er hier slechts enkele noemen: sterkte, gelijkmatigheid en snelheid van aanslag zijn individueel verschillend (beoordeling: achterzijde van het papier, loupe). Een kenmerkende factor van de eerste rang is de wijze waarop de kantlijn tot stand komt en het afbreken van de regels aan de *rechterkant,* waarvoor den typist geen vastomschreven regels gesteld zijn, zoals de zetmachine die wèl verschaft. Hiertoe behoort ook het optreden van bepaalde eigenaardigheden, zoals het „substitutief" schrift (afb. 80), het gemengd schrift (afb. 4, 21, 34), het volgen van handschriftgewoonten, onopvallende eigenaardigheden bij het gebruik van de ruimtetoets, de systematische opbouw van het schrift, verdere verschijnselen bij de interpunctie, het gebruik van afkortingen, cijfers, tekens, de wijze van corrigeren en aanvullen, het ongewild optreden van verborgen eigenaardigheden en vele andere kentekenen, welke in het „Bizonder Gedeelte" uitvoerig beschreven worden, en waaruit men „tussen de regels" kan lezen, van welke geest de schrijver bezield is.

Constante individualiteit

Wanneer wij getypte brieven op deze en aanverwante verschijnselen in de opbouw van de tekst en zijn vele onderdelen onderzoeken, dan blijkt hieruit duidelijk:

Het machineschrift van verschillende mensen is totaal

verschillend en bij een bepaalden schrijver vindt men bepaalde bizonderheden, zowel van het gehele schriftbeeld als in de onderdelen ervan, in diens gewoonten terug. Tenslotte zou het nog mogelijk zijn, dat een onverbeterlijk scepticus deze verscheidenheid en overeenstemming, die hem uit meer schriftproeven onmiskenbaar opvalt, zou willen terugbrengen tot „toeval". Dan bleef hem niets over dan bij *Schopenhauer* in de leer te gaan, die het inzicht bevestigt: „Dat al wat geschiedt, niets uitgezonderd, *noodzakelijk moet geschieden,* is een onomstotelijk feit. Het is proefondervindelijk en a posteriori bewezen." En mijn ervaringen en onderzoekingen (sedert 1924) hebben het onweerlegbare bewijs geleverd, dat iemands machineschrift, wat betreft de typische bijzonderheden even *constant* is en blijft als zijn handschrift; dat, waar veranderingen in het schriftbeeld optreden, die tot dezelfde oorzaken kunnen teruggebracht worden als die van het handschrift (ziekten, ontwikkeling, verandering van karakter) — in 't kort, dat het schrift onscheidbaar met de persoonlijkheid verbonden is.

Hiervan zal de lezer in de practijk spoedig overtuigd zijn. Zo zijn de volgende schriftproeven van dezelfde persoon; ze zijn echter afkomstig uit tijdperken, die verscheidene jaren uit elkaar liggen: 1e) Afb. 59, 60; 2e) afb. 30, 61, 72, 73, 78, 79; 3e) afb. 25, 29, 31, 38, 40, 70, 71 (van denzelfden schrijver, maar uit zijn jeugd, dus afkomstig uit een vroegere periode van ontwikkeling, is de schriftproeve van afb. 33.

Daarentegen zijn van dezelfde schrijfmachine, maar van drie verschillende personen, de opvallend van elkaar afwijkende schriftbeelden 1, 2 en 3 afkomstig.

Betekenis van het schriftbeeld

Uit het menigvoudig samenspel van de hierboven beschreven en uiteengezette, variërende factoren ontstaat het individuele schriftbeeld, onze grondslag voor het

afleiden van de karaktereigenschappen, van de persoonlijkheid, uit het machineschrift.
„Schriftbeeld" noemen we dus het gezamenlijke van alle persoonlijk eigenaardige onderdelen van het handschrift, in vorm, samenstelling en gewoonten; de gewilde en ongewilde eigenaardigheden van de schrijfwijze, haar relatieve gebreken en voortreffelijkheden.

Schriftbeeld en toetsenbord

Het schriftbeeld stelt een persoonlijk maaksel voor; het toetsenbord is de dode kern van de machine. Het schriftbeeld (afb. 1-98, 115-124) dient voor het onderzoek naar de persoonlijkheid, het toetsenbord (afb. 99-117, 125-131), voor het vaststellen van de machine, waarmee gewerkt is, in rechtszaken en criminele gevallen, waarbij het schriftbeeld weer te hulp moet komen tot het vaststellen van den persoonlijken dader.

2. WEZEN EN WETENSCHAPPELIJKE GRONDSLAG.

Doel

De grafologie van de schrijfmachine beoogt inzicht te geven in de diepere beweeggronden van het karakter, door middel van de individuele verschijnselen van het „schriftbeeld".
Daarnaast hebben we: voor de criminologie en rechtspleging: het vergelijkend en opsporend schriftonderzoek door beschouwing van het hier geschetste persoonlijke stempel van het schrift naast het dode toetsenbord; voor den medicus: het gebruik maken van pathologische verschijnselen in het „schriftbeeld" bij het stellen van de diagnose; voor de experimentele psychologie, het onderzoek naar geschiktheid, beroepskeuze: het betrekken van de uiteengezette opvattingen op hun arbeidsveld en op te lossen problemen.

Uitgangspunt

De eerste, hier geboden beknopte beschrijving van dit voor de grafologie pas ontdekte terrein, berust op de omvangrijke uitslag van mijn beschouwingen en onderzoekingen, die iets meer dan twaalf jaar geleden begonnen zijn.

Ze geeft een keur van resultaten mijner ontdekkingen, voor zover zij op grond van herhaalde onderzoekingen als gewaarborgd kunnen gelden, met de wetenschappelijke opvattingen in overeenstemming zijn, waardoor het machineschrift geschikt gemaakt wordt voor de beoordeling van mensen, en in de eerste plaats van hun karakters.

Karakter

Het karakter — het woord betekent in 't Grieks oorspronkelijk iets dat „ingegraveerd" is — drukt op de menselijke habitus op veelvuldige wijze zijn stempel. Leibniz qualificeert het als „oorzaak van al onze handelingen". Lavater bevindt alle lichamelijke bewegingen afhankelijk van karakter en temperament.

Het is voor ons van ondergeschikt belang, dat de jonge wetenschap van de karakterologie tegenwoordig een slagveld is van de meest verschillende richtingen. Eén ervan, de baanbrekende, ziet in het karakter het individuele, het bizondere; een andere: de gedragslijn; een derde beschouwt het als een systeem van handelingen; anderen stellen het gelijk met de wil; of met het totaal van alle neigingen; ten slotte wordt het behoren van veel psychische eigenschappen tot het karakter bestreden; dan verklaart men het karakter als een persoonlijk begrip, zoals lichaamsgesteldheid, aanleg, prestaties. Daar wij echter niet met de samenstelling van het karakter, maar met de gevolgen ervan te maken hebben, is het voor ons voldoende om in aansluiting bij Klages te zeggen: Het karakter beantwoordt aan het persoonlijke, het individuële, af te leiden uit het stempel, dat de eigenschappen van de persoon in kwestie drukken op het getypte schriftbeeld.

Vormgeving en karakter

Hetgeen Lavater constateerde over het gebarenspel, de gang enz. en de fysionomie in een goedgefundeerd systeem bracht, heeft de wetenschappelijke grafologie (Michon, Schneidemühl, Preyer, Klages) voor het gewone schrift

aangetoond: het onontkoombaar verband tussen de expressieve bewegingen en het karakter.
Uit de Nederlandse litteratuur valt te vermelden „Leerboek der Grafologie" door Dr. J. Schrijver en de vertalingen van Saudek's Grafologie en van Broder Christiansen en Eli Carnap's „Nieuwe grondslagen der grafologie".
Onder de nieuwere wetenschappelijke grafologen treedt vooral *Ludwig Klages* op de voorgrond, die tevens de diepzinnige grondlegger der karakterkunde is. Hij constateerde zeer juist, dat karakterologie het noodzakelijke fundament vormt voor het verklaren van het handschrift, en zijn verhandelingen hebben de grafologie eerst ten volle tot een methodisch gefundeerde wetenschap verheven.
Evenals hij, is ook Dr. *Max Pulver* in zijn grafologische werken in de eerste plaats een onderzoeker der ziel. Zijn voornaamste verdienste is het voortreffelijke uitwerken der symboliek van het handschrift. Aan hem heeft de grafologie ook te danken de leer van het voor velerlei uitleggingen vatbaar zijn van ieder schriftkenmerk, de uiteenzetting der variaties die elke aparte uiting, die steeds een massa betekenissen insluit, kan bevatten; talrijke onderscheidingen door afkomst, milieu en opvoeding — „een innerlijke oneindigheid der menselijke natuur"; ieder karakter is op zichzelf zeer collectief en gegrond op milieu-relaties (Pulver, Symbolik der Handschrift). Op het van velerlei zaken afhankelijk zijn der karaktereigenschappen is in dit boek in het laatste hoofdstuk van het 1e deel (blz. 41) nader ingegaan.
Reeds vroeger was het grafologisch onderzoek nagenoeg gemeengoed der intellectuelen geworden. Zo heeft *Goethe* zich naar hartelust bezig gehouden met grafologische studiën en is tot de overtuiging gekomen, dat het schrift, „beslissende inlichtingen verstrekt over den schrijver en de

omstandigheden, waarin hij zich bevindt", en paste hij die ook op zichzelf toe.

Machineschrift en handschrift

Terwijl het handschrift evenwel de optische lettervoorbeelden al tekenend reproduceert, heeft het machineschrift met deze wijze van vorming niets te maken. Het is bij de beginneling meer „een spellen met toetsen". De telkens terugkerende gelijke volgorde (bijv. ie, ei, ij, oe, ch-sch-zw; lettergrepen, woorden, woordverbindingen) en gelijke opgaven betreffende de indeling (samenstelling, inrichting, rechte marge, verdeling in alinea's) veroorzaken zeer spoedig — machineschrijven is naar men weet geen erg „moeilijke kunst" — de uitbeelding van een persoonlijke, grafische stijl. De vormmiddelen en variërende factoren, waardoor zij tot stand komt, zijn reeds onder „individueel schriftbeeld" (blz. 18 etc.) beschreven en in „het bijzonder gedeelte" uitvoerig behandeld. Er is hier dus geen sprake van „letters aan elkaar rijgen", maar van een proces, dat men kan aanduiden als „schriftelijk denken, door groepen toetsen volgens vaste regels aan te slaan", een individueel gevormde weergave van gedachten op de schrijfrol, waarbij de innerlijke functies altijd weer hetzelfde spoor volgen, als bij het handschrift (wilsuitingen, beheerst door verstand en gevoel). Ook den machineschrijver zweeft een zichtbaar voorbeeld meer of minder bewust voor de geest, doch hier niet in de vorm van lettertekens, maar in het schriftbeeld en zijn samenstelling.

Expressieve bewegingen

Eenstemmigheid heerst er in de psychologische wetenschap en in het wetenschappelijk onderzoek van het handschrift, over het feit dat de openbaring van het karakter hoofdzakelijk aan bewegingen is gebonden, die verwijzen naar waar te nemen en aan te tonen persoonlijke eigenschappen. Op deze manier weerkaatst het handschrift bewust en onbewust het individuële van den schrijver.

Schriftbeeld een product van bewegingen

Nu is het machineschrift niets anders dan het resultaat van gecompliceerde bewegingen door het eigenhandig in werking stellen van een gevoelig en rijk gevarieerd instrument, bepaald door willen, denken en voelen van den schrijver. Het apparaat laat niet alleen de meest verschillende individuele mogelijkheden toe, het eist ze en registreert ze onvermijdelijk in het schriftbeeld. Dit schriftbeeld moet dus — in overeenstemming met het resultaat van de gemaakte beweging en de in haar doorwerkende uitingen van verstand en gevoel — de schrijvende persoonlijkheid in typische trekken schetsen. Rijkdom èn uitdrukking van de geschetste kenmerken zijn afhankelijk van het verschil in techniek, gevoeligheid, snelheid en getrouwe weergave van het instrument dat de bewegingen overbrengt.

Evenals de gelaatkunde en de beoordeling van het handschrift, dient ook de grafologie van het machineschrift ter verklaring van de resultaten, ontstaan door expressies van het levende, bewegende lichaam, waaruit de persoonlijkheid spreekt.

Ook het machineschrift geeft die persoonlijkheid weer, uitgedrukt in het resultaat van vormgevende bewegingen, die door een reeks van handgrepen het schriftbeeld doen ontstaan.

In nauw verband daarmee staan natuurlijk ook zoals trouwens met alle handelingen van den levenden mens, de individuele voorstellingen, ervaringen en gewoonten, die op persoonlijke voorkeur berusten.

Ook deze factoren en zeker niet het minst het individuele ruimtegevoel, maken daarom deel uit van de weergave in het schriftbeeld, als bestek van de expressieve bewegingen en niet daarvan te scheiden.

Wetenschappelijke grondslag

Ongetwijfeld zoekt de physiologie nog naar het exacte bewijs van het causaal verband tussen bepaalde expressieve bewegingen en geestelijke voorstellingen. Ze heeft echter

wel bewezen, dat ze „evenwijdig lopen" en daaruit tot hun wederzijdse afhankelijkheid besloten. Evenals men bij de wetenschappelijke verklaring van het handschrift van deze gevolgtrekking gebruik maakt, willen wij haar benutten bij het onderzoek van het machineschrift.

Evenals op andere wetenschappelijke gebieden kunnen ook op ons gebied o.m. twee grondstellingen voor waar worden aangenomen:

1e. Die van oorzaak en gevolg, de grondslag van de meeste natuurwetten: De in de waargenomen gevallen gevonden, hier weergegeven oorzaken zullen ook gegeven zijn in de niet-waargenomen gelijksoortige gevallen.

2e. Naar verhouding zal in het schriftbeeld bij het aan den dag treden van de voorstellingen datgene overheersen, hetwelk ook bij het geestelijk gevoel op de voorgrond treedt. Hoe vaker wij dus bepaalde verschijnselen waarnemen, van des te meer waarde zijn deze bij de algemene beoordeling van het karakter.

Enkele voorbeelden

Dienovereenkomstig moet hier, voor zover het binnen het bestek van een beknopte, populaire beschrijving mogelijk is, de verklaring en wetenschappelijke indeling (analoog aan fysionomie en handschriftbeoordeling) van enkele kenmerken in bijzondere voorbeelden gegeven worden. Waar het gaat om verschijnselen, die ons terrein gemeen heeft met het wetenschappelijk onderzoek van het handschrift, zoals breedte van de marge, verdeling van de ruimte, het verdelen van de regels etc., moeten we aannemen, dat de verklaring daarvan bekend is. Voor vele kenmerken kunnen we ons bovendien wenden tot sommige uiteenzettingen in „het bizonder gedeelte". Wat wij van de zieletoestand en geestelijke processen bij anderen bespeuren, is toch uitsluitend de zinnelijk waarneembare physische reactie, die in het gebarenspel, in iemands gang, in het handschrift en ten slotte ook in het machineschrift optreed: Zo is iemand,

die zijn leven en zijn werk zonder angstvalligheid gemakkelijk opvat, gauwer klaar, als hij achter "," "." „!" de ruimtetoets niet gebruikt, hetgeen in overeenstemming is met zijn slecht ontwikkeld plichtsgevoel (Afb. 21 en 27). Een ongedurig temperament spreekt uit de aanslag, hetgeen zonder nadere toelichting zichtbaar is (Afb. 22, 121, 124). Even in het oog lopend zijn de gevolgen van onachtzaamheid, zorgeloosheid, vluchtigheid en oppervlakkigheid in de in „de sleutel tot het karakter" gegeven kenmerken van het schriftbeeld, zoals ongeregelde vorming van het schrift, vuile letters, slordige interpunctie, lakse overschakeling, ongeregelde regelindeling of -stelling, het laten staan van fouten, herhaaldelijk misslaan (Afb. 1, 16, 17, 18, 19, 42-45, 63-68, 89). De gebalde vuist, die op tafel slaat, de voet, die op de grond stampt, correspondeert met de versterking van de slotpunt, door heftiger aanslag, door verdubbeling of door bijvoeging van een gedachtestreep (aan het eind van de zin), (Afb. 3, 23, 85). De toenemende sterkte van de aanslag naar het einde van een woord of zin is de weergave van de in omvang toenemende gesticulatie van iemand, die meent het beter te weten, een eigenzinnige of stijfhoofdige (Afb. 119, 122, 123). Het ver inspringen aan het begin van een brief of een zin, komt overeen met het hulpvaardig armgebaar van een vriendelijk, behulpzaam mens in opgewekte stemming (Afb. 28). Wie aan oude gewoonten vasthoudt, veranderingen schuwt en aanpassingsvermogen mist, zal de gebruiken van het handschrift in het machineschrift overnemen (Afb. 59, 60, 62). Vasthouden aan vooroordelen, aan onjuiste voorstellingen, veroorzaakt in de regel het voortdurend terugkeren van een verkeerd geplaatst teken; substitutief schrift (Afb. 80). Het streven om ruwheden te vermijden, onenigheid uit de weg te ruimen, spreekt uit de gewoonte, om de rechter marge steeds zo gelijk mogelijk te maken

(Afb. 3, 9, 29, 30, 31; het tegenovergestelde uit zich in: Afb. 33, 34, 37). Wie gewend is zijn denkbeelden overzichtelijk, duidelijk en nauwkeurig te bepalen, zal ook prijs stellen op een duidelijke weergave van zijn gedachten in het schriftbeeld; op een overzichtelijke verdeling in regels en alinea's (Afb. 9, 25, 26, 46, 69, 81 — Het tegengestelde: Afb. 24, 96, 97). Wien het opschrijven van zijn gedachten niet snel genoeg gaat, gebruikt onwillekeurig afkortingen, die men bovendien niet zelden aantreft bij vlugge denkers (Afb. 30, 72, 78, 79). Een onverschillig iemand zal zich ook voor de keuze van een juist schriftteken geen moeite getroosten en daarin vaker verandering brengen, naarmate hij een ruimer geweten heeft; z.g. „gemengd" schrift (Afb. 4, 21, 34, 90, 91). Een treurige gemoedsstemming en het bewust worden van het afnemen van krachten uiten zich dienovereenkomstig in een zwakke of wisselende aanslag (Afb. 13, 120, 121, 124). Wie terughoudend is, veel denkt wat hij niet uitspreekt, zal ook bij het typen niet geneigd zijn de gedachten, die hij verbergen wil, in finesses neer te schrijven, maar er de voorkeur aan geven, aan het eind van een zin, waarvan de tweede helft niet uitgesproken zal worden, de ruimtetoets aan te slaan, inplaats van met de lettertoetsen verder te werken; vandaar de gapingen in zijn schrift achter (soms ook voor) de punt (Afb. 7, 50, 58). Hij, wiens gemoedsleven aan snelle wisselingen onderhevig is, zal in zijn expressieve bewegingen deze wispelturigheid ook overbrengen op het schriftbeeld, de aanslag, en de vorming van de regels en alinea's (Afb. 22, 124). Wie voorliefde heeft voor uiterlijkheden of daardoor iets verbergen wil, wie zich in kleding, gedachten en gevoel voornamelijk aan het bijkomstige houdt, zal ook bij het vormen van zijn schriftbeeld gebruik maken van ondergeschikte, overtollige bijzaken (Afb. 21, I-V), (het tegenovergestelde: Afb. 9, 26, 32).

Uit bovenstaande voorbeelden spreekt de verklaring van eventueel voorkomende tegenstellingen meestal van zelf. Voor een nauwkeuriger studie van hun samenhang wordt naar de uitvoerige uiteenzettingen in „het bijzonder gedeelte" en naar de karakterologische literatuur verwezen.

De in „het bizonder gedeelte" gegeven verklaringen op een tot nu toe onbekend grafologisch gebied, zijn in alle gevallen door de uiteenzetting van de door mij onderzochte schriftbeelden bevestigd. De op grond van zo vele ervaringen getrokken conclusies met betrekking tot de weerspiegeling van het karakter in het schriftbeeld, beantwoorden aan de overeenkomstige wetenschappelijke inzichten waarbij ze zich logisch en onbetwistbaar aansluiten.

Uiting van onbewuste motieven.

Van veel eigenaardigheden in het schriftbeeld wordt de schrijver zich (evenals vaak bij het gewone schrift) in 't geheel niet of slechts ten dele bewust. Een massa innerlijke processen verlopen, zoals men weet, onder de drempel van het bewustzijn.

En hier zien we een *voordeel,* dat de schrijfmachinegrafologie bijzonder onderscheidt: de schrijfmachine heeft het voorrecht, het *snelste* schrijfapparaat te zijn. Juist om deze reden is het nog meer vatbaar voor de ongewilde en voor den schrijver onbewuste uitingen van het karakter, dan de letterstekenende en door de wil meer ingetoomde, bedachtzaam schrijvende hand. Tengevolge van de buitengewone reactiesnelheid en gevoeligheid van ons schrijfapparaat (een tik duurt slechts 4-8 honderdste sec.; de tijd tussen twee tikken: ongeveer even lang) is bij den schrijver de weerstand of prikkel tegenover het uiten van zijn innerlijke gevoelens verminderd: verschijnselen van het onbewuste worden gemakkelijker, sneller weergegeven; bewuste remmingen komen minder uit, dan in het gewone schrift.

Er zij hier in dit verband reeds op gewezen, dat juist onopvallende bijzonderheden voor de beoordeling van de meeste waarde zijn, omdat zij niet in 't bewustzijn van den schrijver komen en door hun onopvallendheid niet willekeurig beinvloed kunnen worden.

De gulden snede in het schriftbeeld

Een ander feit bevestigt het verband tussen machineschrift en het individu als deel van de levende natuur: het is het optreden van de gulden snede in het schriftbeeld, de overal voorkomende evenredigheid in verdeling en opstelling, die wij zowel in kristallen en planten, als in de lichamen van dieren en mensen waarnemen en die het natuurlijke schoonheidsgevoel aanduidt als een aesthetische wet. De gulden snede treedt (evenals overigens in het gewone schrift) in het samenstellen van het schrift door de schrijfmachine, het door een mensenhand bediende „dode mechanisme", veelvuldig op. Vanwege de overzichtelijkheid zijn slechts een paar van de in onze afbeeldingen opgenomen voorbeelden door stippellijnen onderscheiden (Afb. 9, 25, 26, 28, 46, 69, 87, 118); hier is M (hoofdletter) de grote, m (kleine letter) de kleine afstand, waarvan de verhouding in lengte evenredig is aan die van de kleinste tot hun verschil. Ofschoon de typist er zich niet van bewust is, hoe ver hij bijv. de wagen moet verplaatsen om de lengten van de aanhef en de vooraf vrijgelaten ruimte zò uit te meten, dat ze evenredig zijn aan de gulden snede, brengt hij intuitief de aesthetische verhouding over op de bouw van het schrift dat door het mechanische schrijfinstrument tot stand komt. Zo springt de gulden snede in het machineschrift ondanks al het mechanische van toetsen, hefbomen en rollen op de meest verschillende plaatsen in 't oog; nu eens in de hoogte en breedte van de alinea's, in de afstand en lengte van adressen, datums en notities, dan weer in de verhouding van de marges en regels of in andere onderdelen, die behoren tot de opbouw van het schrift (Zie blz. 46 vlg).

Hier ter plaatse zij een voorbeeld uit eigen ervaringen vermeld. In afb. 21 zijn vijf fragmenten van een brief gegeven (het publiceren van het gehele schrijven was om voor de hand liggende redenen niet mogelijk) die verschillende karakteristieke kenmerken opleveren: gemengd schrift, overslaan van de ruimtetoets, overtollige opeenhoping van leestekens, het overschrijden van de rand van het papier (Zie voor bijzonderheden de tekst bij afb. 21 en de uiteenzettingen in „het bijzonder gedeelte").

Door een aaneenschakeling van toevallige gebeurtenissen, waarop hier niet verder kan worden ingegaan, bleken hieruit de volgende feiten: De schrijver had gezegd, dat hij, een tijdlang voor het schrijven van de brief, één van mijn krantenartikelen over de grafologie van de schrijfmachine, tweemaal had gelezen. Uit bijzondere belangstelling had hij er zelfs voor eigen gebruik aantekeningen over gemaakt. In bedoeld artikel waren als resultaat van mijn onderzoek enige bijzondere kenmerken genomen en beschreven, zoals het doen uitkomen van het essentiële door spatiëren en hoofdletters; verder over het „gemengd schrift", waarbij als voorbeelden o.a. het verwisselen van „—" en „=", van „ae" en „ä" aangevoerd waren.

Nu bewees de enveloppe (in de afbeelding niet weergegeven), dat de schrijver werkelijk de publicatie onthouden en geprobeerd had, in het adres bijv., het doen uitkomen van het essentiële te construeren, door bepaalde, in de verhandeling nauwkeurig beschreven middelen, alsmede de eveneens in het artikel vermelde symmetrie van het machineschrift.

Niettegenstaande de bekendheid met mijn verhandeling en ondanks zijn blijkbare wil, om zijn schriftbeeld in dat opzicht te beinvloeden, gelukte hem dit echter niet in de onopvallende kenmerken, zoals de afbeelding duidelijk toont. In 't bijzonder is hier het „gemengd" schrift opmerkelijk, dat in de voorbeelden verklaard was

met het verwisselen van „ae" en „ä", „—" en „=". En toch komen juist *deze* kenmerken van het gemengd schrift in het schriftbeeld van bedoelde persoon voor. Hierbij komt nog, dat de schrijver er tengevolge van een bepaalde stand van zaken, bijzonder groot belang bij had, tot geen enkele prijs de eigenschappen in zijn karakter die de grondslag vormden voor het „gemengd" schrift te laten uitkomen; niettemin tekenden zij zich in het schriftbeeld af.

Tegenhanger van het handschrift

Een duidelijk bewijs, dat het machineschrift en het handschrift van dezelfde persoon gelijke betekenis hebben, wat de karakterverklaring betreft, levert afb. 132. Zij toont het handschrift van dezelfde persoon, waarvan het machineschrift van de afbeeld. 21, I-V, afkomstig is.

Iemand, die grafologisch geschoold is, ziet onmiddellijk, dat hierin dezelfde karaktereigenschappen tot uiting komen, als in het machineschrift van afb. 21, o.a. „het pasteus schrift" (komt ongeveer overeen met het verwaarlozen van de ruimte-toets en 't wijst dikwijls op een misdadige aanleg of een verlangen naar zingenot) — een onlogische afwisseling van Latijnse en Duitse letters; zo treffen we bijv. „H" en „ℌ", „S" en „ſ" aan; vooral echter zijn dezelfde letters nu eens Duits en dan weer Latijns geschreven, en wel nu eens „r" (in twee verschillende Latijnse vormen), dan weer „𝔯"; nu eens „e", dan weer „𝔢"; nu eens „D", dan weer „𝔇"; nu eens „B", dan weer „𝔅"; verward en ongeregeld door elkaar in dezelfde korte tekst (komt overeen met ons „gemengd schrift" en de oorzaken ervan, die weer voortkomen uit het karakter) — verder: overtollige opeenhoping van tekens (op twee plaatsen„.—" in een korte mededeling, waar enkel punten, als scheidingstekens tussen die paar zinnen, ruim voldoende zouden zijn).

Machineschrift en handschrift van dezelfde persoon lopen dus in grafologisch opzicht parallel — het zou trouwens

niet anders kunnen en is ook door talloze steekproeven bevestigd.
Dit is slechts één van de vele gevallen, die de juistheid van mijn beweringen en het bestaansrecht van dit boek wettigen. Het toont aan, dat het machineschrift het maskeren van het karakter volstrekt niet in de hand werkt; dat men het in dit opzicht wat de betrouwbaarheid betreft niet minder moet schatten dan het gewone schrift.

3. BETEKENIS VAN DE SCHRIJFMACHINEGRAFOLOGIE.

Draagwijdte

Het partijtrekken van het verband tussen persoonlijkheid en machineschrift is eenvoudig een gebod van onze eeuw. Nu het gebruik van de schrijfmachine in alle kringen algemeen geworden is en zich nog voortdurend verder uitbreidt, kunnen wij nog veel minder dit zo lang miskende, veelomvattende materiaal, dat het schriftbeeld voor de practische mensenkennis oplevert, voorbij zien.

Algemene omgang

Voor de beoordeling van personen in de gehele omgang met mensen, in samenleving en samenwerking, komt het machineschrift naast het handschrift te staan, dat er blijkbaar zelfs in één opzicht door overtroffen wordt; de omvang van het snel en gemakkelijk uitkomen van onbewuste motieven (zie „Wezen en wetenschappelijke grondslag", blz. 29 en volgende blz.). Dat men zich eerst vertrouwd maken moet met dit pas ontdekte terrein, weegt voldoende op tegen de teleurstellingen en vergissingen, welke deze kleine moeite helpt vermijden!

Zakenleven

In het openbare leven en het handelsverkeer geeft de dactylo-grafologie de meest uitgebreide aanwijzingen bijv. bij beoordeling van credietaanvragen, bij de keuze van personen voor bepaalde opdrachten en betrekkingen, voor opheldering van de meest uiteenlopende duistere zaken. Waar het gaat om sollicitaties, geeft zij inlichtingen betreffende gewichtige neigingen en gedragingen van de persoonlijkheid, waaruit men tot het meer of minder ge-

schikt zijn voor de vacante betrekking kan concluderen. De heersende gewoonte, om met de hand geschreven sollicitaties te verlangen (voor een grafologisch onderzoek) kan gerust afgeschaft worden; het veroorzaakt bij de sollicitant een zekere gedwongenheid, twijfelachtige en zwakke naturen verleidt het tot het toepassen van bepaalde kunstgrepen, die de waarde van het geschrevene bij het uitbrengen van advies wel is waar niet geheel twijfelachtig maken, maar haar toch sterk beinvloeden. Men late de(n) sollicitant(e) rustig de keuze, om geheel in overeenstemming met z'n individualiteit eventueel met de machine te schrijven, hetgeen ook in „curriculum vitae" reeds dikwijls geschiedt.

Onderzoek naar geschiktheid Experimentele psychologie

Wij hopen het wetenschappelijk onderzoek naar geschiktheid en beroepskeuze enige bescheiden en wellicht niet onwelkome vingerwijzingen te hebben gegeven, die kunnen bijdragen tot het aanvullen van bestaande leemten, o.a. bij het onderzoek naar geschiktheid voor een aan dit gebied bijzonder verwant beroep: dat van typist(e). *Dora Bienemann* komt in haar werk „Recherches sur l'aptitude dactylographique en vue de l'orientation professionelle" (Genève 1923, Int. Arbeidsbureau) tot de conclusie, dat, op grond van de tot nu toe opgedane ervaringen, voor dergelijke geschiktheid geen vaste methode van onderzoek kon worden gevonden.

Een verklaring hiervoor vindt men op blz. 45 van de vermelde brochure: de tot nu toe bekende test-methoden verschaffen geen inzicht in bepaalde zedelijke eigenschappen, neigingen („qualités morales") en de omvang ervan.

„Wanneer iemand bezig is met iets, waarvoor hij geen belangstelling heeft en waarvoor hem de vereiste geschiktheid ontbreekt, mag men nauwelijks hopen, dat hij zich zal inspannen om nauwgezet en precies te zijn („ponctuel et consciencieux")". Door rekening te houden met het individuele schriftbeeld kan men tot de uitbreiding

van dit gebied bijdragen, daar het de eigenschappen en neigingen van de persoonlijkheid weergeeft en in verband met de laatste, conclusies toelaat betreffende de geschiktheid voor een vak.

Medische diagnostiek

Evenals uit het handschrift reeds bepaalde aanwijzingen voor ziekelijke veranderingen herkend en in een uitgebreide vakliteratuur gewaardeerd worden, bevinden zich ook in het machineschrift dergelijke steunpunten voor de geneeskundige diagnose en het ter rechter tijd herkennen van een ziektebeeld. In dit boek konden slechts enkele ervan (zie verder onder afb. 13, 96, 97, 98, 22) zonder commentaar beschreven worden. Dit weinige zal echter duidelijk maken, dat ons gebied ook de medewerking van medische zijde waard is. Het leeuwenaandeel bij zo'n opgave valt vanzelfsprekend niet den grafoloog ten deel, maar den geraadpleegden medicus (en speciaal den psychiater). We hopen, al zijn onze indicatie's tot dusverre beknopt, te hebben opgewekt tot een dergelijk samenwerken.

Rechtspleging

Het toenemend gebruik van de schrijfmachine bij vervalsingen, evenals bij pogingen tot afpersing, bij smaadschriften en andere misdrijven op 't gebied van documenten, is terug te brengen tot de wijd-verspreide dwaling, dat het machineschrift den misdadiger een beschermend masker waarborgt. En daarin ligt nu juist de verleiding voor delinquenten.

In vakkringen is natuurlijk bekend, dat het toetsenbord in zulke gevallen gewichtige inlichtingen verstrekt (zie afb. 99-117, 125-131). Litteratuur, die opheldering geeft op dit gebied, bestaat er slechts zeer weinig. Baanbrekend zijn de publicaties van den Amerikaan *Albert S. Osborn,* die zich overigens bitter beklaagt over het gebrek aan inzicht bij Amerikaanse juristen. Zo zegt hij in het enige werk dat ik tot mijn beschikking heb „Fraudulent Typewriting in Legal Documents" (Bus. Equipment To-

pics, New York): „Blind is soms niet alleen Justitia, maar velen van hen, die men als haar dienaren beschouwt, moeten bijna door een afgerichte hond rondgeleid worden", wat ongetwijfeld te ver gaat. Osborn heeft slechts in zo verre gelijk, wanneer hij de kennis van de toetsenvariatie's in vakkringen als veel te gering aanduidt en betoogt, dat ieder jurist en strafrechtelijk ambtenaar tenminste behoorde te weten, of en wanneer een deskundig onderzoek nodig is — en dat het nog in veel gevallen gepasseerd wordt, waar het opheldering zou hebben kunnen geven. Verdere bijzonderheden hierover vindt men in „het bijzonder gedeelte".

Osborn verstaat onder de uitdrukkingen „typewriting individuality" en „identification" echter alleen de eigenaardigheden van de machine en niet van den schrijver. Met behulp van het individuele schriftbeeld kan echter juist het probleem van de persoonlijkheid opgelost worden; wanneer het kenmerkende in het schrift van den dader is vastgesteld, wordt zijn opsporing uit een reeks verdachte personen, de overtuiging van schuld of het veroorzaken van een bekentenis daarvan, aanmerkelijk vergemakkelijkt, evengoed als het schriftbeeld ook wel eens een ten onrechte verdachte rechtvaardigen kan. Uit de vele ervaringen blijkt, dat het ontdekken van de machine, waarmee gewerkt is, geen voldoende bewijs geeft, ook al levert het zekere aanknopingspunten. In een document kan bijvoorbeeld achteraf een vervalste, de betekenis verdraaiende bladzijde zijn ingevoegd, resp. verwisseld tegen de echte bladzijde, waarbij de vervalste, ter bevestiging van de „echtheid", met dezelfde machine geschreven is, als het origineel — alleen door een heel andere persoon, wellicht een omgekochte tussenpersoon, die het klaar speelt, onbemerkt, 's nachts, of door te profiteren van andere gelegenheden, bedoelde machine te bereiken.

In deze en soortgelijke gevallen zal men de bijzonder-

heden van het schriftbeeld ook aan een onderzoek moeten onderwerpen, zoals in dit boek ruimschoots is aangetoond.
De bestudering van de vele persoonlijke kenmerken in het schrift van een getypt onderzoekingsobject en wel speciaal in anonyme smaadschriften, dreig- of chantagebrieven, is dus voor de criminologie van niet te onderschatten betekenis en een deskundige beoordeling kan haar waardevolle diensten bewijzen. Ten slotte vindt men voor het beoordelen van verdachten, aanknopingspunten in het criminele schriftbeeld (zie schriftbeeld met crim. inslag, bijv. afb. 21).

4. HET ONDERZOEK: MATERIAAL, METHODES, EISEN.

Omvang van het materiaal

Als doel houden wij steeds de samenvatting van de gehele persoonlijkheid voor ogen. Daarom eist de beoordeling van het handschrift op wetenschappelijke grondslag (zoals bijv. *Schmeidemühl* in „Handschrift und Charakter") zo veel mogelijk omvangrijke en op ongedwongen wijze tot stand gekomen, schriftproeven. *Schmeidemühl* spreekt van minstens vier kanten van een brief, zo mogelijk nog aangevuld door een enveloppe. Ook bij het onderzoek van het machineschrift is het, in 't bijzonder voor de eerstbeginnende, aan te bevelen, als uitgangspunt de meest omvangrijke schriftproeven te kiezen, die werkelijk een samenvattende beoordeling van het karakter in meer of minder volledige trekken veroorloven. Men wachte zich voor versnippering, voor het tevreden zijn met weinig kenmerken of zelfs slechts met een enkele! Er komen wel is waar in *iedere* getypte tekst persoonlijke kenmerken voor, zelfs in een adres; een betrouwbaar oordeel laat zich echter eerst vellen aan de hand van een langer brieffragment, of van verscheidene daarvan, waarin de verhouding en het verband tussen de op zich zelf staande kenmerken duidelijk aan het licht treden.

Men verzuime dus niet, waar meer brieven of verschillende schriftvoorbeelden van denzelfden schrijver beschikbaar zijn, deze van 't begin tot het einde mede in een grondig onderzoek te betrekken — de vreugde die het ontdekken verschaft, zal er des te groter door worden. Schriftproeven van minder dan één volgeschreven kantje, hebben voor een volledig oordeel zelden waarde.

Aard van de schriftproeven

Van betekenis is ook de inhoud van het geschrevene. Hoe persoonlijker de inhoud en zin er van zijn, des te markanter komen de persoonlijke kenmerken in het schriftbeeld uit, des te groter zal de waarde voor de beoordeling zijn. Daarom zijn bijv. kunstmatig geproduceerde, opzettelijk gemaakte schriftproeven waardeloos voor een volledig oordeel. Van *gedicteerde zakenbrieven* kan het volgende gezegd worden: Ze bevatten natuurlijk minder karakterologische dan andere aanwijzingen, omdat de wijze, waarop de ruimte benut wordt en de opstelling, de breedte van de marge, het aan één of aan twee kanten *beschrijven* etc., meestal op officiële voorschriften, instructies van de directie en traditie berusten; ze veroorloven dus gevolgtrekkingen te maken met betrekking tot de graad van nauwkeurigheid en volgzaamheid, of de wijze, waarop men het doel van een schrijven (bijv. een sollicitatiebrief) getracht heeft te bereiken. (Zie „Onderschriften"). Veel bijzonderheden van het schriftbeeld dragen natuurlijk ook het persoonlijke stempel van de(n) stenotypist(e); hierbij moet zeker in aanmerking genomen worden, dat de persoonlijke belangstelling voor het getypte zowel groot als klein kan zijn, zodat hieruit in geen geval met zekerheid een beeld van de gehele persoonlijkheid valt af te leiden; het moet in dit geval blijven bij het ontdekken van slechts enkele eigenschappen. De zakenbrief daarentegen, die de afzender zelf voor eigen verantwoording getypt heeft, staat, wat waardevolle betekenis betreft, nauwelijks achter bij een privé-brief.

In verreweg de meeste gevallen in de praktijk zal het karakteronderzoek zich echter bepalen tot persoonlijke brieven, waarvan het schriftbeeld steeds het karakteristieke stempel van den schrijver toont.

Methode van onderzoek

Bij het onderzoek naar de persoonlijkheid kan men, zoals reeds is aangetoond, uitgaan van het individuele schriftbeeld, en de bestanddelen ervan in hun onderling verband. Bij het vaststellen van de kenmerken moet men in methodische volgorde te werk gaan, zoals in het hoofdstuk „Sleutel tot het karakter" is aangegeven. En stellig is het *niet* aan te raden, de schriftproeven vooraf reeds te *lezen*. Eerder moet men vòòr het doorlezen reeds alle kenmerken vaststellen, die de totale indruk opleveren, (waartoe ook het onderzoek naar de aanslag aan de achterzijde van het papier behoort) en ze classificeren vòòr dat de eerste indruk, door de inhoud van het geschrevene, onmerkbaar in de één of andere richting gewijzigd of beinvloed kan worden. Van het geheel komt men op deze manier tot de delen, van het wezenlijke tot het niet-wezenlijke, van het algemene tot het bijzondere. En ook daarna, bij het lezen, moet niet de inhoud, maar steeds de schrijfwijze met haar veelvuldige, persoonlijke kenmerken op de voorgrond staan. In 't bijzonder lette men op hetgeen op blz. 26-28 van de belangrijke onopvallende bijzonderheden gezegd is. Tenslotte is de inhoud niet geheel onbelangrijk om deze reden: zij geeft nl. aanwijzingen of de brief met meer of minder persoonlijke belangstelling of met innerlijke medewerking ten opzichte van het doel, geschreven werd (zie boven: Aard van de schriftproeven). Voor het onderzoek naar de aanslag raadplege men de achterkant van het papier, gebruike een loupe voor de voorkant en lette op hetgeen in het derde deel onder „Aanslag" daarover gezegd is. (Uit elkaar houden van aanslagsterkte en inktgeving zie blz. 55).

Regel is, dat de belangrijkste karaktereigenschappen van

den schrijver in het schriftbeeld tot uiting komen. Wanneer men speciaal in een kleine schriftproeve, bepaalde karakteristieke kenmerken niet vindt, is daaruit volstrekt niet met absolute zekerheid af te leiden, dat de daarmede corresponderende karaktereigenschappen ook bij den schrijver ontbreken, vooral wanneer er geen aanwijzingen in tegenovergestelde richting optreden; in de practijk komen zulke gevallen evenwel heel zelden voor.

Voorwaarden

De na grondig onderzoek vastgestelde, afzonderlijke kenmerken, moeten, al naar de veelvuldigheid van hun optreden en de sterktegraad in samenhang afgewogen worden en aan een volledige beoordeling ten grondslag gelegd worden. Het vaststellen daarvan vereist grote zorgvuldigheid. Er moet op gelet worden, of de kenmerken onveranderlijk, of wellicht in afwisseling met andere verschijnselen optreden; of er iets op wijst, dat bepaalde eigenaardigheden die den schrijver zelf opgevallen kunnen zijn, misschien kunstmatig gevormd zijn, als masker voor iets, dat hij verbergen wilde (hetgeen echter bij de onopvallende kenmerken van zelfsprekend in de praktijk niet voorkomt). In dit verband is in „de sleutel tot het karakter" ook de betekenis van het *laatste* gedeelte van een brief, waarin ook een „gemaskeerd" karakter ongemerkt weer tot zijn oorspronkelijke staat terugkeert, onder de aandacht gebracht.

Men moet het wezenlijke onderscheiden van het niet-wezenlijke. De onderzoeker moet zich bewust zijn van de verantwoording, takt en verplichting, die bij het vellen van ieder oordeel onmisbaar zijn: Onbevooroordeeld en grondig onderzoeken, dan schiften, ten slotte het gevondene in zijn verband beschouwen en afwegen, voor men definitieve conclusies trekt. Goede opmerkingsgave, bekwaamheid in het psychologisch denken zijn, evenals voor ieder grafologisch advies, ook hier vereist. Het spreekt van zelf, dat de onderzoeker van het machineschrift er

zelf verstand van moet hebben, evenals een handschriftgrafoloog immers geen analfabeet kan zijn. Alleen de typist zal dus in staat zijn bij het onderzoek, de wegen waarlangs een persoonlijk machineschriftbeeld tot stand komt, voor ogen te houden en deze tot hun uitgangspunt terug te brengen: de persoonlijkheid.

Het succes loont de moeite: de onderzoeker zal in het schrift steeds een duidelijk beeld van den schrijver vinden.

Verband met het karakter

De reeds genoemde noodzakelijkheid, alle bijzonderheden in samenhang naar hun waarde te schatten, vindt voor alles zijn grond in de innerlijke samenhang van de elementen van het menselijk karakter zelf. Daarom moet er hier nog (in aansluiting aan Baumgarten, „Die Charaktereigenschaften", Bern, Uitg. Francke A.G.) op gewezen worden, dat vele eigenschappen en gedragingen kunnen voortspruiten uit totaal verschillende complexen. Wispelturigheid kan bijvoorbeeld nu eens op een te kort aan concentratievermogen berusten, wanneer *ook de overige kenmerken* in die richting wijzen (afb. 24); dan weer op een lichtvermoeibaarheid (afb. 27); op een suggestiebel zwichten tegenover iedere vreemde invloed (afb. 96, 97, 124).

Trouw kan zo wel uit aanhankelijkheid voortkomen (bijv. in schrift, waarin met inkt iets is bijgeschreven of onderstreept, of in getypte brieven met een geschreven adres op de enveloppe), dan wel een gevolg zijn van gebrek aan indrukken en ervaringen (afb. 35), dan wel uit geringe ontvankelijkheid en gevoeligheid (afb. 62); ze kan tenslotte berusten op passiviteit, onaandoenlijkheid, afkeer van veranderingen, zoals bijv. in de schriftproeven afb. 80, wanneer dit bevestigd wordt door andere kenmerken, zoals het „substitutief" schrift. Op dezelfde wijze kan zuinigheid de volgende oorzaken hebben: juiste waardering en gebruik van het gegevene voor eigen voor-

deel en ook behulpzaamheid — of gierigheid — of de dwang van eigen armoede.
Mildheid is bij de één af te leiden uit gedachteloosheid (hij geeft louter en alleen als reactie op een prikkel, een verzoek), bij een ander uit goedhartigheid, bij een derde uit berekening, of zucht tot verkwisting, of onbekendheid met de waarde, of uit het besef zelf rijk te zijn.
De onderzoeker moet er dus op uit zijn, het netwerk van dergelijke samenstellende factoren door een duidelijk beeld van het geheel waarde te geven. Daarmee heeft hij het gevaar omzeild in versnippering of in peuterig knoeiwerk te vervallen, zoals dat bij de verklaring van het handschrift veelal nog onuitroeibaar voortwoekert.

Vingerwijzingen voor de methode van onderzoek bij criminologische opsporingen komen voor in het overeenkomstige hoofdstuk blz. 82-96.

Bijzonder gedeelte

De drie delen van dit boek zijn te vergelijken met drie concentrische cirkels; ze behandelen het geheel achtereenvolgens in steeds bredere en uitvoeriger banen. Het eerste deel werpt in 't algemeen licht op het bestaan van een persoonlijk stempel in het machineschrift en de tegenwerpingen, die de erkenning ervan hebben bemoeilijkt. In het tweede wordt aangetoond, waar de persoonlijkheidskenmerken moeten worden gezocht, hoe ze te verklaren en op te vatten zijn. Het hierop volgende derde deel richt zich uitsluitend op de details van de kenmerken en hun betekenis, in de veronderstelling, dat men zich van de beide eerste op de hoogte gesteld heeft.

In het belang van den lezer moet daarom op de voorgrond worden gesteld, dat voor alle hoofdstukken, wanneer men van het derde deel wil profiteren, het onontbeerlijke fundament moet worden gevormd door: „Het individuele schriftbeeld als verklarend grondbeginsel" (blz. 17) — Het onderzoek: materiaal en eisen, methode — Uiting van onbewuste motieven (blz. 29). — Het naar waarde schatten van de samenhang in het karakter (blz. 41). De serieuze lezer zal er buitengewoon de aandacht aan schenken en de reeks bijzonderheden onderbrengen en hun plaats geven in de betekenis van het geheel, van het grote verband.

De tekst bij de afbeeldingen geeft geen oordeel, alleen maar steekproeven ter illustratie van de daarbij behorende uiteenzettingen in de tekst. De daaraan toegevoegde schriftproeven dienen dus enkel en alleen voor het begrip van de tekst en moeten den lezer het overzicht en het zich inwerken, aan de hand van typische voorbeelden, vergemakkelijken.

De sleutel tot het karakter

....Ich bin kein ausgeklügelt Buch:
ich bin ein Mensch mit seinem Widerspruch.
Conrad Ferdinand Meyer.

1. „OP HET EERSTE GEZICHT".

Opstelling

Wanneer de grafische opstelling en de verdeling van de ruimte een harmonisch evenwicht aantoont, hetgeen Saudek met „Plakatwirkung" bestempelt, dan mag men deze harmonie ook bij den schrijver veronderstellen (afb. 9, 41, 25, 32, 73, 81, 46).

Is de verdeling, zonder dat gebrek aan ruimte (zoals op briefkaarten b.v.) daarvan de oorzaak is, onregelmatig, onharmonisch, verward, slordig, onoverzichtelijk in elkaar gedrukt, dan mag men daaruit in 't algemeen afleiden, dat de schrijver iemand is, die niet helder denkt en overzichtelijkheid en onderscheidingsvermogen mist (afb. 24, 27, 37, 45, 97).

De grafische samenstelling laat ons dus zien, of de schrijver aan een nauwkeurige begrenzing van zijn denkbeelden, aan duidelijkheid en overzichtelijkheid gewend is, of niet.

Hier moet echter in de eerste plaats wezen en doel van het schrijven naar juiste waarde geschat worden. Een oorkonde, een gewichtig bericht, een wetenschappelijk of litterair manuscript vereisen een buitengewone duidelijkheid en ondubbelzinnige nauwkeurigheid, ook in de constructie, die hier niets minder zijn dan een bewijs van nauwgezetheid en conscientieusheid. Uiterlijkheden mogen dus niet overschat worden; het is zaak, achter de

oorzaak van de verschijnselen te komen, tot hun kern. Zo zijn er mensen, die in vertrouwelijke brieven aan goede bekenden, een zekere, uiterlijk „gedrongen" aandoende stijl hebben; zij is dikwijls voor hen een noodzakelijk gebod van zelfontwikkeling en ontplooiing, en de overzichtelijkheid behoeft niet afhankelijk te zijn van de opengelaten ruimten, zij kan in dergelijke brieven op velerlei wijze bereikt worden. Men vindt dit vaak bij drukbezette hoofdwerkers, die zichzelf niet ontzien, maar alles op zich nemen, wat binnen het bereik van hun productiviteit en hulpvaardigheid komt, waarbij ze misschien de tijd voor een zo uitgebreid programma als 't ware moeten „stelen".

Zij kunnen met de formele samenstelling van een brief even weinig rekening houden, als met zich zelf — maar de duidelijke scheiding tussen het wezenlijke en het onbelangrijke zal toch steeds in een duidelijke indeling van het schriftbeeld tot uiting komen, al is het dan ook op subjectieve wijze. De vorming van een oordeel wordt daarom ook door de overige kenmerken beinvloed; zo zijn de schriftproeven afb. 30, 61, 78, 79, op deze wijze te waarderen in tegenstelling met die van afb. 97, 34, 27, 24!

We herhalen dus: de samenvatting van *alle* kenmerken maakt een oordeel eerst mogelijk; het buiten verband naar voren brengen van een enkele, al is het nog zo'n „typische" kan gemakkelijk tot verkeerde besluiten of op z'n hoogst tot het uitsnijden van een op zichzelf niets zeggende moot van het gecompliceerde karakter van een levend mens leiden.

Gulden snede

Hoe vaker en zuiverder de verhouding van de gulden snede (vast te stellen met een speciale passer; zie blz. 30 evenals afb. 9, 25, 26, 28, 46, 69, 87, 118) in de samenstelling en de op zich zelf staande delen van het schrift optreedt, des te ongestoorder en uitgesprokener is het na-

tuurlijk, aesthetisch gevoel in overeenstemming met zijn aard bij den schrijver ontwikkeld. (De Grafologische betekenis van dit verschijnsel, ook voor het handschrift, is helaas nog bijna niet onderzocht. Er dient op gewezen te worden, dat het een nauwkeuriger beschouwing verdient, dan er tot nu toe van grafologische zijde aan ten deel is gevallen).

Schriftbeeld als geheel

Uit het eenvoudige schriftbeeld kunnen we in 't algemeen een ongecompliceerd karakter afleiden; eigenaardigheden wijzen op originaliteit, zucht naar zelfstandigheid en onafhankelijkheid en een daarmede soms samenhangend gevoel van verlatenheid; zulke mensen worden veelal miskend, maar hebben ook dikwijls neiging anderen te miskennen en te onderschatten; overigens kunnen zij op velerlei gebied hun tijd vooruit zijn.

Hij, die tot aan het einde toe correct en regelmatig „tikt", bewijst daarmee ordelievendheid en correcte gewoonten, terwijl slordig schrift, oppervlakkigheid aanduidt. Zien we in iemands schrift gedurende jaren of tientallen jaren, overdreven eenvormigheid, dan zal die berusten op onverschilligheid en ongevoeligheid tegenover de buitenwereld; in de regel zal daardoor geen mens van geestelijke betekenis zich laten kennen (ook vaak ouderdomsverschijnsel). Vertoont zich in teksten van verschillende datum een bepaalde dynamische afwisseling in het schriftbeeld, dan getuigt dit van vatbaarheid voor indrukken, levendigheid, originaliteit. Ongelijkmatig, wisselend schriftbeeld in dezelfde tekst, wijst daarentegen op besluiteloosheid, weifelen, prikkelbaarheid en ongedurigheid.

Schrift, waarvan men zou kunnen zeggen, dat het wel drukwerk lijkt — weer een zuiver uiterlijk bijkomstig verschijnsel — verraadt de neiging iets na te bootsen, zin voor vorm en kunstgevoel (afb. 11, 46, 67, 94). Wanneer het schrift, zonder versieringen en bijzonderheden, over-

zichtelijk en duidelijk van indeling is, (afb. 9, 16) heeft men met een ordelievend, natuurlijk mens te doen. Gaat een dergelijke eenvoud echter niet gepaard met overzichtelijkheid (afb. 24), dan is gebrek aan concentratievermogen en ervaring (dikwijls een kenmerk van de jeugd) de oorzaak; laatstgenoemd verschijnsel is ook eigen aan warhoofden en fantasten.

Van de gedicteerde zakenbrief is in het tweede deel (blz. 38) reeds uitgelegd, in hoeverre die als visitekaartje den afzender vertegenwoordigt.

Adressen

Grote en wijd uiteengeschreven adressen duiden op beslistheid, maar vaak ook op onverschilligheid; een omvangrijk blanco gedeelte bij de aanvang wanneer er voldoende plaats is voor de volledige tekst, op royaliteit (afb. 9, 32) anders op neiging tot verkwisting. Is het adres van een getypte brief (ook al is het alleen de enveloppe) met inkt geschreven, dan wijst dit op levendige belangstelling, ijver, aanhankelijkheid, trouw (vooral, wanneer onderstrepingen, aanvullingen en bijvoegingen met de hand zijn geschied, zoals hieronder nader uiteengezet is), vaak ook op een conservatief karakter, eventueel op vasthouden aan verouderde ideeën (al naar het overheersen van andere kenmerken, zoals bijv. het substitutiefschrift, de gewoonten van het handschrift; zie verder hieronder).

Bedrukte formulieren

Bij het aansluiten van getypte aan gedrukte regels op formulieren (bijv. in data en opschriften) zijn er ook aanwijzingen, waaruit kan blijken of de schrijver nauwgezet werkt, zich weet aan te passen, en of hij beschikt over ordelievendheid en takt (wanneer hij het machineschrift lijnrecht en symmetrisch laat aansluiten, zoals bijv. in afb. 28, 35, 47), dan wel of oppervlakkigheid, onverschilligheid (afb. 95, data) of zwaartillendheid aanwezig zijn.

Achterkant en volgende bladzijden

Getypte achterkanten zijn kenmerkend voor zuinige mensen. Wanneer de voorkant daardoor slecht leesbaar

wordt, zoals dit bijv. het geval is, wanneer de schrijver dun, goedkoop papier gebruikt, overtreft de zuinigheid de achting en égards. Deze laatste daarentegen spreken zich uit in het slechts aan één zijde beschrijven van het papier; in plaats van de achterkant wordt een tweede blad gekozen voor het vervolg van de tekst.

Betekenis van de laatste gedeelten

De laatste alinea's en regels van een brief zijn voor de contrôle van het oordeel van bijzonder belang. Iemand, die volmaakt kan veinzen, wellicht probeert, z'n karakter door z'n schrijfwijze te maskeren, bepaalde eigenschappen voorgeeft of verbergt, vervalt aan het einde van de brief onwillekeurig weer in zijn werkelijke karaktersfeer. In twijfelachtige gevallen is daarom het schriftbeeld aan het einde van een brief, bij afwijking van de aanvang, beslissend voor de beoordeling. Zijn de laatste gedeelten even regelmatig geschreven, als de eersten, dan mag men zeker zijn van ordelievendheid en volharding, en oprechtheid veronderstellen.

2. DE MARGES.

Het afbreken rechts

Het beëindigen van de regel, het afbreken, aan de rechterkant van het papier heeft bij het gewone schrift niets overeenkomstigs[1]). Voor het machineschrift blijkt het één van de gewichtigste, meest variërende factoren te zijn. Hoe meer de schrijver streeft naar een zo gelijk mogelijke rechtermarge (doordat hij bijv. de woorden afbreekt), des te sterker heeft hij neiging ruwheden te vermijden, onenigheden uit de weg te ruimen; vertrouwen, rekening houden met de buitenwereld, onderschikking van zijn hartstochten aan aesthetische en morele wetten, rechtvaardigheidszin komen hierin in meerdere of mindere mate tot uiting. (afb. 3, 15, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 78, 79, 80, 81).

[1]) Deze mening is m.i. onjuist (vert.).

Wordt een woord buiten de kantlijn geplaatst, ofschoon daarvoor in de volgende regel nog voldoende ruimte over was, zoals in afb. 118 „the", dan ontbreekt het den schrijver behalve aan de hierboven vermelde kwaliteiten aan overzicht.

Wanneer iemand de regels liever te vroeg eindigt, dan een woord af te breken, kan men wantrouwen en voorzichtigheid, maar ook uitgesproken onverschilligheid, dikwijls gepaard gaande met verwaandheid, neiging tot twistzoeken en eigengerechtigheid veronderstellen; enkele voorbeelden van zulk schrift — (deels ook gebrek aan overzicht, zoals afb. 118 aanwijzend) — zijn de afb. 33, 34, 37, 96, 97; in mindere mate afb. 26, 98.

Niet zelden wordt in privé brieven de rechtermarge achteloos beschreven, zodat het laatste woord van een regel aan de rand van het papier geschonden wordt (afb. 1, V, eerste, tweede, zevende, achtste regel van het fragment). Daarin tekent zich in sterke mate een emotioneel bezet zijn, vrees, „slecht geweten", opgewondenheid, soms uitgelaten vreugde af. Ook een overdreven gevoel van zelfverzekerdheid en onbezorgdheid kan daarin tot uiting komen, doch dan altijd gepaard met gemis aan nauwgezetheid, ernst of plichtsgevoel.

Breedte van de marge

Smalle marges wijzen op zuinigheid en huishoudelijke neigingen, „de tering naar de nering zetten", roeien met riemen, die men heeft, hetgeen hulpvaardigheid volstrekt niet behoeft uit te sluiten. Wanneer de marges evenwel overdreven smal gehouden worden, ofschoon voor de tekst voldoende ruimte disponibel is, zodat na een mededeling ongeveer een halve bladzijde open blijft, dan is een onweerstaanbare zucht tot sparen, gierigheid, daarvan de oorzaak. Wordt de rechter marge bij een schrijven, dat meer bladzijden in beslag neemt, aan het einde breder, of is de marge links smal, maar rechts daarentegen veel

breder gehouden (zoals in afb. 32) dan wordt het streven om zuinig te zijn of te *schijnen,* overheerst door de neiging tot verkwisten en genieten.
Zeer brede marges doelen op gulheid, royaliteit, voornaamheid. Het *kan* een kenmerk zijn van spilzucht. Een brede marge aan de linker kant van de brief wijst daarentegen weer op voorkomendheid en bedachtzaamheid — de brief wordt aan de linkerzijde geperforeerd en ingehecht, dan zal ze daarna toch nog leesbaar blijven. Wordt een aanvankelijk brede marge aan de achterkant of op de volgende bladzijden langzamerhand smaller, of zeer smal, dan is de „gulheid" van den schrijver slechts bestemd voor de openbaarheid, de representatie, ofschoon zijn egoïsme hem dit moeilijk maakt.
Een ongeregelde marge (afb. 14, 97, 1e regels; in afb. 25 als gevolg van oppervlakkigheid) kenmerkt een ondegelijk, wispelturig, dikwijls onbeheerst karakter. Openingen in het verloop van de linker marge (zodat de regels gedeeltelijk achter de kantlijn beginnen en wel midden in een alinea, niet aan het begin) wijzen op gebrek aan energie of mentale depressie. Aantekeningen op de marge zijn eigen aan degelijke, voor zichzelf critische personen, maar die weinig concentratievermogen bezitten. Onregelmatigheid

3. SAMENSTELLING VAN REGELS EN ALINEA'S.

Uit het hierboven medegedeelde blijkt, dat in 't algemeen in lange regels spaarzame, in korte, tegenovergestelde neigingen tot uiting komen. Zeer korte regels gepaard met een slordige interpunctie wijzen vrij zeker op spilzucht. Zijn ze erg lang en worden er aan het einde van de regel, soms met behulp van afkortingen en verwaarlozen van de ruimte tussen de woorden, nog zo veel mogelijk regels ingelast, vooral wanneer een onbeschreven ruimte aan het einde van de brief open blijft, dan overschrijdt de zuinigheid van den schrijver de norm. Komen in dezelfde brief Lengte van de regels

nu eens lange en dan weer korte regels voor, dan ontbreekt het den schrijver in zijn handelingen aan overzicht, maatgevoel en doelmatigheid.

Afstanden tussen de regels onderling

Brede afstanden tussen de regels onderling, of tussen dicht in elkaar geschreven, op zichzelf staande alinea's, wijzen op helderheid, royaliteit en een hoogstaand karakter — hierbij moet worden nagegaan of de overige kenmerken eveneens in dezelfde richting wijzen. Uit de afstand tussen de regels onderling, kan men in 't algemeen de volgende conclusies trekken: Is deze heel smal (afb. 40) en de ruimte vóór de tekst zo groot, dat ongeveer een halve bladzijde blanco blijft, dan is bij den schrijver de zuinigheid in sterke mate ontwikkeld, in 't bijzonder wanneer hierbij de regels zeer lang zijn. Enge interlinie komt overigens ook dikwijls voor bij bescheidenheid, eenvoud; ook bij minderwaardigheidsgevoelens. Brede afstanden (afb. 39, 41) zijn trotse mensen eigen. Bij de meeste nieuwe schrijfmachines kan men de afstand ongeveer anderhalve hoofdletter naar boven verstellen (in afb. 45 aan de rechterkant van de eerste vijf regels te zien); wie voor zijn schrift deze gemiddelde afstand kiest en *daarbij* het begin van een nieuwe alinea niet afscheidt door een grotere afstand, geeft tegenover den geadresseerde blijk van onverschilligheid en lompheid, waarbij de schrijver zelf meestal de begrippen ook niet scherp en logisch van elkaar weet te onderscheiden. (Zowel hieruit, als uit tal van andere kenmerken is op te maken, in hoe verre de schrijver er naar streeft, te schrijven voor den lezer en niet voor zich zelf, en rekening houdt met zijn medemensen). Hoe meer de richting van de regels afwijkt van de horizontale, des te slordiger, onachtzamer of onhebbelijker is de schrijver (want het instelmechanisme stelt hem in staat de grootste nauwkeurigheid te betrachten). Is er onderaan nog een regel begonnen, hoewel de ruimte niet toereikend was (dikwijls doorgehaald of uitgekrabd), dan mag men ge-

dachteloosheid veronderstellen; hierbij moet men echter in rekening brengen, dat zulke onbezonnen fouten ook vaak insluipen bij snel reagerende en vlug schrijvende mensen. Slordig en onregelmatig verstellen van de regels (of fixeren door steekwals) wijst op gebrek aan energie, verstrooidheid, gebrek aan égards, of hulpeloosheid tegenover de levenstaak (afb. 42, 43, 44, 45).

In een en dezelfde brief verschillende interlinie's en randbreedten komen soms, evenals in citaten, fragmenten etc. voor bij hen, die vatbaar zijn voor indrukken, levendige, oordeelkundige mensen, die er naar streven het wezenlijke en niet-wezenlijke in de afzonderlijke alinea's uit elkaar te houden.

Het inspringen

Uit de wijze, waarop de schrijver de eerste regel van een brief begint, zijn verschillende conclusies te trekken. In 't algemeen heb ik opgemerkt, dat „inspringen", dus het beginnen van de eerste regel met een blanco ruimte, hoofdzakelijk eigen is aan gevoelsmensen; het beginnen van de alinea vlak aan de rand daarentegen is overheersend bij de verstandelijken. Het laatste komt bij mannelijke, het eerste meest bij vrouwelijke schrijvers voor. Het beginnen van een alinea vlak tegen de rand (afb. 9, 23 „Viele", 25, 27, 41, 49, 72, 96) treft men echter ook aan bij hen, die zakelijk, rechtvaardig, beheerst, terughoudend of ernstig zijn; dan weer ontmoet men het bij eenzijdige mensen zonder geestdrift, en ten slotte bij personen met een grote tegenwoordigheid van geest, al naar de richting van de overige symptomen.

Laat de schrijver de eerste regel van zijn brief of alinea (nl. van de tekst; niet bij opsommingen) *vóór* de kantlijn beginnen, dan heeft men te doen met een zeer gesloten, dikwijls achterbakse, veinzende persoonlijkheid.

Maatvol inspringen wijst op een vrolijk gemoed en is vaak voorkomende en behulpzame mensen eigen. Zeer ver inspringen, bijv. meer dan 10 × de ruimte van een

letter, berust op de gewoonten van het handschrift (zie aldaar). Overdreven ver inspringen, waarbij de helft of 2/3 van de regel opengelaten wordt, heb ik kunnen opmerken bij hen, die zich moeilijk of in 't geheel niet beheersen konden en gemakkelijk lieten meeslepen.
Inspringen na de aanhef, op een wijze, zoals de afb. 16, 77, 81, 118, dit verduidelijken, door alleen gebruik te maken van de regelversteller, terwijl het begin van de tekst aansluit bij de aanhef, is in overeenstemming met de mogelijkheden van het instrument en komt hoofdzakelijk voor bij verstandige, openhartige mensen, die zich aan kunnen passen, doch kenmerkt ook hen, die het zeer druk hebben (spaart tijd en werk).
Symmetrische, onbeschreven ruimten aan het begin van de alinea's (bij veel schrijvers moet hier voor 't begin van de brief, zoals in afb. 28, een uitzondering gemaakt worden) zijn typerend voor harmonisch aangelegden; het tegendeel (zoals in afb. 22, 62, 97) wijst op een uitgesproken disharmonie, wispelturigheid, weinig plichtsbesef en verminderde energie (kan in deze betekenis ook kenteken van ziekte zijn).

De alinea's

Een natuurlijke en logische indeling van de tekst in alinea's (kan in particuliere brieven ook door tekens als „/" of „-" in plaats van door blanco tussenruimten aangeduid zijn, wanneer de beschikbare ruimte dit nodig maakt) verraadt een ruime blik en gevoel voor indeling (afb. 25, 26). Komen nauwe afstanden tussen de regels, lange of wisselende zinnen en reusachtige alinea's voor, die dingen samenvoegen, welke niets met elkaar te maken hebben, dan mist de schrijver onderscheidingsvermogen. (Men moet hierbij letten op de richting, waarheen de overige kenmerken wijzen en op hetgeen daarover in hoofdstuk I van „de sleutel tot het karakter" is gezegd, blz. 46).
Onnodige opeenhoping van alinea's, het versnipperen van een brief in de kleinst mogelijke alinea's (afb. 27 bijv.)

wijst op een gebrek aan economisch verantwoordelijkheidsgevoel en concentratievermogen, het eerste vooral bij het overheersen van korte regels.

4. DE AANSLAG.

Onderzoek

Het rythme en de sterkte van de aanslag, in z'n talrijke, individueel verschillende en typische combinaties, vereisen een bijzonder grondig onderzoek. Men moet in de eerste plaats trachten door middel van de achterkant van het papier, een zo duidelijk mogelijk beeld van de gelijkmatigheid, de af- of toename van de sterkte van de aanslag te verkrijgen, door te letten op lettergrepen, woorden en zinnen en ten slotte op de brief in zijn geheel. Op de voorkant is de aanslag (ook in onze afbeeldingen) slechts onvolledig te constateren. Hierbij speelt het met inkt doordrenkte schrijfmachinelint een rol; ook kunnen storingen van het inktlintmechanisme de indruk wekken van een plotseling verslappen van de aanslag. Daarom is voor een grondig onderzoek naar de gesteldheid van de aanslag op de voorzijde een buitengewoon sterke loupe noodzakelijk (evenals voor criminologische nasporingen, zie hieronder). M.i. wordt de rechter helft van het toetsenbord over 't algemeen sterker aangeslagen (bijv. o, p, l, y, ", vaak ook ij — op Belgische toetsenborden c, x, b, u, s, w) dan de linker (bijv. q, z, a, s, w — op Belgische toetsenborden o, y, a, enz.). Daarmee komt overeen, dat de aanslag met de rechterhand sneller plaats vindt dan die met de linker, zoals de onderzoekingen van J. M. *Lahys* hebben bewezen („La profession de dactylographe, études des gestes de la frappe", Genève, Int. Arbeidsbureau); de tijd, nodig voor de aanslag beloopt rechts van 4,10—7,34, links echter 5,00—8,76 honderdste seconden.

Sterkte

Opvallend zwakke, wellicht wisselende aanslag verraadt weinig energie, wispelturigheid of een gedeprimeerde stemming. (Een maatstaf voor de begrippen „sterke" en

„zwakke" aanslag kan een onderzoeker zich alleen eigen maken, door onderzoek van een groot aantal schriftproeven). Mannelijke schrijvers hebben in 't algemeen een sterkere aanslag dan vrouwelijke. Wie wel zwaar, doch onregelmatig aanslaat, werkt langzaam, moeizaam. In zulke gevallen zijn bij de meeste schrijfmachines (de transport van de wagen wordt uitgeschakeld, eer de kop van de letter het vlak van de rol volkomen bereikt heeft) de afdrukken van de letters vlekkerig (zoals gedeeltelijk in afb. 119), als het ware van vegen voorzien, verdoezeld, (niet te verwisselen met de vettige afdruk van niet-schoongemaakte letters, want die toont geen zijdelingse vegen). Wanneer daarentegen nu en dan een paar tegen elkaar gedrukte letters worden waargenomen (en wel bij verschillende letters — er mag dus geen sprake zijn van een zijdelingse verbuiging van een defecte toets), dan gaat de machine te langzaam voor de gedachtengang van den schrijver; dit kenmerk treedt daarom dikwijls op bij mensen met een vlug verstand, doch sluit een zekere oppervlakkigheid niet uit. De aanslag van iemand, die vlot schrijft, is overeenkomstig het tempo van zijn werk in 't algemeen niet buitengewoon sterk.

Afwisseling

Komt in het rythme van de aanslag een regelmatig in dikte toenemen van de laatste letters van een woord, zin, of op het einde van de brief voor, dan duidt dit op iemand, die „altijd gelijk heeft" en hebben wij te doen met een eigenzinnig, trots, niet meegaand, energiek opzijn-stuk-staand, eigenwijs, maar ook doelbewust mens. (voorbeelden in afb. 119, 122, 123, minder duidelijk in afb. 3, 27). Wanneer daarentegen de sterkte van de aanslag naar het einde van een woord of zin zwakker wordt, wellicht in andere zinnen of woorden krachtig begint, om weer af te nemen, juist aan het einde van de brief, kan men een spoedig verflauwen van de energie (afb. 1, 104) en wispelturigheid veronderstellen, die in 't alge-

meen in een opvallend wisselen van de aanslag tot uiting komen (afb. 120, 121).

Keert de zwakke aanslag regelmatig terug bij het gebruik van de buitenste toetsen van het toetsenbord (q, a, z, 2 — 1, ij, fl, ", in België ook é, o, — b, p, c) dan hebben we te doen met iemand, die het tien-vingerssysteem toepast; de aanslag van iemand, die twee vingers gebruikt is op zichzelf constanter. Het tien-vingers-systeem

Wanneer, in tegenstelling met de regel, de aanslag van die letters, waarvan bij alle systemen de rechterhand gebruikt maakt (p, l, in België p, b, c,), worden aangeslagen (q, a, z, in België a, o), zwakker schijnt dan de tekens, die beslist door de linkerhand moeten worden aangeslagen, is de schrijver linkshandig (van bijzondere betekenis voor opsporingen van criminologische aard, zie afb. 1). Linkshandigen

Leestekens geven in verband met hun geringe oppervlakte nagenoeg altijd sterker afdruk dan de letters (om deze reden komt bijv. in de meeste, moderne lettersystemen de slotpunt voor, als een klein cirkeltje). Wie evenwel de leestekens, en wel in 't bijzonder „." en „!" buitengewoon hard aanslaat (afb. 16), vooral wanneer de dikte tegen het einde van een woord of zin reeds toeneemt, verraadt daardoor heftigheid en betweterij, (komt ongeveer overeen met het door gebaren vergezelde besliste „basta" van den eigenzinnige). Het aanslaan van de leestekens

Hierbij dient er nog op gewezen te worden, dat de verstelbaarheid van de aanslag (bij sommige machines) de rythmische afwisseling in kracht, het typische niet opheft (de enige uitzondering hierop vormen de slechts sporadisch en dan voor particuliere briefwisseling gebruikte, electrische schrijfmachines).

5. RUIMTEN TUSSEN DE WOORDEN. (GEBRUIK VAN DE RUIMTE-TOETS).

Zijn de ruimten tussen woorden en zinnen niet allen even Onregelmatigheid

groot, maar klaarblijkelijk voortdurend afwijkend, nu eens één, dan twee- of driemaal, of in 't geheel geen blanco ruimte openlatend, dan is de schrijver een traag denker, zeer vaak verward en afwezig, soms alleen zeer zorgeloos en lichtvaardig. Er zijn enige ziekten waarvoor dit kenteken typerend is (zie „pathologische inslag in het schriftbeeld", ook afb. 96, 97, 98).

Ontbreken

Ontbreken in het schriftbeeld de tussenruimten achter de leestekens, en wel regelmatig, of, in ieder geval in hoofdzaak, na „ . , ; : ! ?", zoals bijv. in afb. 6 en 21, III dan is de schrijver er op uit steeds zo spoedig mogelijk klaar te zijn, zich het leven, z'n werk en z'n taak zo gemakkelijk en aangenaam mogelijk te maken, terwijl hij doorgaans minder waarde hecht aan eigen prestaties dan aan het verkrijgen van tegenprestaties; het kan echter evengoed op luiheid en gemakzucht, of gebrek aan degelijkheid berusten, als op onbekwaamheid de taken van leven of beroep baas te worden. Wanneer dit kenmerk voortdurend zonder uitzonderingen voorkomt, is naar mijn ervaringen voorzichtigheid geboden; men kan er op rekenen, dat de schrijver niet erg kieskeurig is, wat betreft de middelen, waarmede hij zijn doel tracht te bereiken. Een toevallig optreden moet men, naarmate het meer of minder voorkomt en in verband met de overige persoonlijkheidskenmerken, dienovereenkomstig gematigder beoordelen (Let wel: Op briefkaarten of wanneer weinig plaats voor een uitgebreide tekst beschikbaar is, heeft het uitvallen van de blanco ruimten een andere betekenis: in zulke gevallen gaat de schrijver economisch en zuinig te werk; het gebrek aan ruimte rechtvaardigt in berichten aan goede bekenden aaneenschrijven en de overige kenmerken zullen in dit geval ook in dezelfde richting wijzen).

Onnodige tussenruimten

Soms treft men, meer of minder regelmatig, aan 't eind van enkele zinnen, inplaats van één, twee, drie of nog

meer tussenruimten (afb. 6, 21, 43, 50, regelmatig in afb. 58, gedeeltelijk in afb. 62, 108); gewoonlijk bevinden ze zich na „." en „!" (soms ook vóór „." en „!"), terwijl achter „," en „;" slechts één tussenruimte is aangebracht.
Zulke schrijvers zeggen uit principe niet alles wat ze denken en ze toch eigenlijk wel behoorden mede te delen; dat kenmerk komt vooral voor bij hen, die „het achter de mouw hebben" en bij wie men er op bedacht moet zijn, dat zij onverwachts uit hun hinderlaag pijlen afschieten, wanneer ze zich veilig voelen. De andere kenmerken moeten daarom aantonen of men met omzichtige tact of met achterhoudendheid, gepaard met een gebrek aan moed, te doen heeft. Regelmatig vasthouden aan het vormen van één tussenruimte achter „." en „!" evenals ook „," en „;" wijst m.i. op oprechtheid.
Ongemotiveerde blanco ruimten en onderbrekingen in woorden zijn, wanneer ze geregeld voorkomen, bijna altijd terug te voeren tot ziekelijke veranderingen, dikwijls van ernstigen aard, minstens tot geestelijke verwardheid en sterk verminderde energie en concentratievermogen (afb. 1, 124). Zij kunnen vaak hand aan hand gaan met het insluipen van een verkeerde letter, in plaats van de elders toegepaste onderbreking; vooral van die tekens, die het dichtst bij de ruimtetoets liggen en bij vergissing worden gegrepen, bijv. „m", „n", „c", „v", „b" (afb. 89).

Onderbrekingen, verkeerde toetsen

6. GROTE HOOFDLETTERS (DE OVERSCHAKELING).

In de meeste brieven, voor zover deze op een overschakelings- (geen „Voltoetsenbord") -machine zijn vervaardigd, doen zich kleine, dikwijls slechts met de loupe waarneembare afwijkingen voor van enkele hoofdletters ten opzichte van de hoogte van de regels (of van een op een grote beginletter volgende kleine letter). Meestal ko-

Maatstaf

men zij in een brief slechts sporadisch voor; in andere gevallen geregeld, gedeeltelijk met grote, het lezen zeer bemoeilijkende verschillen in hoogte, waarbij de hoofdletter dikwijls slechts half is weergegeven en tegelijkertijd de helft van de bijbehorende kleine letter er onder (of boven) uit steekt. De verschuiving heeft meestal plaats naar boven, bij enkele machines (in 't bijzonder bij het stootstangensysteem met dubbele overschakeling) ook naar beneden (bij de laatste worden ook nog cijfers met hoofdletters verwisseld). Soms volgt op een goede hoofdletter een verkeerde stand van de kleine letter (afb. 95, „Hochachtungsvoll").

De oorzaak van deze verschijnselen ligt in de meer of minder degelijke en krachtige manier, waarop de schrijver de wisseltoetsen bedient, wier weerstand en hefboomrythme hen onderscheiden van de eigenlijke lettertoetsen en die gedurende het aanslaan van de letter moeten worden vastgehouden, vaak te vroeg losgelaten, of niet krachtig genoeg worden neergedrukt. Hier bieden nu het veelvuldig voorkomen en de uitgebreidheid van deze afwijkingen een rijk verdeelde graadmeter voor de degelijkheid, de nauwgezetheid, de energie van den schrijver. (Onderzoek met de loupe).

Kenmerken

Sporadisch treden zulke verschuivingen in zeer geringe mate ook op in snel geschreven brieven van energieke, nauwgezette en degelijke mensen, waarin ze echter nooit talrijk, zelfs niet regelmatig voorkomen. (Afb. 72, eerste woord; afb. 80, 35 „Hochachtungsvoll"). Beheersen ze, al is de verschuiving gering, toch meer of minder regelmatig de gehele brief (afb. 27, 62, 85), dan wijzen ze beslist op oppervlakkigheid en zeer weinig degelijkheid. Gemakkelijker te herkennen, omdat ze meer opvallen, zijn de ergere hoogteverschuivingen in afb. 65, 86; nog erger in afb. 63; treden deze voortdurend of in afwisseling met de minder erge op, afb. 1, 13, 95), dan blijft het

rekening houden van den schrijver met de buitenwereld, zijn nauwgezetheid en plichtsbesef beslist beneden het gemiddelde, met zijn energie is het al precies eender gesteld. Zeer sterke verschuivingen, zoals in afb. 66 en 67, soms (bij dubbele overschakeling) in afwisseling met cijfers, die dan gecorrigeerd zijn door opnieuw aan te slaan, wijzen bij een herhaald voorkomen op verregaande nonchalance, onverschilligheid, wellicht ook op depressie, pessimisme, en beslist op weinig energie; zulke schrijvers zijn in staat verplichtingen op zich te nemen, die ze niet kunnen nakomen en overschatten veelal hun capaciteiten. Ziekten spelen daarbij dikwijls een rol.
(De behandelde verschijnselen zijn het meest opvallend bij schrijfmachines met het stootstangensysteem, omdat tengevolge van de glad gepolijste stalen lettergeleiders de rechtheid van de regels bij de kleine letters bijna absoluut is, en niet dat onbeduidende verschil in hoogte toont, als de met hamermachines geschreven regels; in zulke gevallen moet men er op letten, dat de fouten van de overschakeling niet overschat worden. Met een stootstangenmachine zijn bijv. de schriftproeven afb. 29 en 31 geschreven).
Achter de hoofdletter van een woord bevindt zich soms een tussenruimte, die er niet hoort; in zoo'n geval heeft de schrijver na de wisseltoets de nabij zijnde ruimtetoets aangeraakt, misschien door onoplettendheid bij het aanslaan, of anders tengevolge van een hem onbekende plaats van de ruimtetoets bij een tot nu toe door hem niet toegepast machinesysteem. Wij kunnen dan haast of geringe degelijkheid veronderstellen.

7. NADRUKWIJZERS EN BIJWERK.

Wat daartoe hoort

Voor het doen uitkomen van bijzondere gedeelten en woorden biedt het machineschrift niet minder mogelijk-

heden dan het handschrift; het gebruikt alleen andere wegen. Hiertoe behoren behalve het *onderstrepen:* het *spatiëren,* de *paranthese,* het *majuskuulschrift* (het gehele woord in hoofdletters, *tweekleurenschrift,, slagzinnen* enz.

Onderstrepingen

Men dient bij de verschillende kenmerken onderscheid te maken tussen het bescheiden doen uitkomen van 't essentiële, hetgeen wijst op onderscheidingsvermogen, en de onnodige opeenhoping van nadrukwijzers, zoals dat typerend is voor warhoofden, opscheppers en fantasten. Zo is ook het buitensporig onderstrepen een kenmerk van pocherij of verwaandheid, maar het wijst tevens op omslachtigheid gepaard met een overdreven gevoel van eigenwaarde. Wie om iets te laten uitkomen in 't algemeen onderstrepen boven spatiëren verkiest, toont een onderscheidingsvermogen van eigenzinnige nuance te bezitten. Te korte onderstrepingen zijn eigen aan haastige en onoplettende mensen. Begint de streep precies onder het begin van een woord, maar houdt hij pas op ver voorbij het einde (zoals dit afb. 27 toont), dan duidt dat op zwaarmoedigheid. In enkele gevallen heb ik bij egoïsten waargenomen, dat zij eerst beginnen te onderstrepen na de eerste letters van een woord, dus te laat; doch dat deze onderstreping nog na het einde hiervan doorliep, zoals in afb. 59; voor een juiste beslissing of dit hier een typerend kenmerk van egoïsme geldt, is het onderzochte materiaal echter te onvolledig, zodat ik deze ervaring onder voorbehoud mededeel. Hetzelfde verschijnsel schijnt bij anderen te wijzen op *grote* onbetrouwbaarheid met betrekking tot het vervullen van gegeven, stellige beloften.

Het teken gebruikt voor onderstrepen, tenminste in de tekst, zal bij schrijvers met een heldere kijk op de dingen steeds —— (meestal op het toetsenbord verenigd met het cijfer 8) en niet - - - -, de scheidings- en gedachtenstreep

zijn, die een bijzondere schakeling van de rol vereist. Worden op de *laatste* manier strepen in de tekst aangebracht, dan verraadt dit omslachtigheid, langzaam werken, en leidt tot de gevolgtrekking, dat het denktempo dienovereenkomstig zal zijn. Voor opschriften, adressen of slagzinnen, die toch al afgezonderd staan van de tekst, gaat dit natuurlijk niet op. Daar vindt men bij mensen, die over vormgevoel, kunstzin en onderscheidingsvermogen beschikken, voor het onderstrepen en doen uitkomen soms de tekens „mmmm", „////", „xxx" gebruikt. Komt iets dergelijks echter in de tekst voor, dan moet men het beschouwen als het onderstrepen door „- - -" (dus de gedachtenstreep).

Onderstrepen met inkt

Zijn de strepen, vooral in een enigszins ineengedrongen tekst (dus ter verduidelijking) steeds met de hand en hoofdzakelijk met inkt aangebracht, dan is grondigheid daarvan de oorzaak, dikwijls gepaard met oprechte deelneming, ijver, trouw, vooral wanneer zich tevens bij de getypte brief een met de hand geschreven adres of opschrift bevindt (zie blz. 48) en bovendien geschreven bijvoegsels en aanvullingen voorkomen (afb. 61 e.a.).

Gespatieerd schrift

Uit het matig toegepast gespatieerd schrift kan men onderscheidingsvermogen afleiden, speciaal ten opzichte van hoofdzaken, zonder een zweem van opdringerigheid of eigenwijsheid. Is het gespatieerde onregelmatig, vallen er tussenruimten uit of zijn ze soms te groot, dan zijn eigenschappen als uithoudingsvermogen, overzicht bij den schrijver zwak ontwikkeld; en zal hij zelden in staat zijn verplichtingen, die hij op zich genomen heeft, werkelijk na te komen. Voor overmatig spatiëren geldt, wat hierboven gezegd is van een overdadige opeenhoping van nadrukwijzers.

Hoofdletters

Schrijvers, die snel denken en overzichtelijk werken, tijd moeten besparen en over vormgevoel beschikken, kiezen voor het doen uitkomen van woorden soms hoofdletters

of versaliën (grote letters). Het betreft in dit geval meestal mensen, die zich deel voelen van een gemeenschap, bestaande uit gelijkgerechtigde wezens, en die in principe de overtuiging van anderen eerbiedigen.

Varia

Om eenvoudig en toch duidelijk op een en ander de aandacht te vestigen kiezen scherpzinnige, ongekunstelde mensen bijv. in opmerkingen en op zich zelf staande regels de paranthese (zoals bijv. in afb. 12 en 25 de aanduiding van de bladzijde „-2-"). De nadrukwijzingen kunnen soms met elkaar gecombineerd worden, wanneer bijzondere duidelijkheid of een bijzonder doel van de brief daartoe aanleiding geven; voorbeelden vindt men in afb. 46 (gespatieerd schrift, gewoon onderstrepen, hoofdletters, afb. 87 (idem en paranthese), afb. 94. Wanneer het geen brieven betreft die een bijzonder doel beogen, moet deze manier ongetwijfeld beschouwd worden als loutere gemaaktheid van iemand, die over veel tijd beschikt of deze in ieder geval onnodig verspilt. In de regel zal een ernstig schrijver slechts één manier om iets te preciseren toepassen. Bij mensen met een sterk ontwikkeld gevoel van eigenwaarde, die hun eigen ik overschatten en het, onbewust, steeds op de voorgrond plaatsen, bemerkt men, dat ze niet de naam van den geadresseerde maar wel hun eigen, bijv. de opgave van den afzender of de ook met de machine geschreven handtekening, op de één of andere manier laten opvallen, bijv. door hoofdletters, terwijl de naam van den geadresseerde en alles wat daarmee verband houdt in gewoon schrift getypt is. Dezelfde eigenschap kan men, evenals koppigheid en betweterij, veronderstellen bij een schrijver, die bijv. het gespatieerde of de hoofdletters in de tekst bovendien onderstreept.

Wordt het spatiëren alleen toegepast in een aaneengesloten tekst en dan vanaf de tweede regel, maar niet in adres, datum of andere op zichzelf staande zinnen, en evenmin

in de eerste regel van een brief of alinea (voor een juist onderzoek heeft men verscheidene schriftstukken van zo mogelijk verscheidene bladzijden nodig), dan onderscheidt de schrijver zich door voorzichtigheid en geslotenheid. Wie daarentegen reeds in de eerste regel van een brief of alinea gespatieerd schrift gebruikt, bewijst daarmede openhartig en zorgeloos te zijn. (In het eerste geval zou het maskeren van de spaties door gesloten regels kunnen overeenkomen met het afdekken van open letters in het gewone schrift).

Ernstige, plichtsgetrouwe mensen, die drukke bezigheden hebben, maken meestal geen gebruik van het tweekleurig lint; beginnelingen maken er m.i. voornamelijk gebruik van. Is het dusdanig toegepast, dat de harmonie in het schriftbeeld erdoor verstoord wordt, dan kan men of een fantast, of een huichelaar veronderstellen, in geen geval een verstandelijk hoogstaand mens. Het wijst ongetwijfeld op een vrolijke levensopvatting of smaak wanneer het totale beeld er niet door verbroken wordt.

Een overzichtelijke indeling van de tekst door het gebruiken van „titteltjes" zoals bijv. in afb. 12 en 69 „.....", door het gebruik van de tabulator bij berichten die moeilijk te overzien zijn, kenmerkt den degelijken, op ondubbelzinnige duidelijkheid gestelden mens en duidt tevens wellevendheid aan.

Overdadig bijwerk

Overdadige bijvoegingen in het schriftbeeld, zuiver tijdrovende versieringen in particuliere brieven, kunnen een kenmerk van werkelijke originaliteit zijn. Meestal echter houdt een schrijver, die zich te buiten gaat aan een opeenstapeling van bijkomstigheden en opsmuk, zich ook in gedachten en kleding hoofdzakelijk aan het uiterlijk en probeert zoveel mogelijk, zijn geestesarmoede te verbergen achter een zeker vertoon van oorspronkelijkheid. Zo iemand geeft meestal blijk van ijdelheid, neiging tot overdrijven, gewichtigheid, aanstellerij en voorliefde voor

uiterlijke dingen. Hoe slordiger en onbehouwener deze bijvoegingen zijn, des te slechter is de smaak van den schrijver. Er moet op gewezen worden, dat juist de *onopvallende* kenmerken het duidelijkst spreken, zoals dit b.v. het geval is in afb. 21, IV de schrijfwijze van „1).", „2)." in plaats van „2." of „2)". Daarom moet men tegenover mensen, die op een dergelijke wijze schrijven voorzichtigheid betrachten, omdat deze omslachtigheid kan voortvloeien uit de bedoeling anderen op een dwaalspoor te brengen (men wil afleiden, iets anders ermee verbergen).

8. „SUBSTITUTIEF" EN „GEMENGD" SCHRIFT.

„Substitutief" schrift

Het machineschrift van veel schrijvers toont bij nauwkeurig onderzoek de eigenaardigheid, dat één of meer bepaalde tekens door een ander, onjuist teken zijn weergegeven, en wel *in de regel, niet in afwisseling* met het goede. Wij noemen dit voortdurend optreden van het ene teken, in plaats van het andere: „substitutief" schrift. Het meest treedt dit op bij het vervangen van de grote „I" door de grote „J"; de schriftuur van afb. 80 toont daarvan een typisch voorbeeld. Dit geldt echter ook voor kleine letters en andere tekens; bijv. wordt „ä" door „ae" weergegeven, „—" door „=" enz. Het „substitutief" schrift kenmerkt het vasthouden aan vooroordelen, vooringenomenheid gepaard met geestelijke traagheid, gebrek aan inzicht en aanpassingsvermogen in geringere of grotere omvang. Ik trof het dikwijls aan bij oudere, mannelijke schrijvers, soms in combinatie met handschriftgewoonten (zie aldaar). Als een goedaardige vorm van het „substitutief"-schrift is wellicht ook de veelverbreide gewoonte op te vatten de y niet slechts als medeklinker zooals in yacht en als klinker in vreemde woorden zooals type, maar ook ter weergeving van de ij-klank te gebruiken. Daarbij valt op te merken dat

in het Afrikaans de y de officieele schrijfwijze weergeeft (hy, sy voor hij, zij).

Het *„gemengd"* schrift is in wezen en betekenis totaal verschillend ten opzichte van het „substitutief" schrift. Het gebruikt voor een bepaalde klank of begrip, nu eens het ene, dan weer het andere teken, goede en verkeerde door elkaar. Voor de „ij" staat nu eens een „y", dan weer een „ij" (afb. 4), voor de „I" dan „J", dan weer een „I", voor „—" nu eens dit teeken, dan weer „=", voor de nul verschijnt naast de groote „O" de kleine „o", voor het cijfer één (bij machines, waarvan het toetsenbord een cijfer „1" bevat) naast dat cijfer 1 de overigens gebruikelijke kleine „l"; in het Duits wisselt de schrijver „sz" en „ss" met elkaar af; „ä", „ö", „ü" en „ae", „oe", „ue", „½" en „1/2"; gebruikt hij afkortingen, dan schrijft hij nu eens „cm", dan weer „cM" enzovoorts. In één schriftproeve vond ik eens voor de „één" drie verschillende tekens gebruikt, n.l. afwisselend: „l", „1" en „I". (Zachter te beoordelen, al naar het intelligentiepeil van den schrijver, valt het willekeurig afwisselend gebruik van verschillende spellingen in dezelfde tekst.)

„Gemengd" schrift

Wanneer dit „gemengde" schrift door een of meer tekens, als bestendige, duidelijke eigenaardigheid van het schriftbeeld optreedt, heeft men te doen met iemand, die zonder gewetensbezwaar nu eens het ene, dan weer het andere middel te baat neemt en wien oprechtheid en trouw aan beginselen beslist ontbreken. Het kenmerk komt weliswaar ook voor bij hen, die rijk aan ideeën zijn (letten op de andere kenmerken!), maar voornamelijk bij huichelaars en beroepsmisdadigers; en schijnt eigen aan vervalsers en dieven. In ieder geval kan men tot asociale neigingen en aanleg besluiten, waaruit echter niet geconcludeerd moet worden, dat dit al naar milieu en opvoeding tot practische verwerkelijking komt of zal komen. Doch altijd gebiedt het „gemengd" schrift de grootste voorzichtigheid, vooral

wanneer er andere kenmerken zijn, die in een dergelijke richting wijzen, zoals bijv. in de schrijfproeve van afb. 21, I-V. Andere voorbeelden van gemengd schrift verschaffen ons de afb. 4, 90, 91, 93 „bis" en „—", 34.
Een dergelijke betekenis moeten we eveneens aan het „orthografisch gemengd" schrift toekennen, doch hier dient — zoals toch al bij op zichzelf staand voorkomen van het gemengde schrift — in het bizonder acht te worden geslagen op hetgeen onder „Totaal schriftbeeld" gezegd is over de afwisseling op zichzelf (zie aldaar: rijkdom aan ideeën).

9. INTERPUNCTIE EN ACCENTEN.

Is de interpunctie zorgvuldig en juist, dan mag men besluiten tot nauwgezetheid en ordelievendheid. Het ontbreken van de noodzakelijke onderscheidingstekens, ook van accenten, wijst op zorgeloosheid, onoplettendheid, oppervlakkigheid; in combinatie met heel korte regels op verkwistende neigingen („het komt er niet opaan" bij den schrijver). Ontbreken de eindpunten nu en dan, dan is de schrijver al te goed van vertrouwen. Wanneer in adressen, alleenstaande regels en opmerkingen het machineschrift reeds door de indeling voor een duidelijk onderscheid zorgt, moet men het ontbreken van niet beslist noodzakelijke tekens, uit een oogpunt van overzichtelijkheid en gevoel voor het grote verband, waarderen. (Afb. 32, initialen, dictaatteken en datum); wie zulke afzonderlijke plaatsen op een pedante wijze met onaesthetisch overbodige tekens tooit, zoals men dat „op school" heeft geleerd, geeft meestal blijk van een niet te overwinnen kleingeestigheid, bekrompenheid en natuurlijk ook van nauwkeurigheid in details.
Verdubbeling van de slotpunt of de versterking ervan door „—" (let wel: aan het eind van een gewone zin, of wel voor 't beginnen van een nieuwe alinea, die reeds

door een extra tussengevoegde spatie is aangeduid), zoals in afb. 85, ook afb. 23, wijst op eenzijdigheid, eigenwijsheid, koppigheid of trots.
Het belangrijkste over verdere kenmerken, die met de interpunctie verband houden is reeds in het 4e en 5e hoofdstuk („aanslag" en „ruimten tussen de woorden") behandeld.

10. HANDSCHRIFTGEWOONTEN EN SYSTEMATISCH MACHINESCHRIJVEN.

Gewoonten van het handschrift

Het vasthouden aan handschriftgewoonten uit zich in verschillende, tamelijk onopvallende kenmerken. Er bevinden zich spaties vóór de leestekens, het meest voor „ , ", „;", „:" en „!", minder dikwijls voor „." (en na het teken weer een spatie; het dubbel onderstrepen (═══, ook wel ...., ****, ═══, ═══); buitengewoon ver inspringen aan het begin van een brief of hoofdstuk; ook gelinieerd papier (afb. 20, 33), dubbel gevouwen bladen in plaats van losse, enkele, vallen hieronder, kortom allemaal kenmerken, die aanduiden, dat de schrijver zich op één of andere manier niet heeft kunnen onttrekken aan de techniek van het gewone schrift, zich niet houdt aan eisen en mogelijkheden van de schrijfmachine. Afb. 62 toont een voorbeeld hiervan in opstelling en adressering; andere komen voor in afb. 33, deels in afb. 35, 49, 59, 60, 80, 95. Wanneer het schriftbeeld min of meer door zulke gewoonten beheerst wordt, heeft men een conservatief mens voor zich, die geen afstand kan doen van verouderde ideeën, wellicht iemand met voorbeeldige trouw en aanhankelijkheid maar weinig bewegelijk, of zwaartillend, bovendien beginselvast. Zeldzaam optreden wijst in meer of mindere mate op een ongevoelig zijn voor de bekoringen die de wereld biedt, gebrek aan ontvankelijkheid en reaktiviteit, traagheid, vasthouden aan ge-

woonten, ook aan vooroordelen, gemis aan indrukken en ervaringen.

Systematisch machineschrift

Is de schrijver een „openstaand mens", dan zal zijn schriftstijl de mogelijkheden van het instrument uitbuiten. Inzicht en onbevangenheid tekenen zich in systematisch machineschrift af: met de technische mogelijkheden is in het schriftbeeld tijdbesparend en op mooie wijze rekening gehouden, zoals het toepassen van gespatieerd schrift of hoofdletters, bij het de nadruk op iets leggen, 't gebruik van de tabulator, de bouw van de gehele brief wat betreft 't aanslaan van de kantlijn en het verstellen van de rol. Het adres zal zich niet, zoals bij de trapsgewijze naar rechts schuivende hand, over de gehele breedte van het papier uitstrekken, maar een meer aaneengesloten geheel vormen door, of in alle regels van de linker kantlijn uit te gaan, of de opzichzelfstaande onderdelen loodrecht onder elkaar te zetten tot een organisch geheel. Bij het inspringen van de eerste regel zal de ruimte nauwelijks breder zijn dan bij boekdruk, of overeenkomen met de breedte van de bij de kantlijn beginnende aanspraakvorm, zoals in afb. 16, 32, 77, 81, 118. Heeft hij het begin van de alinea's laten inspringen, dan alle even ver, respectievelijk smal.

De schrijfmachine veroorlooft de grootst mogelijke symmetrie in de verhouding van de afzonderlijke regels onderling. Wie zulke losse regels niet allemaal loodrecht onder elkaar laat beginnen, zal ze dan toch zò onder elkaar plaatsen, dat ze samen een harmonisch geheel vormen en de langere aan beide kanten even ver buiten de kortere uitsteken. Voorbeelden van goede symmetrie binnen losse tekstgedeelten komen voor afb. 11, aan 't eind van afb. 38, 46, 48, 87, 94 (van het tegenovergestelde: afb. 49); in zulke symmetrische samenstellingen komen ook vormgevoel, goede smaak, streven naar evenwichtigheid tot uiting. Harmonisch inspringen, hetgeen

op consequentie wijst, vindt men in afb. 26, in overeenstemming met het begin van het adres in afb. 35, verder in afb. 118 (het tegendeel, inconsequentie of wispelturigheid aantonend, in afb. 22, 62). Voorbeelden van systematisch machineschrift in 't algemeen komen voor in afb. 9, 25, 27 (afgezien van de lengte van de onderstreping), 32, 47, 69, 77; het ontbreekt echter meer of minder in afb. 45, 49, (losse regels), 62, 80 (adres en inspringen). Hoe sprekender het systematische in het schrift naar voren komt, des te zuiverder heeft de schrijver „de geest van zijn tijd begrepen", des te consequenter en objectiever houdt hij daarmede rekening. Hoe men daarbij betrouwbaarheid en volharding moet beoordelen, zal blijken uit het onderzoek van de andere aanwezige kenmerken; het eigenaardige van systematisch machineschrift komt natuurlijk ook dikwijls voor bij den klakkelozen navolger.

11. DE LETTERS.

Accuratesse

De leesbaarheid, op de schrijfmachine zo gemakkelijk te bereiken en toch dikwijls onvolkomen, vormt in de eerste plaats een graadmeter voor de ernst van de schrijvende persoon. Wie plichtsgevoel en degelijke gewoonten bezit, anderen achting toedraagt, het leven ernstig opneemt, is gesteld op accuraat machineschrift. Slecht schoongemaakte letters (o.a. afb. 88, 34), vlekkerige afdrukken, in 't bijzonder van de tekens „ij, e, a, o" wijzen meestal op een oppervlakkig, slordig mens, op onverschilligheid en flegma. Dit is echter niet altijd het geval; zij komen ook voor bij op zich zelf ordelievende personen, wanneer die in een wanhopige, fatalistische stemming zijn, bij pessimisme (afb. 13, 49), maar ook buitengewoon vaak bij hen, die aan chronische kwalen lijden; men raadplege daarom de overige kenmerken. (De afdruk van met inkt gevulde vuile letters moet men niet verwisselen met het

schrift, dat door een te langzame aanslag, vedervormige vegen op het papier achterlaat en onder „aanslag" is verklaard.

Soort van schrift

Weet men, dat de schrijver zijn eigen machine gebruikt, dan kunnen soms uit het soort schrift, dat hij gekozen heeft, enige conclusies getrokken worden. Wijkt dit van het gebruikelijke „Picaschrift", gewoonlijk eenvoudig als „schrijfmachineschrift" aangeduid, opvallend af (parelschrift, afb. 10, 14, 15, 113, cursief schrift, afb. 114), dan kan men een zekere originaliteit veronderstellen, voorliefde voor buitennissigheden, maar ook vaak voor uiterlijkheden, mogelijk uit effectbejag; „moeilijke karakters" komen meestal op dergelijke wijze tot uiting. Vooral dan mag men grillen of ook wel gebrek aan ernst en diepte veronderstellen, wanneer een in 't oog lopend „sierschrift" is gekozen (bijv. typen, die het handschrift nabootsen), die een sterke invloed uitoefenen op duidelijke leesbaarheid. Hier kan intussen ook sprake zijn van een werkelijk origineel type, iemand die boven het gemiddelde niveau staat.

Cijfers

Wanneer cijfers, in plaats van geschreven telwoorden in de tekst voorkomen, domineren nuchter verstand en logica, ook neiging tot methodisch arbeiden, stiptheid; in brieven aan onbekenden geven ze blijk van zeer weinig achting. Achting daarentegen toont het voluit schrijven van de meeste telwoorden aan (natuurlijk niet de lange jaartallen), zoals in afb. 82; het verraadt tevens, dat de schrijver waarde hecht aan een goede stijl, en hij cijfers beschouwt als bestemd om mee te rekenen, het alphabet voor het schrijven van het gesproken woord.

Tekens, Afkortingen

Zowel op onhebbelijkheid als op verwardheid wijst schrijfwijze van afb. 91 aan, die het woord „half" (niet eens „een half") door het teken $^1/_2$ weergeeft. In geringere mate geldt dit voor het gebruik van de overige tekens in het schrift, bijv. „22 jarig", „&" in plaats van

„en", „&c", „%"; gewoonlijk berust dat op gewoonten, die met het beroep in verband staan en eenzijdige mensen karakteriseert; in brieven aan een oppervlakkig bekende duidt het bovendien op een zeker gebrek aan behoorlijke afstand, formele achteloosheid.
In dergelijke brieven geldt in 't algemeen hetzelfde voor afkortingen in de tekst, vooral wanneer deze dikwijls in eenzelfde schrijven voorkomen, dus bijv. niet beperkt blijven tot voorbeelden als „ds.Mts". Daarentegen zijn in brieven aan goede bekenden bepaalde afkortingen en onvolledigheden typerend voor mensen, die de schrijfsnelheid trachten aan te passen aan hun gedachtengang; wanneer ze voortdurend voorkomen, zonder het geheel te verwarren (afb. 30, 61, 78, 79), kan men met zekerheid besluiten tot rijkdom van gedachten en levendigheid van geest (zoals in soortgelijk verband reeds is uiteengezet in het eerste hoofdstuk van de „sleutel tot het karakter").

12. INKTGEVING.

Inktgeving

Op de aanwijzingen, die de keuze van de tint van het schrijfmachinelint (zwart, violet, blauw, groen, bruin, of een twee-kleuren-combinatie) geven kan, zal hier niet nader worden ingegaan, aangezien deze niet onmiddellijk verband houden met de grafologie. Alleen dient vermeld, dat zij een grondig onderzoeker inlichtingen kunnen verstrekken ter completering van de gehele persoonlijkheid van den schrijver, evenals de dikte, soort en tint van het papier, en de verhouding daarvan tot de tint van het lint. Maar het lint zelf geeft dikwijls reeds vingerwijzingen tot vervollediging van het oordeel. Ik heb nl. opgemerkt, dat blijvende voorkeur voor sterk gedrenkte („vette") linten (zoals afb. 4, 89, 21), hoofdzakelijk voorkomt bij mensen, die houden van zingenot, of die tot elke prijs trachten zich het leven zo gemakkelijk moge-

lijk te maken. Daarin ligt een aanwijzing betreffende de nauwgezetheid van geweten.
Hoofdzakelijk „vet" schrift ontmoette ik ook in schriftbeelden met „gemengd" schrift, dus bij onbetrouwbaren of schrijvers met een misdadige aanleg.
Om een werkelijk juist oordeel te verkrijgen zal men ongetwijfeld een groot aantal schriftproeven van verschillende data niet kunnen ontberen, omdat het sporadisch voorkomen van vetgedrukt schrift op toeval kan berusten (het inzetten van een nieuw, toevallig zeer nat inktlint) en de bovengenoemde conclusies alleen van kracht zijn bij het voortdurend gebruik van zeer vochtige schrijfmachinelinten.
Er komen, vooral in particulier gebruik, ook nog machines voor, die niet van inktlinten maar van inktkussens voorzien zijn. Hun schriftbeeld is onmiddellijk te herkennen (afb. 108, 117) en komt natuurlijk voor een onderzoek ten opzichte van de hierboven geschetste verschijnselen niet in aanmerking.

13. BETEKENIS VAN „TIKFOUTEN", CORRECTIES, AANVULLINGEN.

Mistasten

Peter Rosegger heeft de foutenmakerij van de schrijfmachine, die, zoals we in 't „algemeen gedeelte" gezien hebben, het onbewuste en ongewilde weergeeft, eens vol humor geschilderd.
Dikwijls mistasten op vlak bij zijnde letters („s" in pl. v. „a" of „d" enz.) wijst op haast, nonchalance en het streven, maar „gauw klaar te zijn". Zijn letters of lettergrepen al aangeslagen, eer ze „aan de beurt" waren (afb. 17, 18, 19, 77, 55, 56) dan hebben we in negen van de tien gevallen met een vlug begrijpend, snel denkend mens te doen.
Wanneer de volgorde der foutieve grepen echter kriskras door elkaar loopt, nu eens voor- en dan weer ach-

terwaarts, dan zijn bij voortdurend optreden, nerveuze stoornissen of andere ziekelijke veranderingen hiervan de oorzaak (door afwijkingen der functies worden de „aanslag-associaties" bij den schrijver gestoord en in de war gebracht).

Weergave van het ongewilde

Uit een grondig onderzoek van getypte stukken blijkt, dat zij in belangrijke mate, zonder of tegen de wil van den schrijver in, verborgen of onbewuste houdingseigenaardigheden openbaren; talrijke karakteristieke „tikfouten" kunnen de ware houding van den schrijver ten opzichte van den geadresseerde onthullen, drijfveren als b.v. winstbejag uit gierigheid, of wel uit werkelijke nood aan het licht brengen, minachting, e.a. Beweegredenen voor het herhaaldelijk voorkomen van zulke kenmerken in machineschrift zijn in „het algemeen gedeelte" uitvoerig beschreven. Zij kunnen bijv. hierin bestaan, dat in plaats van een hoffelijke uitdrukking blijkbaar „bij vergissing" een onhoffelijke werd neergeschreven — dat „Je", „U", „Gij" oorspronkelijk met een kleine in plaats van met een hoofdletter (afb. 49, 84, 86), en omgekeerd „ik", „mijn", „wij", „ons" met grote beginletters worden geschreven — het predicaat „Herr' kan in het opschrift weggelaten zijn (in afb. 40 was de Spaansche hoffelijke aanhef „Amigo" oorspronkelijk met een kleine beginletter geschreven) — ook andere misvorming van uitdrukkingen en zinnen, die betrekking hebben op den geadresseerde zoals de afkorting „mevr." in de aanspraak van afb. 20 komt voor en omgekeerd verdubbeling van „ik" enz.

Gewoonlijk zijn zulke persoonlijke eigenaardigheden meer of minder onopvallend ongedaan gemaakt; men neme daarom de moeite achter de correcties te zien, datgene, wat oorspronkelijk was opgeschreven te reconstrueren, ten behoeve van het algemeene oordeel. Juist die punten geven dikwijls waardevolle inlichtingen be-

treffende egoïsme, kwaadwilligheid, verachting, zelfoverschatting, streven naar materieel voordeel (men zal goed doen, met betrekking tot het laatste bijv. in aanmerking te nemen, of de schrijver zich in materieele nood bevindt, ten einde zijn beweegredenen rechtvaardig te kunnen beoordelen).

Rectificaties

Wie de gevolgen van z'n vluchtigheid ongecorrigeerd staan laat (afb. 17, 27, plaatsnaam, afb. 68), geeft hierdoor blijk van een gebrek aan degelijkheid, tevens van zelfverzekerdheid en lichtzinnigheid. De fout „Insterlaken" in afb. 27 is overigens een van de kenmerken, die veronderstellingen ten opzichte van het geestelijk niveau of de kennis van den schrijver veroorloven (blijkbaar was de juiste plaatsnaam in dit geval niet bekend, het overeenkomstige „Insterburg" zweefde den schrijver voor de geest in plaats van „Interlaken"). In de reeds vermelde afb. 68, toont een bijzondere wijze van mistasten aan, dat hier sprake is van een machine met volledig toetsenbord, (zonder overschakeling, met afzonderlijke toetsen ook voor de hoofdletters), en dat de schrijver haastig of zonder overleg gewerkt heeft. De wijze van corrigeren geeft eveneens enkele inlichtingen. Wie enkel met „/" doorhaalt (afb. 19, 32) en verder schrijft, is openhartig, zorgeloos, ietwat onverschillig en niet serieus; wie daarvoor „xxxx" gebruikt (afb. 43, 50), is meer gesloten en onverschilliger; wie netjes radeert en opnieuw tikt, is zowel serieus als gesloten en bovendien voorzichtig; slordigheid in de correctie tonen de afb. 34 en 37. Wie prijs stelt op stiptheid, zet vaak een vergeten letter duidelijk boven de juiste plaats (afb. 51); hecht hij waarde aan de vorm, bezit hij goede smaak, dan zal hij wat weggelaten is met de terugsteltoets inlassen (afb. 9, 53), hetgeen meestal tevens een aanwijzing is voor voortdurende zelf-contrôle (ook afb. 77). Vrij grote slordigheid blijkt uit de plaatsing van het goede teken op het

verkeerde, door opnieuw aan te slaan (afb. 59, 62, 57), vooral wanneer deze eigenaardigheid zich in alle brieven herhaalt, dus niet teruggebracht kan worden tot een toevallig gemis aan tijd. Verbeteringen met inkt zijn eigen aan bijzonder serieuze, voor zichzelf critische mensen (afb. 5, 10, 49, 54, 55, 85, 86).

Bijvoegsels

Het laatste geldt ook voor bijvoegingen met inkt; zij tonen intensiviteit, dikwijls gepaard gaande met belangstelling, trouw, ijver en soms voorzichtigheid. Wanneer in het schriftbeeld steeds dergelijke aanvullingen voorkomen, zal de schrijver niet bijzonder met zichzelf ingenomen zijn. Wie daarentegen steeds zijn getypte brieven zonder aanvullingen en bijvoegsels, helder en duidelijk ten einde brengt, bewijst daarmede meestal, dat hij tot diegenen behoort, welke ook in onze gehaaste en overladen tijd van 't begin af in 't geheel niets over 't hoofd zien: concentratie, en ruime blik. Voor de beoordeling is ongetwijfeld waardevol, of de brief spontaan en snel geschreven werd; daarvoor moeten de overige prominente kenmerken, het rythme en de sterkte van de aanslag b.v. worden nagegaan.

14. DE HANDTEKENING.

Handtekening

Vormeigenaardigheden van de handtekening zijn in alle grafologische handboeken uitvoerig behandeld en behoeven geen verder commentaar, omdat ze niet behoren tot ons gebied. Het verband met het machineschrift bestaat vaak hierin, dat de schrijver boven of onder zijn handtekening duidelijkheidshalve nog een getypt onderschrift plaatst (afb. 48); dit gebruik typeert wellevende mensen. Soms speelt daarbij het „ik" gevoel een voorname rol, en wel in 't bijzonder wanneer voor de getypte handtekening een afwijkend lettertype is gekozen, bijv. gespatieerd schrift, hoofdletters of onderstrepingen, en in nog hogere mate wanneer zulke speciale aanduidin-

gen niet zijn gebruikt voor de naam van den geadresseerde en de op hem betrekking hebbende delen van de tekst; en de schrijver dus alleen dàn gewoon schrijft, wanneer het zijn eigen persoon niet betreft. Overigens vermelden we in 't kort, als resultaat van het grafologisch onderzoek naar het handschrift, dat uit het onderschrift valt af te leiden in hoeverre de schrijver égards heeft: hoe duidelijker en leesbaarder de handtekening (afb. 48, afb. 95 rechtse ondertekening), des te beleefder zal in 't algemeen de schrijver zijn; onleesbare (afb. 95, links afb. 118) of zeer afgekorte onderschriften wijzen op onachtzaamheid of onverschilligheid. De gewoonte een handtekening met een initiaal, een paraaf te ontsieren, is volgens Schneidemühl hoofdzakelijk eigen aan oppervlakkige, zeer zelfbewuste karakters; bij geestelijk belangrijke mensen komt het in ieder geval heel zelden voor. Een duidelijke punt achter de handtekening of zelfs meer dan één wijzen op volharding, voorzichtigheid en wantrouwen.

15. MACHINE-EIGENAARDIGHEDEN.

Defecten

Bepaalde fouten en oneffenheden in het schrift kunnen indirect door defecten van de schrijfmachine veroorzaakt worden. Men moet echter niet uit 't oog verliezen, dat iemand, die ordelievend en nauwkeurig is, zorg draagt deze bijtijds te herstellen (bij schrijfmachines steeds zoo spoedig mogelijk), terwijl een flegmaticus of een fatalist ze onverschillig laat voortbestaan.

Nieuwe machines

De invloed van nieuwe machines op de „schoonheid" van het schrift wordt meestal grenzeloos overschat. Van de schrijfproef in afb. 45 kon ik vaststellen, dat ze geschreven was op een splinternieuwe machine, waarvan het regelverstelmechanisme volkomen in orde was (overigens afkomstig van een „geoefenden" schrijver)! Een gelijkmatige, duidelijke afdruk van de afzonderlijke tekens wijst overigens niet onvoorwaardelijk op een

„nieuwe machine", maar ook wel op een nieuwe of juist beklede papierrol. Dergelijke technische factoren hebben — evenals kleine letterdefecten — voor een grondig onderzoek niets te betekenen, omdat ze geen invloed uitoefenen op het persoonlijk schriftbeeld, dat afhankelijk is van het karakter.

Zoals de afb. 1, 2 en 3 bewijzen, kan men met een en dezelfde machine geheel verschillende schriftbeelden produceren. Zou de lezer geneigd zijn van deze drie met dezelfde schrijfmachine vervaardigde proeven misschien de zo „gelijkmatig" aandoende afb. 2 aan een „nieuwe machine" toe te schrijven, dan zij hier vermeld, dat de bewuste machine bij het neertikken van afb. 2 zelfs enige jaren *ouder* was dan bij het schrijven van de afb. 1 en 3.

Gestencilde producten komen voor karakterologisch onderzoek nauwelijks in aanmerking. Toch zijn veel bijzonderheden van het persoonlijke schriftbeeld ook in afdrukken van schablonen (matrijzen) te constateren, tot op zekere hoogte ook het rhythme van de aanslag, dat blijkt uit een zwakkere of sterkere tekening van de omtrek der letters van het schabloon (doch die in sterke mate door de dikwijls onregelmatige inktafdruk wordt uitgewist). Zulke reproductie's zijn hieraan te herkennen, dat in de afdruk elk spoor van het inktlint ontbreekt. In tegenstelling daarmee herkent men stempelafdrukken, die machineschrift willen voorstellen, daaraan, dat „ . ", „ , " etc. niet scherper zijn afgedrukt dan de letters en de kleursterkte naar één kant of naar beide zijden toeneemt.

16. „OEFENING".

„Oefening"

In tegenstelling met de schrijfpen vereist de schrijfmachine wat betreft de oefening, die den meester maakt, slechts weinig tijd. Het gemak, waarmede men typen kan

leren houdt overigens in, dat slordige schrijfgewoonten vaak niet zonder meer worden afgeleerd, de onderzoeker moet met deze omstandigheid degelijk rekening houden en de draagwijdte van zijn conclusies uit enkele kenmerken van slordigheid daarnaar afmeten.

In ieder geval zou het verkeerd zijn, de oorzaak van slordigheidskenmerken in een gebrek aan oefening te zoeken. Dit laatste wordt soms door leken aangevoerd. Ook is de vooropgezette mening verspreid, „dat het persoonlijk schriftbeeld afhankelijk zou zijn van de wijze, waarop men typen „geleerd heeft". Ook de handschrift grafoloog krijgt dikwijls dergelijke bedenkingen te horen, ofschoon de waardeloosheid hiervan reeds lang afdoend bewezen is; voor het machineschrift hebben zij ten minste geen grotere betekenis dan voor het handschrift, *omdat machineschrijven geen jarenlange schooloefening vereist.* Practisch gesproken zal het op de honderd gevallen nog niet éénmaal voorkomen, dat men het schrift van een ongeoefend beginneling moet onderzoeken.

Wanneer echter werkelijk „oefening" ontbreekt, blijkt dit, precies als bij het handschrift, uit opvallende uiterlijke kenmerken: Bij de aanslag wordt het regelmatig rythme gemist en neemt niet naar het eind van een zin of van een woord overeenkomstig toe of af. De sterkte van de aanslag is steeds buitengewoon groot en wisselt bovendien van letter tot letter (achterzijde en loupe!). Bij de meeste machines bemerkt men dan tevens „vegen" in de afdruk van de letters, gevolg van de langzame, onbeholpen aanslag. Tekens, die het minst moeten worden aangeslagen (al naar de taal b.v. „q", „&", „§", „^", „é", enz.), worden of bijzonder zwak of nog sterker aangeslagen dan de andere; hun aanslag vormt een duidelijke tegenstelling met die van de vaker gebruikte tekens. Treedt zulk een aanslag alleen op bij „beginnelingen" in het totale schriftbeeld, tegelijk met andere

in dezelfde richting wijzende kenmerken, zoals opvallende onbeholpenheid in het gebruiken van de ruimtetoets, in het vormen van de marge (ruimten tussen de woorden, deels verwaarloosd, deels te groot, de afstanden voor het inspringen ongelijk, de linker kantlijn onregelmatig), in het laten aansluiten van de regels bij gedrukte plaatsnamen, (hoogte en afstand onnauwkeurig), een daarmede in overeenstemming zijnde indeling van het adres (rommelig, onvolledig, onsymmetrisch), veel fouten bij het aanslaan van de toetsen, overschrijdingen van de rand van het papier, dan hebben we te doen met symptomen van werkelijk gebrek aan oefening. In de praktijk ontmoet men ze maar heel zelden. En ook in zulke gevallen biedt het dominerende van de overige kenmerken, dat door de persoonlijkheid en niet door de duur van de oefening bepaald wordt, onmisbare aanwijzigingen voor het *karakter* van den schrijver.
Werkelijke ongeoefendheid kan bij criminologische onderzoekingen voor het opsporen van anonyme schrijvers enz., waardevol zijn. Hieraan wordt in het volgende hoofdstuk bijzondere aandacht gewijd.

Criminologische en juridische nasporingen

1. HET WAARNEMEN VAN VERDACHTMAKENDE AANWIJZINGEN.

Het lekenoordeel

Het lekenoordeel, dat juist het machineschrift de eigenschap bezit, het vervalsen van oorkonden te verbergen, afpersingen, smaadschriften en dreigbrieven te „maskeren", m.a.w. dergelijke misdaden in de hand te werken en de daders te beschermen, is in vakkringen grotendeels overwonnen. Er ontbreekt hier slechts een juist inzicht omtrent de aanzienlijke *omvang* der hulpmiddelen, die het machineschrift biedt aan juristen en criminele autoriteiten bij het opsporen van misdaden.

Hoe hinderlijk het gemis aan beknopte uiteenzettingen over dit veelomvattende gebied zich ook in dit geval aan ons opdringt, is men toch reeds tot het inzicht gekomen, dat het machineschrift in het toetsenbord, het „visitekaartje" bevat van een bepaalde machine waarmee gewerkt werd — en men kan hieraan nog toevoegen dat het individuele schriftbeeld even duidelijk de persoonlijkheid toont van hem of haar, die het schrift tot stand bracht. Met het grondig bestuderen van zulke bijzonderheden houdt men zich hoofdzakelijk alleen dan bezig, wanneer in een rechtzaak buitengewoon duidelijke kenmerken daartoe aanleiding geven. Albert S. *Osborn* beweert daarom niet geheel zonder reden, dat duizenden misdaden

waarschijnlijk onopgehelderd en ongestraft blijven, omdat in het getypte materiaal de kenmerken, die als bewijs overtuigend zijn, meer in het verborgen optreden.
Een uitrusting, die juristen en criminele instanties het ontdekken van misdaden, evenals het opsporen ervan kan vergemakkelijken en de zekerheid van de kans op succes verhogen, is daarom *het vertrouwd zijn* met de aard van de talrijke aanduidingen. Men moet weten, waar men ze moet zoeken, hoe ze benutten en ze, met of zonder hulp van een deskundige, verklaren. Het eerste geldt in het bijzonder voor de vele gevallen, waarbij het feit van een misdaad niet — zoals in een chantagebrief — zonder meer is gegeven, dus hoofdzakelijk voor vervalsingen en achteraf vervalste teksten.
Vervalsingen, die later zijn aangebracht, kunnen bestaan uit korte bijvoegsels, die een bepaalde aanspraak doen gelden of weerleggen, iets beperken of uitbreiden, en die aan het open einde van een regel, aan het einde van een alinea of bijvoorbeeld door het verwisselen van een heel blad van een verdrag of testament voor een vals, zijn ingevoegd. Behalve de vele kenmerken van het toetsenbord (zie volgende hoofdstuk) moet men daarom in het gehele schrift onderzoeken of er zich ook kleine afwijkingen in de vertikale en horizontale rangschikking van de letters bevinden. Het gaat hier dikwijls om een gedeelte van een millimeter. De afb. 92 en 93 vertonen zulke later ingevoegde bijvoegsels; de kenmerken zijn verklaard in de bijgevoegde tekst.
In afb. 93 zal ons opvallen, dat het Duitse woord „bis" (tot) in de eerste regel door het teken „—" is weergegeven, doch in het bijvoegsel (4e regel) voluit geschreven is — een aanduiding, die er op wijst, dat het bijvoegsel, al zou het op dezelfde machine zijn vervaardigd als het origineel, toch door een schrijver met andere gewoonten werd aangebracht. Er kan daarom niet dikwijls genoeg de nadruk

op gelegd worden, dat de eigenaardigheden van het individuele schriftbeeld van één en denzelfden persoon in de regel *constant* blijven, vooral die, welke het minst in 't oog vallen. De herkomst van getypte stukken van dezelfde of verschillende personen kan men dus afleiden uit het schriftbeeld tenminste wanneer het vergelijkingsmateriaal daarvoor uitgebreid genoeg is. Dikwijls vindt men echter in een enkele kleinigheid een aanwijzing, zoals afb. 93 die toont. Een schriftstuk, dat door een bepaald persoon al of niet moet zijn geschreven, zal in het schriftbeeld de individuele eigenaardigheden van dezen persoon over 't geheel moeten weergeven of missen. De jurist en de rechter zullen daarom goed doen, de bijzonderheden van het individuele schriftbeeld te beschouwen, zoals dit nader uiteengezet is in het algemeen gedeelte en in de hoofdstukken 1 tot 10, 13 en 16 van de „Sleutel tot het karakter".

Het aantal vervalsingsmogelijkheden is legio. De volgende hoofdstukken bieden een aantal kentekenen, waaraan men ze kan herkennen, doch ze gaan uit van de onderstelling, dat men vooral in 't oog houdt, hoe de schrijfmachine op velerlei manieren door vindingrijke personen misbruikt kan worden, hetgeen enkele representatieve voorbeelden duidelijk maken: Een of andere aanspraak kan zich doen erkennen door middel van een *volledig vervalst* geschrift (verdrag, schuldbrief, testament, bevestigingsbericht, legitimatie etc.). De betekenis van een origineel document, ook van een wissel of chèque, kan door latere bijvoegingen veranderd zijn, een bepaling van een verdrag uitgebreid of in zijn tegendeel verkeerd, vervalste bladen binnengesmokkeld. De laatste zijn als copieën, die als bescheiden dienst moeten doen, ook in de registratiemappen te verwisselen. De vervalsingen kunnen zich uitstrekken tot het begin of het einde, tot de datum of tot het opvullen van onopgemerkte tussenruimten, tot een precies nagebootst

postcriptum. Er kan eenzelfde machine, of één van hetzelfde systeem of een andere machine met gelijk inktlint zijn gebruikt, enz.. Alleen een grondig onderzoek brengt licht in de zaak.

2. HET OPSPOREN VAN DE MACHINE, WAARMEE GEWERKT WERD.

Toetsenbord

Gewoonlijk zal het de eerste taak zijn de originele machine of de verscheidenheid van twee of meer machines vast te stellen, waarvoor het toetsenbord de onmisbare aanwijzingen verschaft.

Cijfers als uitgangspunt

Om de omvang van het te onderzoeken gebied te beperken, is het raadzaam uit te gaan van dat, wat het meest in 't oog valt, zo mogelijk van de cijfers in het te onderzoeken machineschrift. Wij kunnen dan onderscheid maken tussen „open" cijfers (afb. 99-102) en „gesloten" (afb. 103-119). De lengten van de onder- en bovenkant van „open" cijfers kunnen soms de grenzen van de andere letters aanzienlijk overtreffen (afb. 101; tegenovergestelde: afb. 99). Bepaalde lijnen van cijfers, in 't bijzonder van de gesloten, kunnen recht of gebogen zijn (vergelijk „2" en „7" in afb. 105 en in afb. 103, 104, 106). Rechthoekig aangebrachte sluitingsstreepjes kunnen onder aan de „4" (wanneer zij aanwezig is ook onder aan de „1"), aan de arm van de „7" voorkomen of ontbreken, beide in open en gesloten cijfers (vgl. „4" in afb. 103, 104, 106, 107, 109, met daartegenover afb. 99, 100, 101, 102, 105; „7" in afb. 99, 100, 101, 102, met daartegenover afb. 105). Wanneer breuken of de teller „1" voorkomen, dan kan men daardoor tot een nog strengere begrenzing naar dezelfde gezichtspunten komen; er komen combinaties voor van open grote cijfers en gesloten, gebogen kleine breukcijfers enz. enz. Het cijfer 3 komt in open en gesloten vorm, met rond en met hoekig bovengedeelte (het laatste weer met of zonder een

langere of kortere, loodrecht aangebrachte sluitingsstreep) voor (vergelijk afb. 99-100). Het omgekrulde einde van de gesloten „3, 5, 6, 9", de kop van de „2" komt nu eens niet en dan weer zonder slotpunt voor, waarvan de dikte echter verschillend kan zijn (vergelijken afb. 105-109).

Bijzonderheden bij groepen van machines

De verschillende eigenaardigheden van het systeem stellen ons in staat het terrein onzer onderzoekingen nauwer te begrenzen. Of een machine met inktlint of één met een inktkussen gebruikt werd (afb. 108, 117) valt onmiddellijk op. De meer of mindere rechtheid van de regels stelt ons dikwijls in staat naar alle waarschijnlijkheid tot één van de volgende machine-systemen te besluiten: Bij schrijfmachines met volledig toetsenbord zonder overschakeling, kan men de wagen niet in verticale richting verschuiven; de rechtheid van de regels blijft, hoe oud de machine ook is, voortdurend constant; verder kunnen hier de talrijke gebreken der overschakeling, die in hoofdstuk 6 van het vorige gedeelte beschreven zijn, niet voorkomen; uit het gelijktijdig optreden van deze beide kenmerken kunnen we het gebruik van een machine met volledig toetsenbord afleiden (afb. 115), — en tevens van het voorkomen van een hoofdletter temidden van kleine letters (afb. 48). Buitengewoon recht schrijven eveneens de machines van het stootstangensysteem, hierbij zijn echter gebreken van de overschakeling waar te nemen, voornamelijk zulke, die behoren bij dubbele overschakeling. ('t Verwisselen van hoofdletters en cijfers of tekens; zie „Sleutel tot het karakter", hoofdstuk 6, hoofdletters afb. 67).

Van machines met „stootstangensysteem" zijn bijv. de afbeeldingen 25, 29, 63 (met dubbele overschakeling, immers verkeerde schakeling van de cijfers) 119, 82, 103, 106, afkomstig. Bij schrijfmachines met hamer- of slaghefboomsysteem, treft men in plaats van rechtlijnigheid, ook onder de kleine letters een doorlopende minimale golf-

beweging aan, die met de loupe duidelijk is te zien. Het sterkste is dit bij machines, die wagenschakeling hebben, waarvan de wagen dus neiging heeft om uit te glijden, zwakker evenwel bij machines, die bij het overschakelen niet de wagen, doch de Typenkorf verschuiven („segmentschakeling"). Het onderscheid is voor deskundigen in de meeste gevallen duidelijk genoeg om de groep te herkennen waarbij de machine, waarmee gewerkt werd, moet worden ingedeeld. Het minst rechtlijnig zijn de regels van machines met Typenrollen en Typenrad. (afb. 110).

Nieuwe weinig gebruikte schrijfmachines en die, welke een nieuwe of nieuw beklede rol hebben, onderscheiden zich o.a. daardoor, dat de afdrukken van de letters in alle onderdelen gelijkmatig zijn (in het eerste geval zijn de hieronder behandelde letterdefecten niet aanwezig, terwijl geen aanzienlijke afwijkingen in richting en afstand van de afzonderlijke tekens worden waargenomen.)

Toestand van de letters

Tot in de kleinste bijzonderheden voert ten slotte het onderzoek naar de lettervoorraad, in de eerste plaats van de lettervormen. Dikwijls vindt men in het voorkomen van bepaalde tekens reeds aanwijzingen (afb. 83). Hiertoe behoren b.v.: de tekens voor gulden (fl.), rijksmark, pond sterling, dollar, letters met accent en umlaut, losse accenten (de laatste zijn, wanneer ze een afzonderlijke toets hebben, kenbaar aan een veel sterkere aanslag van het accentstreepje), het deelteken, technische en handelstekens, enz.

Opvallende schriftsoorten en grootten (afb. 27 parelschrift; 28 extra groot picaschrift; 39 en 41, parelschrift; 49, cursief schrift; 90 en 91 extra groot picaschrift; 108 en 117, blokschrift; 107, 110 en 114 cursief schrift; 10, 14, 14, 105 en 113 parelschrift) verstrekken den vervalser natuurlijk heel weinig bescherming en vergemakkelijken meestal het onderzoek, alleen zijn ze niet zo talrijk.

Veel vaker komen onbeduidende verschillen in vorm voor, die met de loupe of door fotografische vergrotingen duidelijk waarneembaar zijn, doch voor een nauwkeurig opmerker ook met het blote oog zijn te onderscheiden. Zij geven tevens gewichtige aanwijzingen betreffende het gebruiken van een tweede machine (bij latere bijvoegingen) en over de echtheid van de datum, want de „mode" in de schrijfmachinestijl heeft haar eigen geschiedenis. Osborn vermeldt in zijn verhandeling „Fraudulent Typewriting in Legal Documents" bijv. de ontmaskering van een vervalser, die voor zijn geantidateerd product een schrijfmachinemodel gebruikt had, dat voor de eerste maal, een en dertig jaar nà de zogenaamde datum van het „document" in de handel gekomen was.
Dergelijke afwijkingen in de vorm worden geillustreerd in afb. 129 („G" I heeft een dubbel, naar buiten uitstekend dwarsstreepje: G, „G" II slechts een naar links gericht: G); 130 (de staart van de „R" I begint meer naar binnen en steekt veel verder naar buiten uit, als die van „R" II); 125 (bij „f" II buigt de krul dieper naar beneden dan bij „f" I, waarvan het dwarsstreepje, in tegenstelling met dat van „f" II dezelfde lengte heeft als het basisstreepje); 126 (de bovenste en onderste dwarsstreep beginnen bij de „i" I precies boven elkaar, bij „i" II is de bovenste veel korter); 127 (de grootte van de krul en de verhouding ervan tot het bovenste dwarsstreepje zowel als het plaatsen van de punt tonen bij „j" I tegenover „j" II grote verschillen); 128 (de dwarsarm begint bij „r" I lager, de slotpunt is kleiner en buigt minder diep naar beneden dan bij „r" II). Naast de cijfers bieden dus o.a. de tekens „G", „R", „f", „i", „j", „r" goede kenmerken voor het onderzoek. Door Osborn worden verder nog de hier volgende vermeld: „g", (verschil in de vorm van het oor en in de verhouding tussen de bovenste en onderste ronding) — „t" (de helften van het

dwarsstreepje gelijk of ongelijk) — „T" (hoeken, die de dwarsstreep maakt en de hoekige of ronde vorm van de binnenzijde, hetgeen we ook kunnen opmerken bij andere letters) — „A" (verschil in grootte van de hoek, zoals in afb. 131 bij de „v" is aangetoond) — „w" (de middelste hoek met of zonder dwarsstreepje ter afsluiting bovenaan — grootte en vorm van de overige dwarsstreepjes).

Verhoudingen tussen de letters onderling

Ook bij wat men met het blote oog „gewone picaletters" zou noemen, komen kleine verschillen voor, die een meting vereisen. Men vergelijke bijv. het aantal letters, dat bij de verschillende machines op 10 c.M. regelruimte kan voorkomen. Zeer nauwkeurige metingen zijn te verkrijgen door een proefregel van kleine „iiii" 's door middel van de i-punten. Pica-typen van schrijfmachine's van het Europese vasteland hebben gewoonlijk 2,6 mm. letterafstand (wagenverplaatsing), in tegenstelling tot Amerikaanse en Engelse fabrikaten, die bij picaschrift gemeenlijk 1/10 inch of 2,54 mm. letterafstand aantonen. Ook verschillen in de verhouding tussen de hoogte en de breedte van de letters geven aanwijzingen, die voor het onderzoek van belang zijn en verder de afstanden tussen regels en letters.

Letterdefecten

Bepaalde letterdefecten brengen op het spoor van een speciale machine, soms van de ouderdom daarvan. Wanneer b.v. de datum aanvechtbaar is, kan een *verzameling schriftproeven van dezelfde machine uit verschillende jaren van waarde zijn* (door oudere correspondentie of registratie bijv.), omdat deze de graad van slijtage van het lettermateriaal op verschillende tijdstippen duidelijk maakt.

Dergelijke defecten komen in de eerste plaats voor in de vorm van de letters; de vergrote „f" III van afb. 125 toont afslijting aan de krul van de letter op de beide door pijlen aangegeven plaatsen (tevens bewijst de „modeeigenaardigheid", die blijkt uit de *korte arm van het*

dwarsstreepje tegenover de streep aan de voet, dat de machine is vervaardigd tussen 1913 en 1919.
Daarnaast treden echter talrijke kleine afwijkingen in de stand en de afdruk van de letters op, die verschillende machines en verschillende perioden kenmerken. Zo kan b.v. de afdruk van een letter herhaaldelijk scherper aan de ene zijde en zwakker aan de andere kant zijn; ook boven- en onderaan, valt dit waar te nemen. Heel dikwijls is de stand, ietwat naar één kant, naar boven of naar onderen verschoven, of wel van de oorspronkelijke richting (rechthoekig op de regel) blijvend een paar graden afgeweken.
Zo toont afb. 116 een naar links verschoven „i" als karakteristieke eigenschap van de machine. Uit afb. 49 is weer af te leiden, dat de letter „ü" niet functioneert, daar deze steeds met de hand werd ingevuld. Daarentegen berusten de zijdelingse verschuivingen in de afb. 92 en 93 niet op slijtage van de machine, doch karakterizeren achteraf bijgeschreven toevoegsels, zoals reeds is uiteengezet.

Verschillende bijzonderheden

Ook bij splinternieuwe machines kan men ten opzichte van de richting bijv. met een loupe wel onbeduidende montagefouten vaststellen. Men late zich niet door een bepaald schrijfmachinelint, dat bijv. de op de een of andere wijze de opvallende kleur van het origineel evenaart, van de gewichtige kenmerken van het toetsenbord afleiden. Wanneer het resultaat van het onderzoek alleen afhankelijk is van de vraag, of een bepaald inktlint gebruikt werd, zal het van belang zijn te bepalen: het aantal draden (sterk vergroot of microscopisch), zo nodig een chemisch onderzoek van de inkt (kleurlichamen of kleurstof) in te stellen, (of als bindmiddel oliën [„vette verf"] of glycerine [kopiërende" en „hectografische" schrijfmachinelinten] of stoffen zoals bijv. lijnolievetzuur etc. gebruikt werden, of deze overeenstemmen met het te vergelijken materiaal of niet).

Deskundigen biedt het toetsenbord echter nog wel honderd andere kenmerken (zoals bijv. Amerik. letters). Die, welke hier zijn uitgekozen, afzonderlijk en in verband met elkaar beschouwd, zullen echter voldoende zijn voor de gewenste grondslag en tevens een prikkel zijn voor het opsporen van andere criteria.

Samenvatting

Zodra men een voldoend aantal van dergelijke kenmerken uit de gegevens heeft afgeleid, kan de identiteit van de machine, waarmee gewerkt werd, worden opgespoord. Dikwijls is het aantal verdachte machines begrensd; in zulke gevallen is de machine in kwestie zonder meer er uit te halen. In het andere geval kan men het onderzoek voortzetten door in contact te treden met experts. Zaakkundige aanwijzingen, tevens schriftproeven van dozijnen van merken en hun verschillende schrifttypen, zijn in alle grote steden bij eerste klas schrijfmachinezaken verkrijgbaar, evenals inlichtingen, waar machines van een bepaald type in gebruik zijn. Verdere inlichtingen geven schrijfmachine- en letter-fabrieken, vakbladen en vakorganisaties; zo nodig brengt een rondvraag met behulp van fotografische afdrukken van het schrift opheldering.

Voorbeeld

Zo kunnen bijv. uit één document de volgende letterbijzonderheden afgeleid zijn:

1) De cijfers zijn „gesloten". De „2" heeft een gebogen staart, „7" een gebogen vlag. Daarentegen zijn de vlaggen van de „3" en van de „5" recht, en wel bij de „3" met, bij de „5" zonder rechthoekige eindstreep. De „4" is onderaan door een horizontale streep van bepaalde lengte afgesloten. De krullen van de „9", de „6" en de „5" eindigen in een punt, evenals bij de 3 de onderste, terwijl het bovengedeelte van de „3" geen kromme lijn, maar een rechthoekige constructie vertoont (afb. 119).

2) Van de breuken komen „1/2", „1/4" en „3/4" voor, hun afzonderlijke cijfers zijn gesloten, de kleine „1" heeft een schuine ophaal en bovendien onderaan een horizontale sluitstreep; de kleine „2" en „3" tonen dezelfde bijzonderheden als de daarmee overeenkomende grote cijfers. (Zie boven).
3) Als bijzondere tekens zijn aanwezig „*" en „§" (wegens eigenaardigheden in de vorm eventueel fotografisch te vergroten).
4) Het gaat over loodrecht staand „Latijns" Picaschrift. Op een regellengte van 10 c.M. kan men 39 1/2 letters plaatsen.
5) Fouten in de rechtheid van de regels wijzen op een hefboommachine met „overschakeling", kleine fouten, ontstaan door de overschakeling, bewijzen als zodanig, dat een machine met enkele „overschakeling" gebruikt werd.
6) Deze machine typt de „j" te ver naar links, zodat hij een voorafgaande „m" raakt; bovendien staat de „j" niet zuiver verticaal, maar is een nauwkeurig meetbare graad naar links gericht.
7) De dwarsstreep van de „t" bestaat uit twee ongelijke helften.
8) Het middelste streepje van de „G" is aan het uiterste puntje geschonden, de lijn is onderbroken, enz.

Uit 1—5 kon men na een ingesteld onderzoek afleiden, dat er sprake was van een „Continental"machine van de fabrieksnummers 21501—21600. Waar ze was, werd door een verdere enquête aan de hand van de overige kenmerken afgeleid terwijl tevens werd vastgesteld, dat de fouten van de letters „j" en „G" intussen erger waren geworden, en het document, zoals bleek uit vroegere schriftproeven of copieën, met deze machine werd vervaardigd tussen de jaren 1929—1931.

3. HET OPSPOREN VAN DEN DADER.

Machine en persoon

Het bewijs voor of tegen de identiteit van de *machine*, of voor het aanwezig zijn van verschillende originele machines zal slechts in zeer enkele gevallen van civielrechtelijke aard voldoende zijn. Ten opzichte van den dader zelf geeft het slechts vage inlichtingen, die op zich zelf wel gegronde *veronderstellingen* toelaten, maar méér niet. Dergelijke veronderstellingen kunnen even goed op verkeerde gevolgtrekkingen berusten. Een bepaalde machine behoeft niet alleen door den eigenaar of door dengene die er gewoonlijk mee werkt, gebruikt te zijn. Zij behoudt haar karakteristieke eigenaardigheden ten opzichte van de letters, ook in schriftproeven, die een ander er op vervaardigt, hetzij deze er gemakkelijk bij kon komen of zich langs wettige of onwettige wegen, merkbaar of ongemerkt den toegang ertoe verschaft heeft.

Onduidelijke feiten

Een document behoeft bijv. niet reeds alleen daarom echt te zijn, omdat een verdachte passage of een heel blad met dezelfde machine getikt blijkt te zijn als de overige, niet verdachte tekst.

Er zijn immers tal van mogelijkheden een dergelijk blad met behulp van eenzelfde machine te vervalsen. Daarbij behoeft de dader niet identiek te zijn met dengene die het origineel vervaardigd heeft, en het vervalste gedeelte kan achteraf in het echte exemplaar zijn binnengesmokkeld, of verwisseld tegen een echt blad.

Voor het schrijven van een dreig- of chantagebrief zal de dader dan ook meestal niet met de door hem geregeld gebruikte machine typen, omdat ieder tegenwoordig een bijna onbegrensd aantal schrijfmachines ter beschikking heeft, geleend bijv. of op slinkse manier verkregen. Hij kan met opzet de voorkeur gegeven hebben aan een bepaalde machine, waarvan de bijzonderheden der letters de verdenking van hem moeten afwentelen of op andere personen vestigen.

De persoonlijkheid van den dader

In dit en in nog vele andere gevallen is het onderzoek van het toetsenbord alleen, van twijfelachtige of wel zeer geringe waarde voor het opsporen van den dader, het bewijzen van de schuld of de onschuld van een verdachte. In *dit* opzicht mist de tegenwoordige vaklitteratuur echter, tenminste voorzover ik weet, geschikte vingerwijzingen; zelfs de diepzinnige Albert S. Osborn, wiens publicaties over het machineschrift als bewijsstuk baanbrekend zijn geweest, vermeldt er niets van.

Het persoonlijk karakter in het schrift

Evenwel bevat het machineschrift steeds een duidelijke weergave van de persoonlijkheid van den schrijver. Een hulpmiddel, van groot belang voor criminologische onderzoekingen, is daarom het ontdekken van het *persoonlijk schriftbeeld* in de getypte gegevens.

Het eigenaardige van dit persoonlijk schriftbeeld is in het „Algemeen gedeelte" verklaard en gemotiveerd, terwijl de bijzonderheden in „De sleutel tot het karakter" uitvoerig beschreven zijn. De karakteristieke kenmerken, die daar in de eerste plaats voor den grafoloog naar voren werden gebracht, zijn zoals ze zich voordoen van gelijke waarde voor de rechtspleging, die ze een middel aan de hand doen, zich een juist beeld van de persoonlijke identiteit van den bewerker van het schrift te verschaffen.

Rechercheurs en juristen vinden dus in de inhoud van de hoofdstukken over „individueel schiftbeeld" (blz. 17 tot 21) en „Sleutel tot het karakter" (blz. 45 tot 81) een waardevol nieuw hulpmiddel bij het oplossen van criminele en andere problemen. De bijzondere soorten kenmerken, waarvan het optreden en de toevallige combinatie karakteristiek zijn voor den schrijver, blijken uit de uitvoerige uiteenzetting in de volgende hoofdstukken van de „Sleutel tot het karakter", waarvan 1, 2 en 3 hoofdzakelijk verschillende gewoonten van indeling behandelen, 4 de individuele aanslag en het tempo ervan, 5 en 6 het

gebruik van de ruimtetoets en de overschakeling, 7 't kiezen van de manieren om iets te doen uitkomen, verder de karakteristieke gewoonten die in het „substitutief-" en „gemengd" schrift tot uiting komen, (8), het terugvallen in gewoonten van het handschrift (10), voorliefde voor bepaalde tekens, afkortingen, bijzonderheden bij de interpunctie (9, 11) en ten slotte de vele kenmerken die in het 13e hoofdstuk behandeld worden.

Beslissend voor de vraag, of de dader moet gezocht worden onder de beroeps- of geoefende schrijvers, dan of hij — zelf geen machineschrijver — zijn schuld tracht te verbergen, door zijn toevlucht tot de schrijfmachine te nemen, is de meer of mindere geoefendheid. (16e Hoofdstuk van „Sleutel tot het karakter").

Betekenis van de kenmerken

De kenmerken van het schriftbeeld zijn wanneer ze voortdurend gecombineerd voorkomen *constant* voor dezelfde, *afwijkend* voor verschillende personen, zoals in het „Tweede deel" is bewezen. In 't bijzonder is dit van toepassing op de *onopvallende* kenmerken; juist deze zijn het meest karakteristiek, omdat ze zich, zoals herhaaldelijk is uiteengezet (zie blz. 30 en 32) onttrekken aan een bewuste beinvloeding. Aan het eind van het hoofdstuk: „Wezen en wetenschappelijke grondslag" (zie blz. 31 en volgende blz.) is dit feit met een concreet voorbeeld uit de practijk bewezen. In het daar vermelde geval bleven de onopvallende typische kenmerken van het schriftbeeld volkomen bestaan, ofschoon de schrijver met het wezen der bijzonderheden van het schriftbeeld toevallig bekend was, zich zelfs blijkbaar moeite getroostte om enkele meer opvallende kenmerken „te vervormen" en er bovendien groot belang bij had, te voorkomen dat men eigenschappen in z'n karakter zou veronderstellen, die overeenkwamen met de (grafologische) oorzaak van het „gemengd" schrift, doch juist het gemengd schrift heeft hij naast andere onopvallende bijzonderheden, in

zijn schriftbeeld niet kunnen onderdrukken.

Practische toepassing

Als vergelijkend materiaal voor een onderzoek moet men een aantal getypte schriftproeven van onder de verdenking staande personen gebruiken. De wijze van onderzoek blijkt hoofdzakelijk uit het 4e hoofdstuk van het „Algemeen gedeelte" (blz. 37 tot 42) waarbij alleen de zuiver grafologische gevolgtrekkingen wegvallen. Oordeelkundig gegeven diktaten kunnen het materiaal voltooien, of vervangen, wanneer geen persoonlijke schriftproeven van een andere soort te bemachtigen zijn.

Alles te samen genomen blijkt uit een en ander zeer duidelijk, dat men niet moet aarzelen het identiteitsgehalte van het persoonlijk schriftbeeld van getypte teksten in dienst van het onderzoek te stellen. Dikwijls zal dit voor een overtuigend bewijs, op zijn minst voor het doen afleggen van een bekentenis, evenals voor het rechtvaardigen van een onschuldig verdachte, beslissend zijn.

De waarde van dit onaanzienlijke en tot nu toe verwaarloosde hulpmiddel, dat moeite en kosten kan besparen en licht brengen in veel duistere gevallen, is omgekeerd evenredig aan de geringe opoffering aan tijd, die nodig is om er tot in de gewichtigste bijzonderheden mee vertrouwd te raken. Daarbij kunnen de in de tekst aangehaalde *afbeeldingen* belangrijke hulp verlenen.

4. PSYCHOLOGISCHE AANKNOPINGSPUNTEN IN HET SCHRIFTBEELD.

De wetenschappelijke grafologie heeft aangetoond, dat er eigenaardigheden in een schrift kunnen voorkomen, die op een „misdadige aanleg" wijzen. Enkele dezer kenmerken, die op hetzelfde doelen kunnen m.i. ook in het schriftbeeld van het machineschrift aangetoond worden. In het volgende gedeelte (hoofdstuk „criminele inslag in het schriftbeeld") staat een nauwkeuriger beschrijving van hetgeen op dit gebied tot nu toe als vast

staande kan worden aangenomen. Verdere uitbreiding van deze symptomengroep is ongetwijfeld mogelijk door medewerking van criminologen, psychiaters en psychologen. Natuurlijk zijn bedoelde typerende kenmerken niet bruikbaar als bewijsstukken. Wel kunnen ze bijdragen tot de voltooiing van het beeld, dat de rechercheur, officier van justitie of rechter van de persoon in kwestie, dien hij in het onderzoek tegenover zich heeft, tracht te verkrijgen; ze geven inlichtingen omtrent de wijze, waarop de handeling plaats had, ze vergemakkelijken een bekentenis en de beoordeling van het verband tussen de feiten. Deze korte verwijzing naar de kenmerken van asociale aanleg mag daarom in het criminologisch gedeelte van dit boek niet ontbreken.

Groepen van personen in het schriftbeeld

In overeenstemming met de ervaringen op 't gebied der grafologie van het handschrift opgedaan, blijkt, dat zich ook in het machineschrift bij verschillende groepen van mensen dezelfde eigenaardigheden in het schriftbeeld voordoen. Een uiteenzetting daarvan moet, totdat een verdere schifting en begrenzing van het omvangrijke materiaal heeft plaats gevonden, tot het op de voorgrond stellen van enkele algemene kenmerken van deze soort, beperkt worden.

Geslacht

De mannelijke machineschrijver onderscheidt zich van de vrouwelijke het duidelijkst door een sterkere en een weinig onregelmatiger aanslag (zie het desbetreffende hoofdstuk blz. 55). Verder ontdekte ik, dat ver inspringen aan 't begin van een brief of alinea voornamelijk bij vrouwen, weinig inspringen of de regel beginnen vlak tegen de linkerkant, meer bij mannen voorkomt. Wat dit laatste betreft, kan men dus de schriftproeven van afb. 9, 26, 28, 95 als hoofdzakelijk vrouwelijk, afb. 27 en 49 als hoofdzakelijk mannelijk schriftbeeld aanduiden. Uitzonderingen zijn, zoals men weet, evenals bij het gewone schrift ook hier niet zeldzaam. Het „substitutief" schrift (blz. 66, afb. 80) schijnt voornamelijk bij mannelijke schrijvers voor te komen.

Leeftijd

Bij oudere personen kon ik vaker dan bij jongere een sterke aanslag (verlangzaamd schrijftempo?) opmerken, dikwijls gecombineerd met handschriftgewoonten (blz.

69) en „substitutief" schrift (afb. 80), die beide bij jongere schrijvers niet dikwijls voorkomen. Daarentegen kan men bijna alleen bij jongere mensen waarnemen, dat de regels ingenomen door het adres en de slotformule niet op de rechterhelft van het blad zijn aangebracht, doch onmiddellijk aansluiten bij de linker kantlijn van de brief (Het tijdperk 1915 tot 1934 was het uitgangspunt).

Nationale gewoonten en mode

Zo vindt men in het Duitse taalgebied hoofdzakelijk brede afstanden tussen de regels en lange of tamelijk lange regels; in Romaanse landen daarentegen kleine afstand tussen de regels en lange regels (afb. 25, 40). In Noord-Amerika zijn korte regels en kleine afstand er tussen overwegend (afb. 26). In geheel Amerika en in Spanje vindt men achter de aanhef een dubbelpunt in plaats van de komma resp. uitroepteken (afb. 47, 40), in Nederland, Engeland, Zwitserland, Frankrijk staat hier een komma (afb. 32, 81, 118), in Duitsland meestal, in Oostenrijk geregeld een uitroepteken (afb. 62). De op afb. 47 voorkomende indeling van het adres was oorspronkelijk Angel-Saksische gewoonte.

Verschillende modegrillen kan men in het machineschrift opmerken; zo begint tegenwoordig in alle landen de gewoonte veld te winnen om de regels van het adres, en meestal ook de eerste regels van de aliena's en de slotformule onmiddellijk aan de linkerkant te laten beginnen. In de tijd voor 1914 sloot de schrijfmode zich dichter aan bij de in een bijzonder hoofdstuk behandelde gewoonten van het handschrift.

Beroepen

Op de kenmerken van het schriftbeeld der verschillende beroepen kan hier niet nader worden ingegaan, omdat dit te ver zou voeren en op zichzelf weinig betekenis hebben. Beroep en milieu beinvloeden natuurlijk het schriftbeeld, zo zijn de volgende schriftfragmenten afkomstig van kooplieden en organisatorisch werkzame personen: afb. 22, 25, 49; van geestelijk werkzamen: afb. 9, 23, 30,

61, 72, 73, 77—79. Hierbij kan tenslotte nog vermeld worden het schriftbeeld van een leek op 't gebied van machineschrijven (zie 79).

Pathologische inslag

In de uiteenzetting van een niet-medicus kunnen natuurlijk alleen waarnemingen worden weergegeven, die verband tussen bepaalde verschijnselen en ziekelijke veranderingen ook in het machineschrift doen vermoeden. Ten opzichte van het gewone schrift is het aanwezig zijn van een dergelijk verband (binnen bepaalde grenzen) wetenschappelijk erkend; zekere gegevens komen bijv. voor in de werken van *Lombroso* en ook in die van *Schneidemühl*, zelf physioloog en professor in de vergelijkende pathologie. Een belangrijk pathologisch kenmerk van het gewone schrift is het zogenaamde „ataktisch" schrift. Een daarmede overeenstemmend verschijnsel in het machineschrift, schijnt het gevolg te zijn van een ongemerkt aanraken van de ruimtetoets midden in een woord, of van de onderste rij toetsen in plaats van de ruimtetoets — in ieder geval duidt dit bij een machineschrijver op vermoeidheid. Verder kon ik bij hen, die aan zenuwzwakte leden (afb. 13) een opvallend periodiek afnemen en weer toenemen van de sterkte van de aanslag waarnemen, die echter over 't geheel naar het einde van de brief afnam; bij hen, wier ademhalingsorganen ziek waren, een zeer onregelmatige wisseling in aanslag en de gehele opstelling van het schrift. Afb. 98 toont het machineschrift van een heer, die aan epilepsie lijdt; enkele kenmerken zijn in de begeleidende tekst naar voren gebracht. De afb. 96 en 97 tonen het schriftbeeld van een andere zieke met symptomen van erge onbestendigheid en verminderde energie. Ook veelvuldige onderbrekingen in de woorden schijnen te wijzen op ziekelijke veranderingen. Algemeen kan men bij zieken uit de aard der zaak de in de „Sleutel tot het karakter" vermelde kenmerken van geestelijke depressie en geringe energie in het schriftbeeld waarnemen. Ten slotte gaan

veranderingen in het persoonlijk schriftbeeld, waarvoor men geen redelijke verklaring vindt, dikwijls hand in hand met ziektegevallen.

Met het oog op de vloed van grafologische geschriften, die met elkaar wedijveren in een niet te controleren geheimzinnige diagnostiek, wijzen we er hier nog eens nadrukkelijk op, dat hetgeen gezegd is over de pathologische inslag in het schriftbeeld, geen aanspraak maakt op waardevolle volledigheid — het is alleen de bedoeling de aandacht van de vakkringen op dusdanige verschijnselen te vestigen, omdat een dieper inzicht in deze materie een wapen kan worden.

Criminale inslag in het schriftbeeld

In de afb. 4, 90, 91, 34 en 21 staan voorbeelden van „gemengd" schrift, dat op blz. 67 nauwkeurig beschreven is en zich zowel kan bepalen tot letters als tot andere tekens. Het voortdurend optreden van deze kenmerken in het schriftbeeld doet met grote zekerheid een uitgesproken criminele aanleg veronderstellen. Dikwijls wijst ook een *bestendige* voorliefde voor vetgedrenkte schrijfmachinelinten daarop. De beoordelaar moet echter bij het voorkomen van deze kenmerken zeer zorgvuldig onderzoeken, hoe zich het karakter van den bewerker van het schrift, in de *overige* kenmerken van zijn schriftbeeld afspiegelt. Slechts het gehele beeld moet beslissend zijn, geen onsamenhangend gedeelte.

In een schriftbeeld, dat men als „boevenschrift" bestempelt, zullen de kenmerken steeds tesamen met andere optreden, die in dezelfde richting wijzen. Daartoe behoren bijv. het aanbrengen van overbodigheden (blz. 65-66); overeenkomstige eigenaardigheden bij het gebruiken van de ruimtetoets (blz. 57 vlg.) in de aanslag, het vormen van de marge rechts en vele andere, waarvan het voorkomen en het verband onderling zo verschillend kan zijn als de mensen zelf, doch waarvan de strekking, de asociale aanleg, wanneer deze aanwezig is, moet bevestigen.

Vooruitzichten en slotwoord

Ik hoop, dat de lezer, die thans de laatste bladzijden omslaat zich telkens, wanneer hij dit boek gebruikt, zal herinneren, dat de waarheid voornamelijk achter het niet in 't oog lopende, verborgen is, onopvallend doch onmiskenbaar; de schrijvende mens is het vlugst te herkennen wanneer hij zich vergist.

De grafologie van het machineschrift schaart zich naast de beoordeling van het handschrift. Ze wil onze tijd van dienst zijn.

Ze hoopt ook de toekomst van dienst te zijn, waarvan we nog niet kunnen weten, welke andere problemen zij voor de gafologie zal ontwikkelen, ook boven het uitgestrekte gebied van de schrijfmachine uit, die zoeven de Varitype-machine ziet verschijnen met een half dozijn verschillende lettersoorten ten allen tijde tot gebruik gereed. De schrijfpen wijkt. Hier ongemerkt, langzaam; daar sneller. *Nu reeds* staan in het zakenleven en in vele openbare lichamen *bijna uitsluitend nog maar getypte schriftproeven ter beschikking.*

Geen verstandig grafoloog mag bij die ontwikkeling lijdelijk toezien en de steeds opgroeiende zuster van de schrijfpen onderschatten. Waar leven is is geen stilstand. En van de handschriftkunde voeren, zoals wij gezien hebben, niet weinige parallellen naar ons gebied en tot de bronnen van de speciale kenmerken, die het machineschrift *eigen* zijn. Dit boek wil een diepere bestudering daarvan inleiden en vergemakkelijken. De voornaamste

kunnen in de volgende hoofdgroepen samengevat worden:
De aanslag en het rythme daarvan — het afbreken aan de rechterkant — het herhaaldelijk gebruiken van de ruimtetoets — de kenmerken der overschakeling — de manieren om iets te preciseren — het „substitutief" schrift — het essentiële van het „gemengd" schrift — handschriftgewoonten en systematisch machineschrift — verzorging van de letters — afkortingen en het gebruik van de tekens — de bijzondere betekenis van fouten en verbeteringen — aard en omvang van uitingen van het onderbewustzijn — het gebruiken van de pen in adressen, aanvullingen en onderstrepingen — eigenaardigheden in het schriftbeeld, zoals het imiteren van drukwerk enz. — bijzonderheden in het bijwerk — eigenaardigheden van het inspringen van regels en alinea's — 't grijpen van verkeerde toetsen — aard en omvang van de criminologische hulpmiddelen.
Talrijke, bij deze groepen behorende afzonderlijke kenmerken hebben met die van het gewone schrift niets gemeen of zijn door de wijze, waarop ze tot uiting komen niet te vergelijken met die van het handschrift.

Het doel van dit boek zal bereikt zijn, wanneer men tot het inzicht is gekomen, dat het machineschrift, tot nu toe een onbeschreven blad, in plaats van de huidige verwaarlozing, de nauwkeurigste opmerkzaamheid en onderzoek verdient. Dat het niet minder waardevol materiaal oplevert dan het gewone schrift, doch een andere wijze van onderzoek vereist om de practische mensenkennis van dienst te zijn en — niet in de laatste plaats — de zelfkennis.
„Niemand kan de wereld verbeteren, wanneer hij niet met zichzelf begint," zegt Hans Thoma. En wie zou geen betere wereld wensen?

EINDE

Alfabetisch register

Naar de bijbehorende afbeeldingen is in de desbetreffende gedeelten van de tekst verwezen.

Aanslag 55
Aanverwante gebieden 13
Aanvullingen 77
Accuratesse 71
Achterkant 48
Adressen 48
Afkortingen 72
Afpersingen 82 vlg.
Afstanden tussen de regels 52
Afstanden tussen de woorden 51
Alineas 53, 54
Anonyme brieven 35, 36
Auteursrecht 13
Aristoteles 9

Baumgarten 41
Beoordeling van personen 33
Beroepen 33, 99
Betekenis van de schrijfmachine grafologie 33
Betrouwbaarheid van de schrijfmachine grafologie 133
Bezwarende omstandigheden 12
Bienemann 34
Bijwerk van een brief 65
Bijzonderheden van de letters 85
Breedte van de marges 50

Cijfers 72, 85
Correcties 76
Credietaanvragen 33
Crepieux-Jamin 11
Criminele inslag in het machineschrift 37, 67, 74, 96, 101
Criminologische opsporingen 35, 82, voorb. 91

Daderschap 93
Defecten van de letters 89
Defecten van de machine 78, 89
Definitie van het karakter 22, 23
Documenten 92 vlg.
Dionysos van Halikarnas 9
Dorow 11
Duur van de aanslag 29, 55, 56

Echtheid van de documenten 36, 93
Eeuw van de stalen pen 10
Epilepsie 99
Erlenmeijer 11
Exotische schriften 13, 14
Experimentele psychologie 34
Expressieve bewegingen 24

Fouten 74
Fysionomie 22, 24

Gebarenspel 23
Gebrek aan oefening 79
Gebruik van de tekens 72, 73
Gedicteerde brieven 38
Gedrukte formulieren 48

Geneeskunde 35, 99
Gemengd schrift 66
Geschiktheid 33, 34
Geslacht 98
Gespatieerd schrift 63
Gewoonten van het handschrift 69
Gewoonten van de schrijfpen 69
Goethe 23
Grafische opbouw 45
Grenzen 15
Groepen van personen in het schriftbeeld 98
Gulden snede 30, 46

Hamermachines 86
Handschriftparalellen 32, 103, afb. 132
Historie 9
Hoofdletters 59, 63
Hoquart 11

Identiteitsbewijzen van het machineschrift 93, 96
Iets over de geschiedenis van de grafologie 9
Individualiteit 18
Individueel schriftbeeld (zie onder schriftbeeld) 18
Inktgeving 73
Inktlint 73, 90, 100
Inspringen 53, 69 vlg.
Interpunctie 58, 68

Jeugd 98

Karakter 22
Karakterologie 22, 23
Kenmerken der letters 103
Klages 22, 23

Laatste gedeelte van een brief 40, 49
Lahys 55
Lavater 22 vlg.
Leeftijd 98
Leesbaarheid 11, 71
Leestekens 57, 68, 69
Leibniz 22
Letters 71, 87-93
Linkshandige mensen 57
Lombroso 11, 99

Machine schrijven 24
Machine waarmede gewerkt werd 85
Machine systemen 86
Mannelijk schriftbeeld 97
Marges 49
Maskering van het karakter 33, 49
Materiaal voor onderzoek 37
Mechanische factoren 12, 13, 14
Medische diagnose 35
Met de hand geschreven aanvullingen 48, 63, 77
Meyer Conr. Ferd. 45
Methode voor onderzoek 39
Michon 11
Mistasten 74
Mode 99

Nadrukwijzers 61, 69
Nationale schrijfgewoonten 99
Nevengebieden 21, 35 vlg.
Nieuwe machines 78, 90

Oefening 79
Overschakeling 69, 86, 87
Onbewuste 19, 29, 75
Onderbrekingen 59
Onderstrepen 62, 63, 69
Onopvallende kenmerken 30, 39, 102
Onderzoek naar geschiktheid 34
Ontbreken van kenmerken 39
Oorkonde-delicten 82, vlg. 83, 84
Oorsprong, gelijke oorsprong van de schriftproeven 19
Opstelling 45
Osborn Albert S. 10, 36, 82, 88
Overdadige aanvullingen 65

Paraaf 78
Paralellen met de grafologie van het handschrift 32, 103, afb. 132
Paranthese 64
Pathologische inslag 99
Persoonlijke brieven 39

Personen die het tienvingersysteem toepassen 57
Persoonlijk schriftbeeld (zie onder schriftbeeld)
Persoonlijke stijl 24, 70
Plato 13
Preyer 11
Privé brieven 39
Pulver Dr. Max 23

Rechtheid van de regels 86, 87
Rechtspleging 35
Regels 51 vlg.
Rectificaties 76
Reproducties 79
Reuting, F. 10
Rosegger 74
Ruimtetoets 57

Saudek 23
Schermann 16
Schleich 17
Schneidemühl 11
Schopenhauer 12, 20
Schrijfpen
Schriftbeeld 17, 38, 84, 94
Schriftbeeld een product van bewegingen 24
Schriftsoort 72
Schrifttekens 71
Schrijffouten 74 vlg.
Schrijver, Dr. J. 23
Schwiedland 11
Segmentschakeling 87
Slagboommachine 87
Sleutel tot het karakter 45
Slordig schrift 71
Slotpunt 68
Smaadschriften 35, 36
Spatiën 57, 69
Stenographie 14
Stootstangen systeem 86
Streicher 10
Substitutief schrift 66
Symmetrie 70
Systematisch machineschrift 70

Telwoorden 72
Terugsteltoets 76
Thoma Hans 103
Tikfouten 74 vlg.
Toetsenbord 17, 85
Totaal schriftbeeld 47
Tussenruimten 57, 69
Tweekleurendruk 65
Typenoverschakeling 87
Typenrad en typenrolmachine 87

Variërende factoren 18, 19
Vars, de, 11
Varitype-machines 102
Vaststellen van kenmerken 38
Vellen van een oordeel 40
Veranderingen in het schriftbeeld 32
Verantwoording 40
Verband, onderling verband tussen kenmerken, 40, 41, 46
Verborgen bijzonderheden (zie onder onbewuste)
Verdeling van de ruimte 45
Verbreiding van de schrijfmachine 9, 11, 102
Vertrouwelijke brieven 45, 46
Verstandelijke ontwikkeling van den schrijver 15
Versieringen 65, 66
Vervalsingen 82 vlg.
Vervalsingsmogelijkheden 83, 93
Volledig oordeel 40
Vooraf weggenomen letters 75
Voltastatuur machines 96 afb. 68
Voorbeeld uit de praktijk 30, 31
Vooroordelen 12
Vrouwelijk schrift 98

Wagenschakeling 87
Wetenschappelijke grafologie 10/11, 22, 23, 24
Wetenschappelijke grondslag 25

Zakenbrieven 38
Ziekten 99

ILLUSTRATIEF GEDEELTE

AFBEELDINGEN

De onderschriften en bijschriften bij de afbeeldingen dienen om enkele kentekenen, in verband met de tekst van het boek te verduidelijken; zij moeten dus niet als uitspraken beschouwd worden.

i te houden. Mij persoonlijk was het ook aangenaam dat bericht
ontvangen, omdat ik daardoor ontheven werd van de plicht om
kelijk gejaagd mijnerzijds een bladzijde of wat te leveren.
Je hebt natuurlijk die beide boekbeoordeelingen ook nog ontvan
e wil ik graag in ieder geval gezet hebben. Die over "Wat is
wat mij betreft als het noodig is blijven liggen. Met de an-
k reeds zoo laat, dat ik die graag opgenomen zag.

De Heer S us heeft je onze meening geschreven, dat het

Afb. 1

ıkstontsierend, vervang
door vette gewone
ond moeten komen.
ıine of iets dergelijks
an de cursieve letter
rleggen, omdat wij

Afb. 2

ring; een hoofdartikel
het middelbaar onder-
ıe. Het is, omdat ik
orden, maar dat zal
te laten zetten en in

Afb. 3

Afb. 1. Vluchtige overschakeling in „Heer". Gaping in „je". Over de rechter marge heentypen in „ontvangen". Aanslag zwak, onregelmatig, overwegend met begindruk.

N.B. Met dezelfde schrijfmachine, maar door andere personen, zijn de schriftproeven afb. 2 en 3 vervaardigd.

Afb. 2. Geen afbreken van woorden, daardoor ongelijke rand rechts. Regelmatige aanslag van een langzaam, maar degelijk schrijver. (Zie afb. 1!)

Afb. 3. Rechter marge door afbreken van woorden recht afgesneden. Aanslag met einddruk. (Zie afb. 1!)

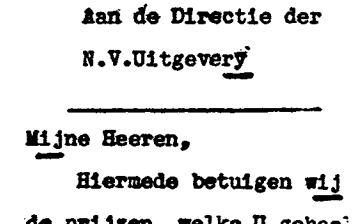

Afb. 4. Mengschrift: in dezelfde brief afwisselend „ij" en „y" voor „ij". (Zie hoofdstuk 8 van het Bizonder Gedeelte, verder blz. 67 en 100.

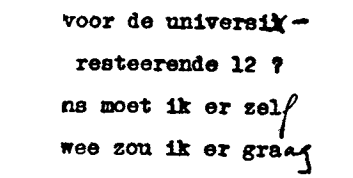

Afb. 5. De rechter randsteller, (die bij „?" de wagen tegenhoudt), is aanhoudend veronachtzaamd, het ontbrekende vluchtig met inkt gecorrigeerd. (blz. 77)

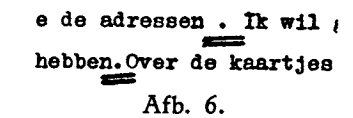

Afb. 6. Onzekerheid in het gebruik van de ruimtetoets bij „." In dezelfde brief — een verschijnsel verwant aan het mengschrift.

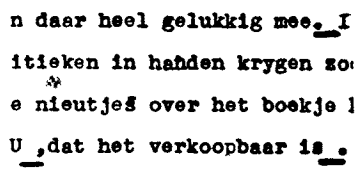

Afb. 7. Het wit is soms vóór i.p.v. achter de leestekens aangebracht. (Zie afb. 6)

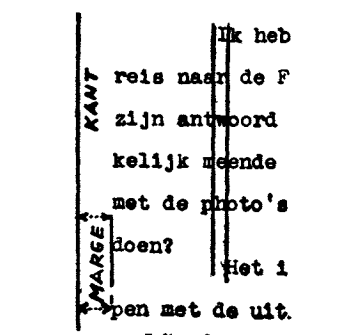

Afb. 8. Ongewoon smalle linker marge, onharmonisch inspringen. (Zie 60, 64)

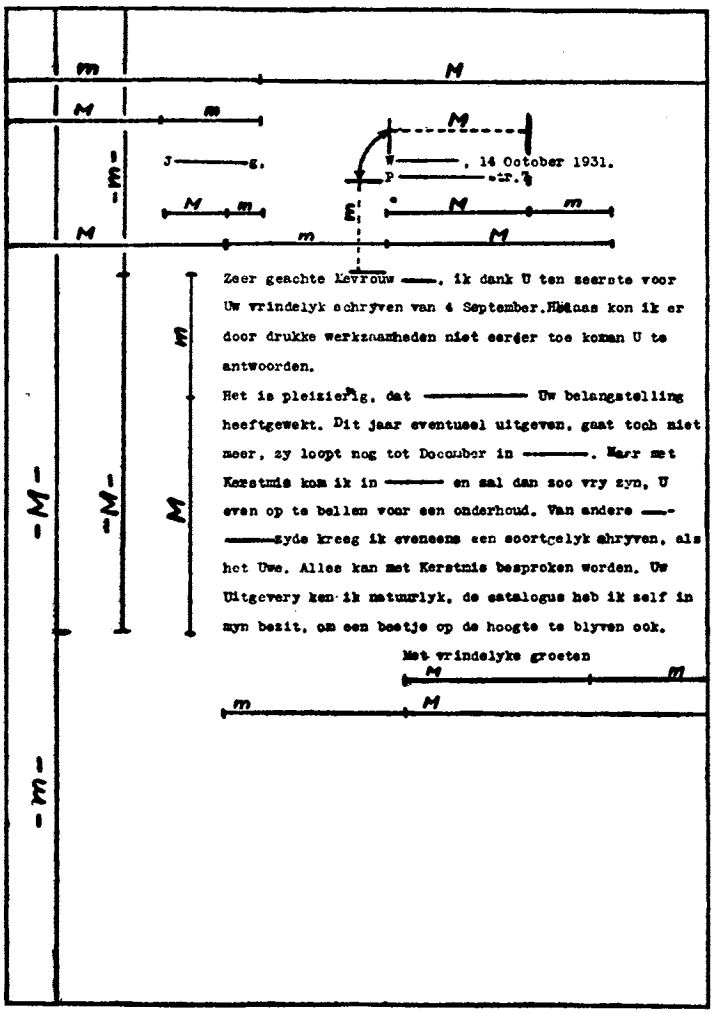

Afb. 9.

Afb. 9. Duidelijke blijken van gulden snede (sectio aurea) op veel plaatsen van een spontane schrijfmachinebrief (rijk vormgevoel, harmonie).

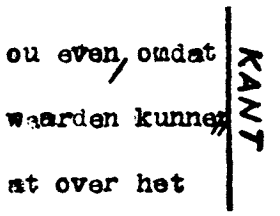

Afb. 10. Rechter marge overschreden, inktcorrectie.

Afb. 10.

CYKLON - DRUKKER

--o--

G e b r u i k s - A a n w i j z i n g .

Afb. 11.

Afb. 11. Nadrukwijzers: hoofdletters, gespatieerd schrift, boekdrukachtig schrift.

- 2 -

Bijzondere bemerking: Cyklon-cyclostyles waarvan het
kussen gedrenkt is moeten steeds vlak weg gezet
worden en vermeide men zoo mogelijk het apparaat
op zijn kant weg te zetten daar bij sterke dren-
king de inkt uitloopt en het binnenste versmeert

Afb. 12.

Afb. 12. Nadrukwijzers: zijdelings opschrift; paranthese in de paginering.

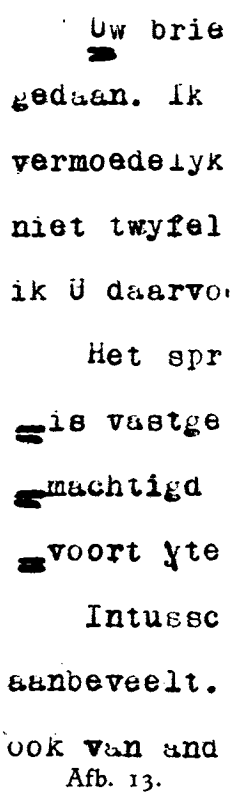

Afb. 13.

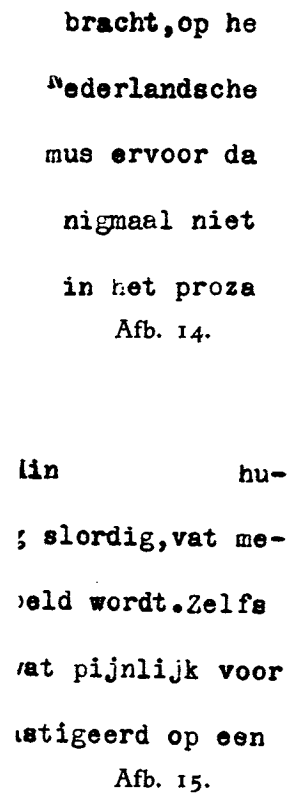

Afb. 14.

Afb. 15.

Afb. 13. Linker rand ongelijk. Overschakelingsfout in „Uw". (Hier vermoedelijk minder afkomstig van slordigheid dan van zwakte of depressie.)

Afb. 14. Ongelijke linker rand, en vluchtige overschakeling. Parelschrift.

Afb. 15. Pijnlijk rechte marge rechts door afbreken van woorden.

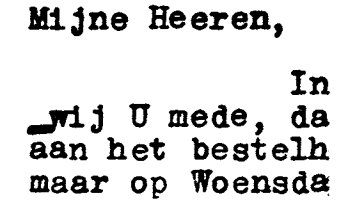

Afb. 16.

Afb. 16. Verwaarlozing van de linker kantlijn door vluchtigheid; de aanslag, speciaal van de „ , ", wijst op een langzamen schrijver.

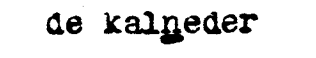

Afb. 17.

Afb. 17-19. Te vroeg aangeslagen letters (wijzen op gebrek aan concentratie of overbelasting met werk).

Afb. 18.

Afb. 17: „n" te vroeg aangeslagen.
Afb. 18: „i" te vroeg aangeslagen; vaak symptoom van een snel denktempo.

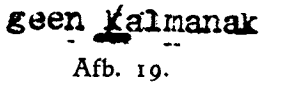

Afb. 19.

Afb. 19: „k", waarschijnlijk door bijgedachte aan kalender neergezet.

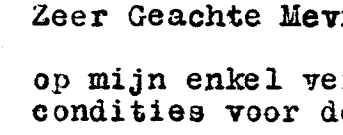

Afb. 20.

Afb. 20. Afkorting in de aanspraak; bij uitzondering duidt dit vluchtige vertrouwelijkheid, bij regelmatig optreden verachting aan.

Criminele kenmerken in het „schrift"

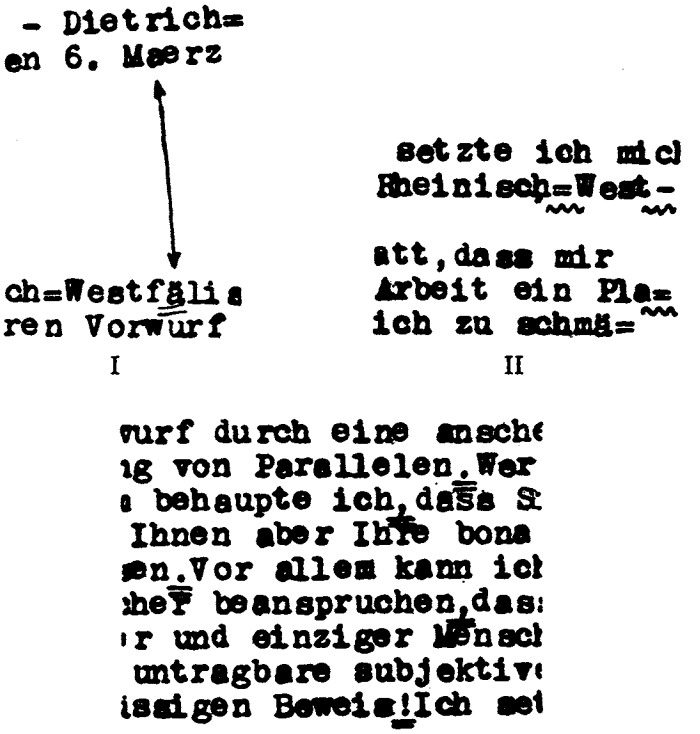

Afb. 21. 5 Knipsels uit een brief. De schrijver werd op grond van onweerlegbare bewijzen van plagiaat beschuldigd (Publiceren van andermans geestelijk eigendom onder eigen naam). Zijn schrift toont naast het „gemengde", aan criminelen en asocialen eigen, ook nog andere bijzonderheden. Volgens de aanslag moet schrijver linkshandig zijn. „a", „w" tonen over 't algemeen een zwaarder aanslag dan „:", „o", „l" (toetsen voor de rechterhand), het omgekeerde dus van de normale verhouding tussen rechter- en linkerhand. Aanslag is in 't algemeen veranderlijk.

I en II: „Gemengd schrift" (afwisselend „ä" en „ae" voor „ä", „—" en „=" voor „—"), hetgeen er op wijst, dat het den schrijver onverschillig is welke wegen hij bewandelt om zijn doel te bereiken en hij niet kieskeurig is ten opzichte van de ingeslagen weg en de morele betekenis ervan. (Vervolg op blz. 12.)

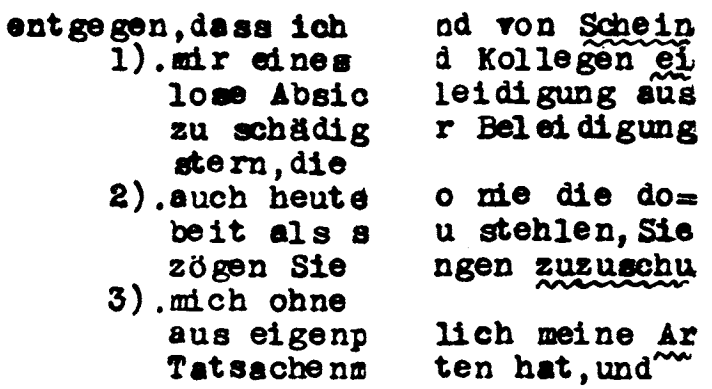

III. Achter de tekens , . ! wordt geregeld de tussenruimte gemist. Gemakkelijk overgaan tot de ruimtetoets.

De schrijver maakt 't zich bij zijn arbeid gemakkelijk, ontloopt moeilijkheden en inspanning, mist plichtsgevoel en achting voor anderen.

IV. Overdadige opeenhoping van tekens „1.)", in plaats van „1." of „1)". Omslachtigheid kan op geestelijke armoede, babbelzucht of phantasterij berusten of vindt haar oorzaak in het verlangen de waarheid te ontlopen, van tekortkomingen in eigen wezen of optreden af te leiden, deze te maskéren en te verbergen.

V. Achteloos typen van de rechter marges (in het uitknipsel zijn de woorden „Schein-tatsachen", „ei-ne", „zuzuschu-stern", „Ar-beit" voortdurend over de marges op de rol getypt, zodat noch de tweede lettergreep noch de scheidingstekens meer op het papier voorkomen). Ongecorrigeerd. Sterke gemoedsbeweging, opwinding, angst, slecht geweten, gemis aan concentratievermogen.

Afb. 132 is een reproductie van het gewone handschrift van dezelfde persoon.

Afb. 22. Onregelmatig, onbestendig inspringen in de vier hier uitgeknipte alinea's van hetzelfde schriftstuk (3, 5, 6 en 8 punten onbeschreven ruimte). Pathologische inslag?

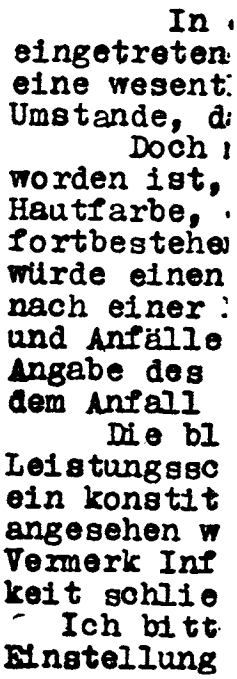
In
eingetreten
eine wesent
Umstande, d
Doch
worden ist,
Hautfarbe,
fortbestehe
würde einen
nach einer
und Anfälle
Angabe des
dem Anfall
Die bl
Leistungsso
ein konstit
angesehen w
Vermerk Inf
keit schlie
Ich bitt
Einstellung

Afb. 22.

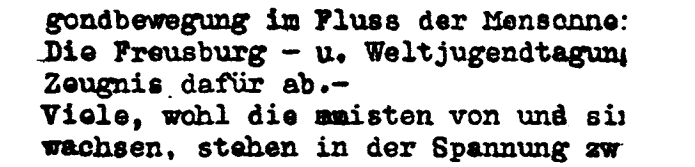
gondbewegung im Fluss der Mensanne:
Die Freusburg - u. Weltjugendtagun
Zeugnis dafür ab.-
Viele, wohl die meisten von und si
wachsen, stehen in der Spannung zw

Afb. 23.

Afb. 23. De punt aan het einde van volzinnen door „—" versterkt. Begin van alinea's direct aan de kantlijn, alinea's niet overzichtelijk gespatieerd.

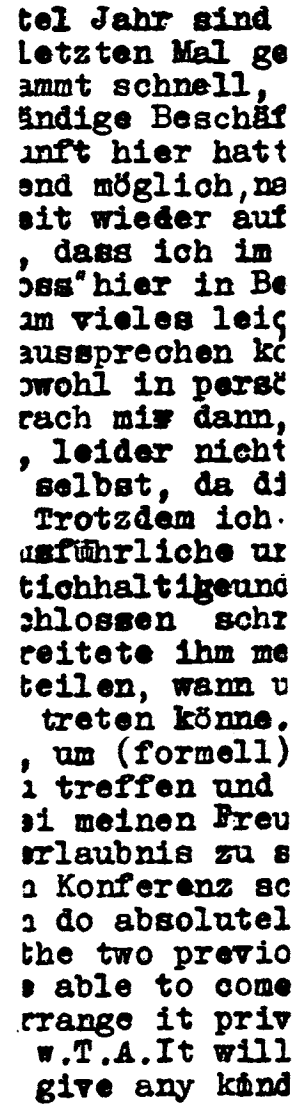
tel Jahr sind
letzten Mal ge
ammt schnell,
ändige Beschäf
unft hier hatt
end möglich, ne
eit wieder auf
, dass ich im
ɔss' hier in Be
am vieles leic
aussprechen kc
ɔwohl in persö
rach mir dann,
, leider nicht
selbst, da di
Trotzdem ich
usführliche ur
tichhaltig und
chlossen schr
reitete ihm me
teilen, wann u
treten könne,
, um (formell)
i treffen und
ei meinen Freu
rlaubnis zu s
a Konferenz sc
a do absolutel
the two previo
e able to come
rrange it priv
w.T.A.It will
give any kind

Afb. 24.

Afd. 24. Uitknipsel uit een buitengewoon grote alinea. Onsamenhangend in elkaar gepast (gemis aan overzichtelijkheid, concentratie en onderscheidingsvermogen) zonder aanknopingspunten voor gevatheid en levendigheid. Verwarde schikking, onregelmatig wisselende aanslag.

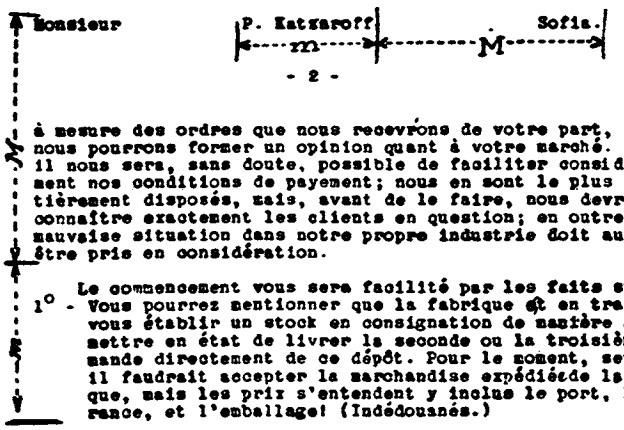

Afb. 25.

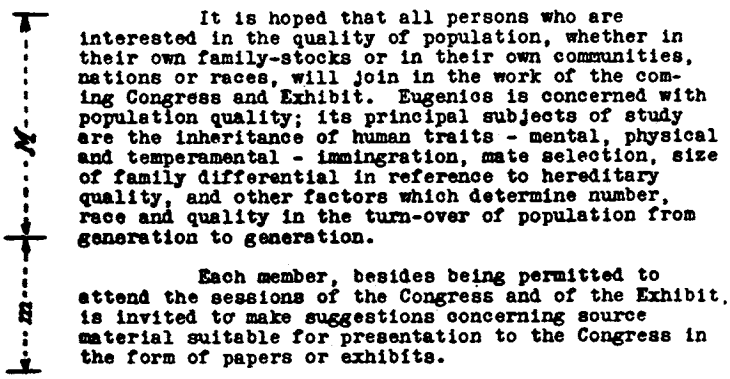

Afb. 26.

Afb. 25. Helderheid, symmetrie, overzicht, achting voor de lezer, zichtbaar zowel in de aanhef als in de gehele schikking. Zie: „Gulden snede"!

Ongekunsteld schriftbeeld, zonder overbodig bijwerk.

Afb. 26. Overzichtelijke alinea's. Rechter marge niet volmaakt. Zie: „Gulden snede"!

Herrn
Postfach 21315
I n s t e r l a k e n

11.8.34 II/G.GV.

Sehr geehrter Herr

Wir danken Ihnen für Ihre Anfrage vom 9.August.

Leider sind wir im Augenblick nicht in der Lage,Sie mit der Uebersetzung irgend eines fremdsprachlichen Werkes betrauen zu können.

Wir arbeiten seit Jahren mit einer ganzen Reihe von Uebersetzern zusammen,mit deren Leistungen wir und unser Leserkreis sehr zufrieden sind. Wir haben keinen Anlass,einen unserer Uebersetzer zu wechseln und können andererseits unseren Mitarbeiter-Kreis nicht erweitern.

Wir danken Ihnen jedenfalls für Ihr Interesse an unserem Verlag und begrüssen Sie

Afb. 27.

Afb. 27. Overdreven opeenhoping van zeer kleine alinea's. Tussenruimten onregelmatig („Lage, Sie", „zusammen mit" „11.8.34", „9 August"). Te lange onderstreping van de plaatsnaam (zwaartillendheid). Vluchtige, slordige overschakeling van de hoofdletters („Ihre", „Lage", „Mitarbeiter", „Ihnen", „Interesse"). Sterkte van de aanslag onregelmatig wisselend. Tikfouten gedeeltelijk over 't hoofd gezien („Insterlaken" voor „Interlaken", klaarblijkelijk onder invloed van de voor den schrijver gebruikelijke plaatsnaam „Insterburg"). Rechter marge zeer regelmatig. „Parelschrift".

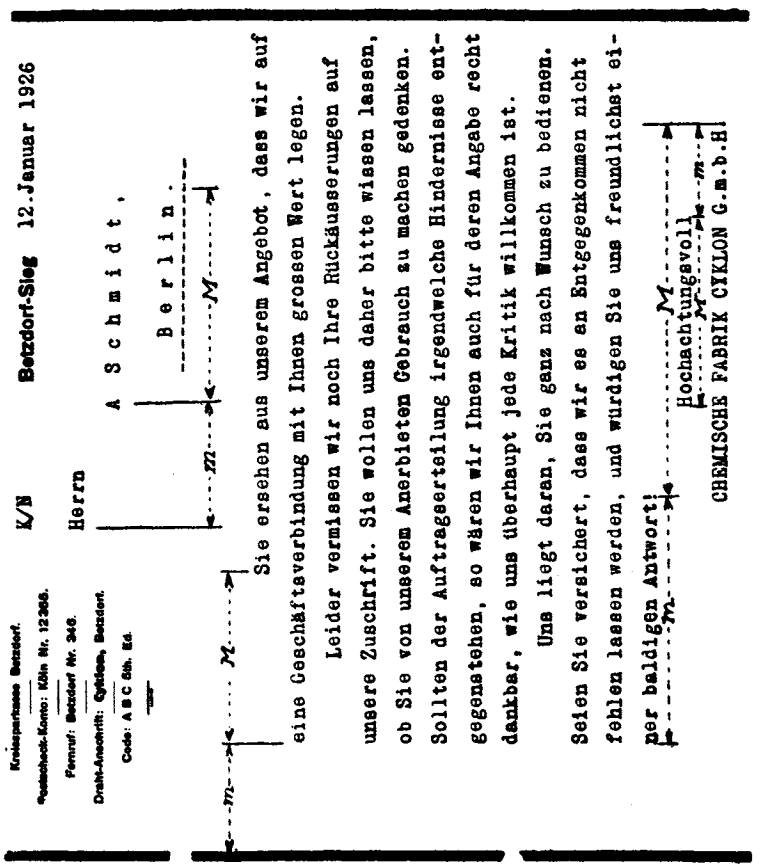

Afb. 28.

Afb. 28. Het ver naar rechts inspringen duidt op een vriendelijke inborst, vrouwelijk schrift (echter ongelijkmatig bij „Leider" en „Uns"). De slotformule is met voorbedachten rade symmetrisch samengesteld. Zorgvuldige aansluiting aan de gedrukte plaatsnaam. Rechter marge nauwgezet getypt. Het doen uitkomen van het adres is symmetrisch geschied. Zie: „Gulden Snede"!

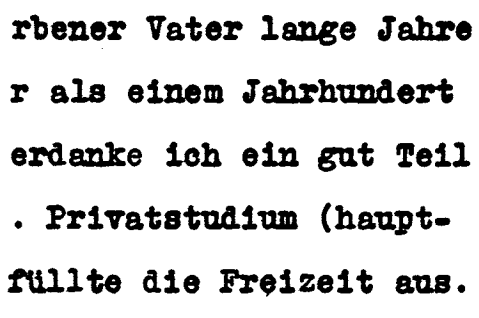

Afb. 29.

Afb. 29. Marge rechterkant voorbeeldig.

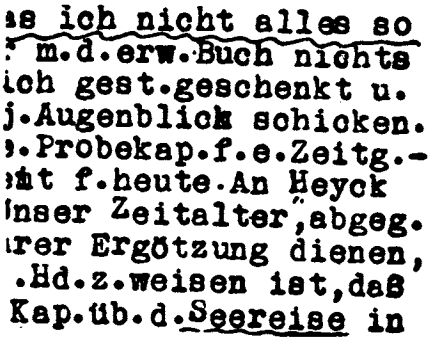

Afb. 30.

Afb. 30. Rechter marge loodrecht doorgevoerd. Onderstrepingen met inkt. Spaarzame persoonlijke schikking van de tekst zonder dat daardoor de leesbaarheid van een mededeling in een vertrouwelijke correspondentie geschaad wordt.

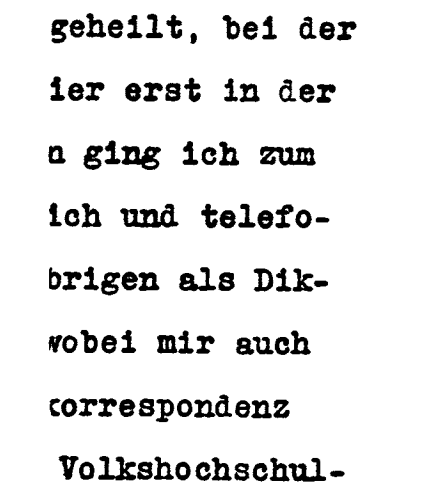

Afb. 31.

Afb. 31. Streven naar een rechtlijnig verloop van de rechter marge.

TELEPHONE
BLACKFRIARS 8345
TELEGRAMS:
GUARDIAN MANCHESTER

LONDON OFFICE:
43 FLEET STREET,
E.C.4.

The Manchester Guardian
PROPRIETORS THE MANCHESTER GUARDIAN AND EVENING NEWS LTD
GUARDIAN BUILDING
MANCHESTER

JP/HW

4 February 1935

Dear Sir,

Thank you for your letter and for letting us see this work. It has been read with interest and real sympathy, but we are afraid that, owing to the lack of any position suitable for it in the paper we must return it with regret.

Afb. 32.

Afb. 32. Afzien van interpuncties waar deze tot verduidelijking niet onmisbaar zijn, maar als overbodig en tijdrovend bijwerk kunnen beschouwd worden. (Datum en dictaat-teken door afzonderlijke plaatsing voldoende onderscheiden.)

Omvangrijke onbeschreven ruimte voor de aanhef.

Onharmonische marges (breedte van de rechter marge heeft de dubbele afmeting van de linker, in de afbeelding niet duidelijk zichtbaar). Inspringen na de aanhef is aesthetisch, doelmatig, tijdbesparend. Enkele snel verbeterde tikfouten.

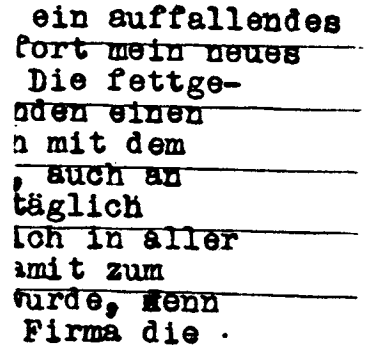

Afb. 33.

Afb. 33. Rechter marge zeer onregelmatig, wanordelijk; papier gelinieerd (gewoonte van het handschrift).

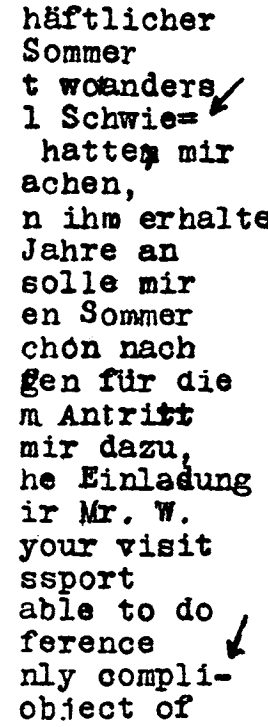

Afb. 34.

Afb. 34. Gemengd schrift (delingsteken afwisselend „—" en „="). Rechter marge wanordelijk, ontredderd. Slordig verbeteren van de gevolgen van oppervlakkigheid.

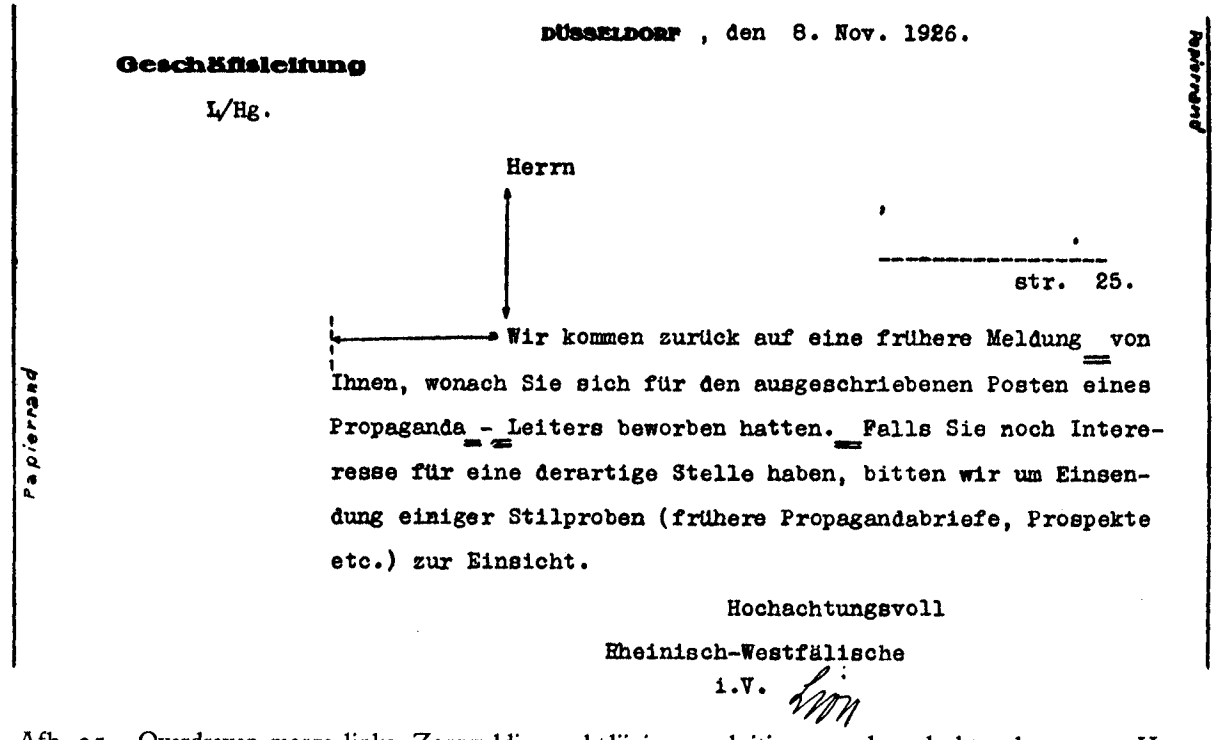

Afb. 35. Overdreven marge links. Zorgvuldige rechtlijnige aansluiting aan de gedrukte plaatsnaam. Harmonische verhouding tussen adres en aanhef („Herrn" ... „wir"). Ten dele onregelmatige, te grote tussenruimte, tussen sommige woorden („Propaganda-Leiters", „hatten .. falls", „Meldung ... von"). Gelijke margebreedte rechts verkregen door scheiden van lettergrepen. Ongewoon brede ruimte bij de aanhef. (Terugvallen tot de gewone handschrift-gebruiken. Overwegend vrouwelijk schrift.

it is very probable

the article.

Why write such

you wrote on childr

Afb. 36.

es auch nur als Voluntär.
zu der ansicht gekommen,
Beste wäre, wenn ich
tfem es im Moment sch. er
nach auf diesen Plan
ja erst mal einen Monat
Ich wäre auch sehr froh,
m "Problem" schildern
a hier nicht eine
ufmännische Lehre tat=
nicht.
age zurück, die ich im
erst beginnt man zu
lebt hat.
hnte ich mich auch
ondon, hatte ich ja
cht viel mehr als das
ttseidank auch Sport
einen engl. Club auch

Afb. 37.

Afb. 36. Maatvol inspringen bij het begin van een alinea.

Afb. 37. Rechter marge zeer onregelmatig. Onverzorgde, vuile letters. Vluchtigheidsfouten, deels met inkt deels met de terugzettoets en door een nieuwe aanslag, slordig verbeterd.

entra: sin otro particular, quedamos de Vds.

afmos. y SS. SS. y amigos

CHEMISCHE FABRIK CYKLON G.m.b.H.

Directores.

Afb. 38. Symmetrie in de slotformule (vormgevoel, zorgvuldigheid, bedachtzame arbeid).

Verschillende regelafstanden Afb. 39-41.

Das Ergebnis findet sich in der Niederschrift vom 25. Dezember, ist aber auch in Notizen der einzelnen Mitglieder festgehalten. Es kann also kein Zweifel daran bestehen, dass diese Darstellung die rich-

Afb. 39.

Muy Señores nuestros y Amigos:

Tenemos el gusto de acusarles recibo del importe de nuestra letra ascendiende a u$s 38.80 por el Banco de Venezuela en ésa, dándoles las gracias y habiendo pasado dicha cantidad en el Haber de su cuenta de Vds.

Afb. 40.

Nach Zerteilung des ganzen Blocks wurden die einzelnen Schnitte zugerichtet und den verschiedenen Massprüfungen unterworfen. Es traten folgende Erscheinungen zutage:

1. Bei gut erhaltenen Gewebeteilen war deutlich zu erkennen, dass das Alter des Probestücke (s. Einleitung und fig. 2ol) ohne Zwei-

Afb. 41.

Nalatigheid bij het overschakelen van de regels

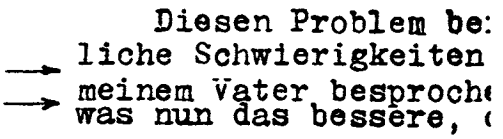

Afb. 42.

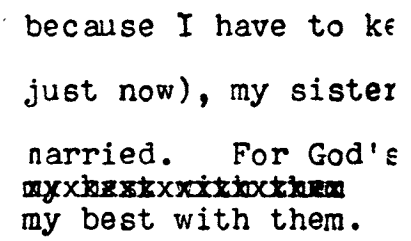

Afb. 43.

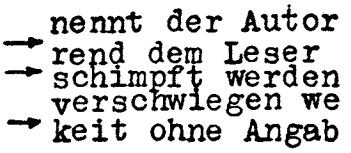

Afb. 44.

Afb. 42. 2de, 3de en 4de regel.
Afb. 43. Verkeerde regelstelling slordig en niets ontziend met x doorgeslagen en opnieuw ingesteld.
Afb. 44. 1e en 2de, 2de en 3de, 4de en 5de regel.

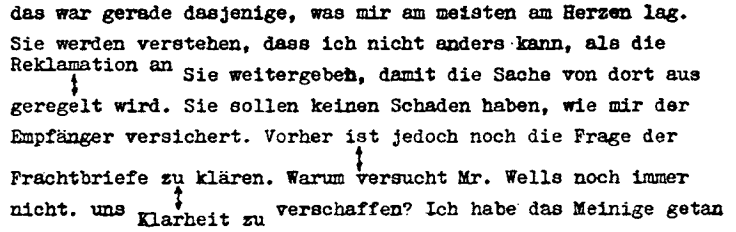

Afb. 45.

Afb. 45. Regel 3 en 7. (Toevallig kon worden vastgesteld, dat de machine die gebruikt werd, nieuw en het mechanisme waarmee de regelafstand wordt bepaald, volkomen intact was).

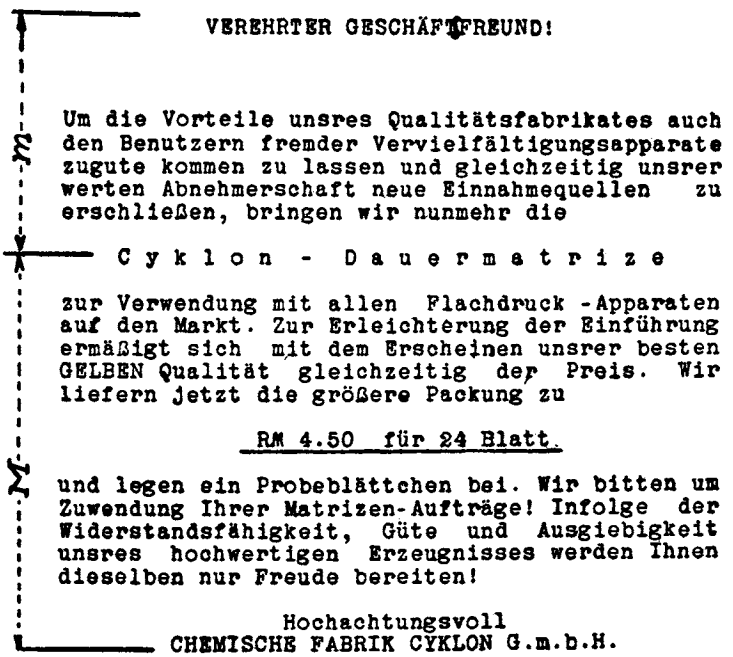

Afb. 46.

Afb. 46. Zakelijk reclameschrijven met boekdrukachtig schriftbeeld, blijkbaar na voorafgaand ontwerp naar Amerikaans voorbeeld kunstig door de indeling van de tussenruimten der woorden en op het doel lettend, uitgevoerd; de nadruk speciaal op verschillende wijzen aangegeven. Zie: „Gulden Snede"!

OFFICE OF THE SECRETARY
COLD SPRING HARBOR,
LONG ISLAND, N. Y.
U. S. A.

June 25, 1932

Mr.
Weidenau-Sieg,
Westfalen, Germany.

Dear Mr. :

The Managing Committee of the Third International Congress of Eugenics invites you to join this Congress.

Afb. 47.

Because of the time required for preparation of the papers and exhibits, it is highly desirable that persons contemplating membership in the Congress indicate their intention at an early date.

Very sincerely,

H. H. Laughlin,
Secretary.

Afb. 48.

Afb. 47. Voorbeeld van Angelsaksische adressering en datering; Amerikaans „:" na de aanhef. Harmonisch schriftbeeld.

Afb. 48. Egards (bij het onderschrift). Symmetrische eindregels.

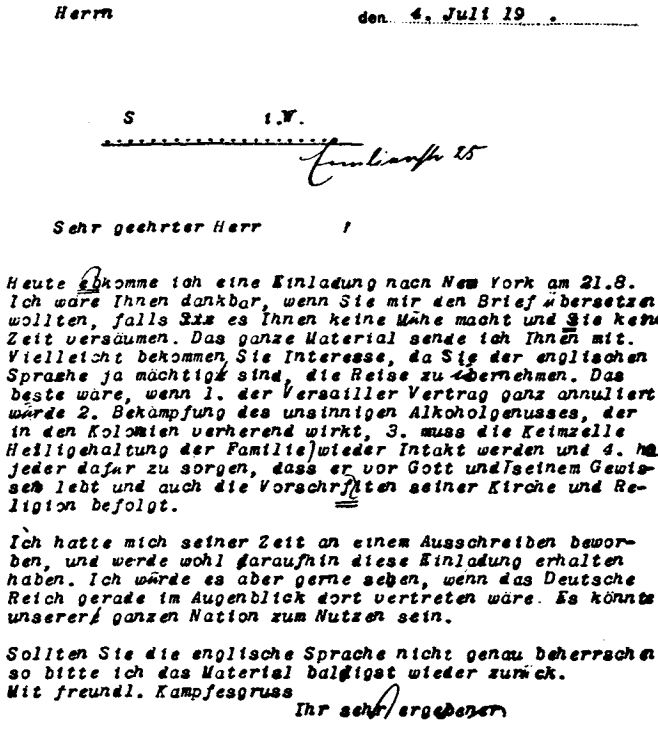

Herrn den 4. Juli 19 .

S t.W.

Tauentzien 25

Sehr geehrter Herr !

Heute bekomme ich eine Einladung nach New York am 21.8. Ich wäre Ihnen dankbar, wenn Sie mir den Brief übersetzen wollten, falls es Ihnen keine Mühe macht und Sie keine Zeit versäumen. Das ganze Material sende ich Ihnen mit. Vielleicht bekommen Sie Interesse, da Sie der englischen Sprache ja mächtig sind, die Reise zu übernehmen. Das beste wäre, wenn 1. der Versailler Vertrag ganz annulliert würde 2. Bekämpfung des unsinnigen Alkoholgenusses, der in den Kolonien verherend wirkt, 3. muss die Keimzelle (Heiligehaltung der Familie) wieder Intakt werden und 4. hat jeder dafur zu sorgen, dass er vor Gott und seinem Gewissen lebt und auch die Vorschriften seiner Kirche und Religion befolgt.

Ich hatte mich seiner Zeit an einem Ausschreiben beworben, und werde wohl daraufhin diese Einladung erhalten haben. Ich würde es aber gerne sehen, wenn das Deutsche Reich gerade im Augenblick dort vertreten wäre. Es könnte unserer ganzen Nation zum Nutzen sein.

Sollten Sie die englische Sprache nicht genau beherrschen so bitte ich das Material baldigst wieder zurück.
Mit freundl. Kampfesgruss
Ihr sehr ergebener

Afb. 49.

Afb. 49. Zakelijkheid, geen vooringenomenheid, zin voor rechtvaardigheid bij het begin der alinea's. Dubbele onderstreping ‥ (handschriftgewoonte); tegelijk onsymmetrisch. Te vroeg aangeslagen typen met de pen verbeterd. „Sie", einde derde regel, werd eerst met een kleine „s" geschreven (ongewilde daad). IJver en warmte spreken uit toevoegingen met de pen, degelijkheid uit de aanvullingen. De niet gereinigde lettertypen duiden op verborgen zwakte, berusting in het onoverkomelijke, pessimisme of tijdelijke geestelijke depressie. Fout van de machine: de „ü" functioneert niet. Het over 't hoofd zien van vele tikfouten wijst op: gemis aan concentratievermogen; het verbeteren op: zelfcritiek.

Afb. 50. Correcties gedeeltelijk met de pen, gedeeltelijk door xxx vluchtig, slordig, zonder bedenking, aangebracht. Te veel ruimte na de „.“

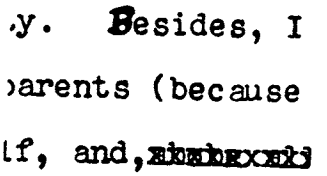

Afb. 51. Weggelaten letter netjes boven de regel geplaatst.

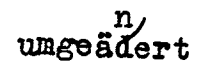

Afb. 52. Verkeerd aangeslagen „t“ doorgehaald; deze vindt haar oorsprong in het woord „hoffentlich“, dat den schrijver voor ogen zweefde.

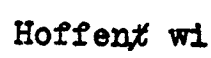

Afb. 53. „i“ in „tig“ met de terugzettoets zorgvuldig ingelast (zelfcontrole, aesthetisch gevoel).

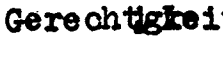

Afb. 54. Verbeteringen met inkt aangebracht.

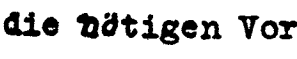

Afb. 55-56. Van omgezette letters met de pen de juiste plaats aangeduid.

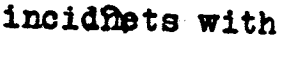

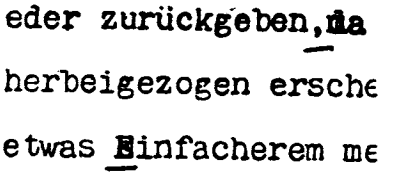

Afb. 57. Geen tussenruimte achter „ , ". Tikfout gedeeltelijk weggeradeerd en vervolgens door een krachtige nieuwe aanslag vluchtig verbeterd.

Afb. 57.

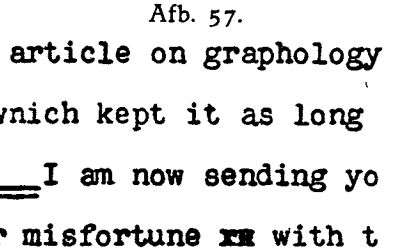

Afb. 58. Te grote ruimte na de „." (na andere leestekens is de ruimte normaal).

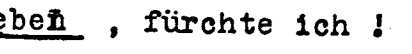

Afb. 59. Onderstreping asymmetrisch. Voor „ , " en „!" en 2 punten tussenruimte (gewoonte van het handschrift).

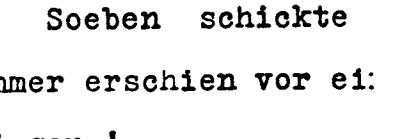

Afb. 60. Het uitroepteken te ver naar rechts (gewoonte van het handschrift).

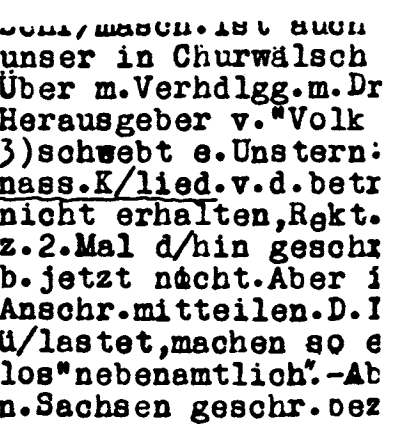

Afb. 61. Knipsel uit een briefkaart. De linker marge is $2^1/_2$ mm breed. Afkortingen, telegramstijl in de persoonlijke tekst (duidt op productividteit, gebrek aan tijd, vertrouwelijke correspondentie). Overzichtelijkheid op eigen manier behouden. Onderstrepingen met inkt.

Wien, den 16. August 1934

Wohlgeboren

Herrn

Interlaken

Postfach 21315

Sehr geehrter Herr !

Es tut uns sehr leid Ihnen mitteilen zu müssen, dass wir für den uns freundlichst eingesandten Artikel " Zigeuner-Mutt rsprache" leider keine Verwendung haben. Der Artikel passt besser in den Rahmen eines Fachblattes als in den einer Tageszeitung.

Mit bestem Dank retournieren wir Ihnen das Manuskript und zeichnen

mit vorzüglicher Hochachtung

REDACTION

Afb. 62.

Afb. 62. Bij de samenstelling de handschriftgebruiken gevolgd. Ruimte tussen de woorden onregelmatig („Wien, den", „Herr!", „Zigeuner-Muttersprache"). Nieuwe alinea's beginnen onregelmatig. („Sehr", „Es", „Mit"). Schriftbeeld en aanslag ongelijkmatig wisselend. Slordige of slappe overschakeling in „Artikel", „Zigeuner", „Tageszeitung", „Manuskript". Fouten zijn ten dele vluchtig opgeheven, ten dele onveranderd gelaten.

Nalatigheid of gebrek aan energie bij de overschakeling

Afb. 63. In het cijfer „1" (de gebruikte machine had een dubbele overschakeling, voor de cijfers een bijzondere schakeltrap).

am 1. Mai dieses Jahres

Afb. 63.

ɓedauerlicherweise zum Schaden

Afb. 64.

Afb. 64. In „B" en „Sch".

Afb. 65. In „M".

Mitteilung

Afb. 66. In „A".

Antwort

Afd. 67. In „7" in plaats van „U" (op een machine geschreven met een bijzondere schakelknop voor de cijfers, die voor „U" en „7" dezelfde lettertoets had).

7rbild Ørbild

Afb. 68. Misgrijpen (in „Art") op een machine met volledig toetsenbord.

dies. ARt vor

Afb. 65-68.

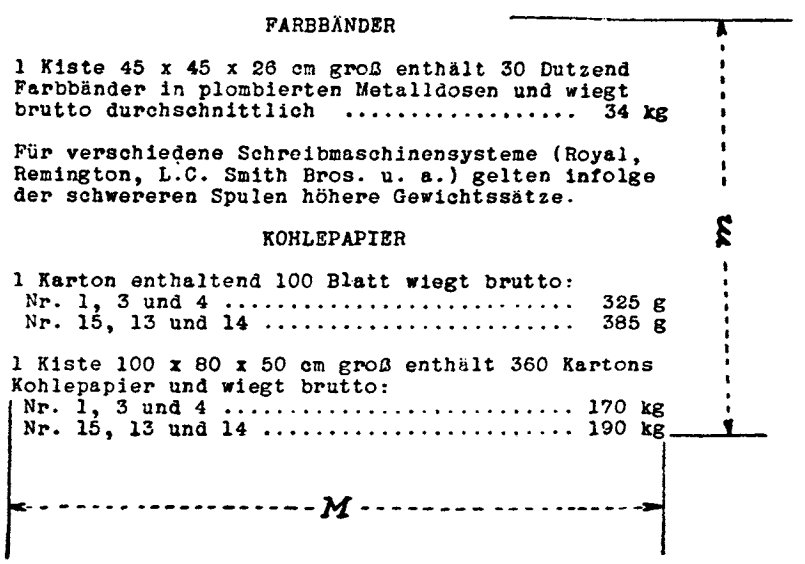

Afb. 69.

Afb. 69. Uitgesproken klaar en harmonisch „schriftbeeld", in 't bijzonder is gelet op duidelijkheid uit egards voor de lezer; (duidt op grondigheid, objectiviteit).

anderen Führer, einen
icht unfehlbar sein
let. D r . G e o r g
sit, Siedlung und
itschen Alkoholgegner-

Afb. 70.

sundung, gegenwärtig I. Vorsitzender
hat 1930 ein Buch veröffentlicht, da
gleich oder besser w e i l es unter

Afb. 71.

Lieber Holzapfel,dies I
ist nun d.letzte Versuc
ich bin dem Dr.D-r g/üt
Verlegenheit der m.d.Hc
anvertrauen will: ich b

Afb. 72.

gefragt hatte ob ichs einsenden

t von mir, daß ich ablehnte, in

Hon.wenigstens Ihnen schicken

u.Nüsse umsetzen oder in sonst

Afb. 73.

Afb. 70-71. Het belangrijkste door spatiëren aangeduid.

Afb. 72. Praktische ruimteindeling, briefkaart. Gedrongen afgekorte maar niettemin duidelijk leesbare tekst, overeenstemmend met de drukke dagelijkse arbeid van een bezet en productief geestelijk werkzaam iemand. Onderstrepingen met inkt.

Afb. 73. Onderstrepingen met inkt.

Afb. 74. Gearceerde onderstrepingen door middel van de kleine letter m.

Afb. 74.

Afb. 75. Afb. 76.

Afb. 75-76. Sierlijntjes, onderstrepingen.

Geehrter Herr

Ihr Beitrag ist erschienen.

Das bescheidenen Honorar kommt dieser Tage.

Afb. 77.

Art v.Feiertagen ein/maßen fürchten
läßt. Dies in (), ja d.oben erwähnte
Buch lese ich zl.leicht u.mit Genuß,ob
wohl sp zieml.alle Materien d.menschl.
Daseins drin abgewandelt u.=gehandelt
werden -dahingegen hatte ich gest.e.g.

Afb. 78.

wohl jetzt n.n.kommt,s.schrieb gestern
Auf,Dr.D.bin ich wütend,aber e.Mahng.
v.mir ist so gut,wie wenn Sie e.Eleph.
m.e.Feder schlagen.H.soeben d."Nette
in Händen:Patrick Balfour:"Society
Racket"1934 (Tauchnitz Leipz.-Paris,Lib
Gaulon & Fils 39 rue Madame) F.e.gr.Ta=

Afb. 79.

Afb. 77. Ongekunsteld, helder en fraai in de aanhef en het doelmatig inspringen. Een „.", oorspronkelijk voor de laatste lettergreep „en" getypt (onder invloed van de voorafgaande „en" in het woord „erschienen"): onmiddellijk hersteld (voortdurende zelfcontrole).

Afb. 78. Aan het essentieële door de afkortingen geen afbreuk gedaan.

Afb. 79. Afkortingen zonder afbreuk te doen aan het essentiële. Onderstrepingen en toevoegsels met inkt.

DEN 10. Juni 1927.

Herrn

str.25.

St/Sch.

Ich bestätige der Ordnung halber den Eingang Ihres Bewerbungsschreibens vom 3. 5.27 und teile Ihnen auf dasselbe höfl. mit, dass ich die in meinem Hause zu besetzende Stelle eines Auslands-Correspondenten inzwischen anderweitig vergeben habe. Ich möchte nicht unterlassen, Ihnen für Ihre Bemühungen bestens zu danken. Ihre Zeugnissabschrift erhalten Sie in der Anlage wieder zurück.

Hochachtungsvoll

1 Anlage.

Afb. 80.

Afb. 80. „Substitutief" schrift. („J" in plaats van „I"). Onregelmatigheid in de ruimte tussen de woorden („3. 5. 27"). Het te ver inspringen bij het begin en het zonder enig verband met de overige tekst neergezette adres zijn een uitvloeisel van handschriftgewoonten. „A" in „Anlage" ietwat naar boven verschoven (nauwelijks waarneembare zwakheid). Marge rechts gelijkmatig. Het schriftbeeld als geheel beschouwd, helder.

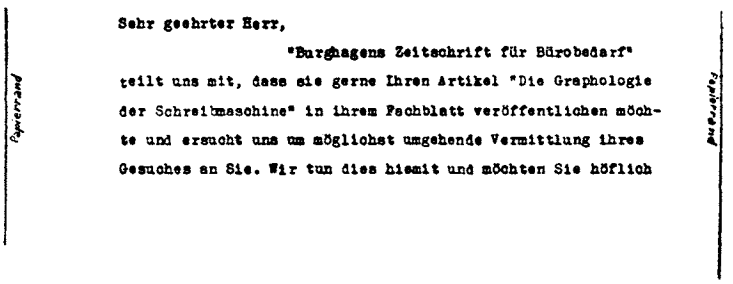
Sehr geehrter Herr,

"Burghagens Zeitschrift für Bürobedarf"
teilt uns mit, dass sie gerne Ihren Artikel "Die Graphologie
der Schreibmaschine" in ihrem Fachblatt veröffentlichen möch-
te und ersucht uns um möglichst umgehende Vermittlung ihres
Gesuches an Sie. Wir tun dies hiemit und möchten Sie höflich

Afb. 81.

Afb. 81. Rechter marge gelijkmatig. Verhoudingen van de margebreedten zijn juist gekozen. De aanhef en onbeschreven ruimte passend en aesthetisch geordend. Helder, harmonisch „schriftbeeld".

vierzehnten Januar 1924 engagierte

Afb. 82.

Afb. 82. Datum (Dag van de maand) overwogen en stijlvol vol-uit getypt.

Afb. 83.

Afb. 84. 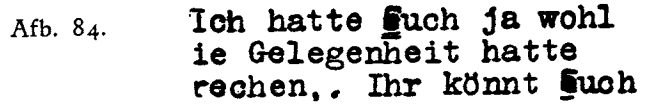

Afb. 85. 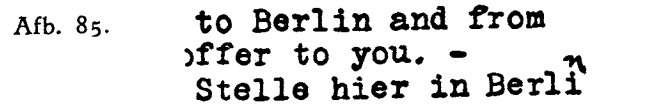

Afb. 86. 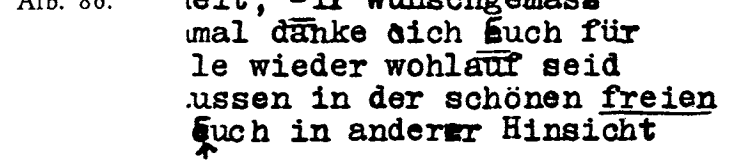

Afb. 83. Muntteken (op het Zwitsers toetsenbord).

Afb. 84. Vergissingen op een fraaie wijze verbeterd („Euch" uit „euch").

Afb. 85. Eindpunt door „—" versterkt.

Afb. 86. Foutief aangeslagen letters, later verbeterd (in plaats van „Euch" was oorspronkelijk „euch" getypt). Oppervlakkige onderstrepingen met inkt. Slordig gebruik van de overschakeltoets (in „Dir").

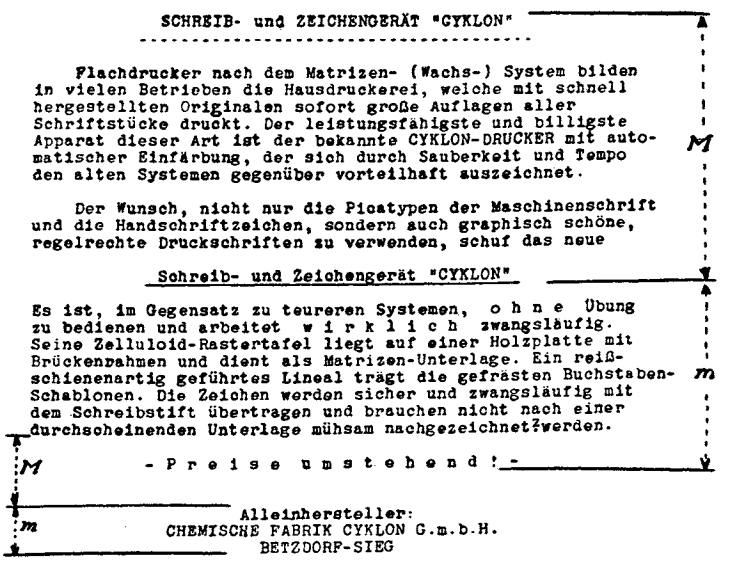

Afb. 87.

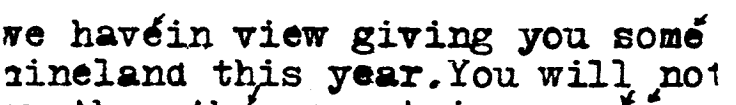

Afb. 88.

Afb. 87. Voorbeelden van verschillende manieren van aandachtvestiging, alleen en in combinatie: Gespatieerd schrift, paranthese — x —. *Hoofdletters,* onderstrepingen. Symmetrische schikking. Boekdrukachtig schriftbeeld. Overzichtelijke alinea-indeling (handelsreclamebrief). Zie Gulden Snede!

Afb. 88. Ongereinigde typen.

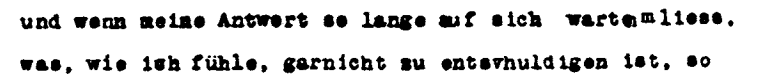

Afb. 89.

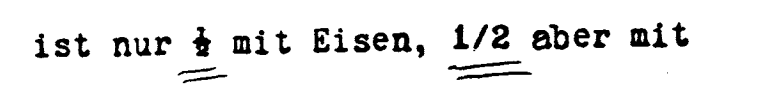

Afb. 90—91.

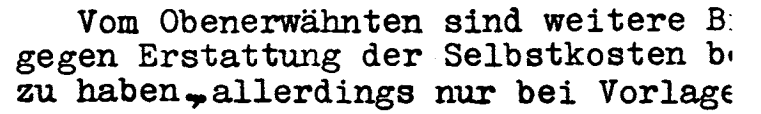

Afb. 92.

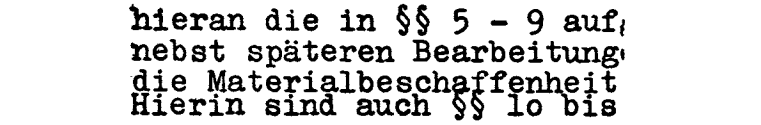

Afb. 93.

Afb. 89. Ongereinigde typen. Verder „m" (die recht boven de ruimtetoets staat) in plaats van de ruimtetoets. Tikfouten maar gedeeltelijk door een nieuwe aanslag verbeterd.

Afb. 90-91. „Gemengde" schriften („0" en „O"; „1" en „l" (kleineletter l), „½" en „1/2"; voor „halb".

Afb. 92. Toevoeging later aangebracht („allerdings..." vertikaal verschoven; onregelmatige regelhoogte.

Afb. 93. Toevoeging later aangebracht („H...", links onder vertikaal verschoven. Regelhoogte in toevoeging afwijkend.

DRUCK MIT DEM "CYKLON-DRUCKER"

AN UNSRE ABNEHMER

Auch Ihre Kunden verzichten auf eine an und für sich notwendige Anschaffung, wenn der P r e i s eines Schablonen-Vervielfältigers ihr Budget hoffnungslos übersteigt. Führen Sie ihnen den BILLIGSTEN und VOLLKOMMENSTEN Apparat dieser Art vor: Bieten Sie unsern neuen, selbstfärbenden

C y k l o n - D r u c k e r

an. Wo die Druckfläche des Cyklon-Stempels nicht ausreichte und wo andre Vervielfältigungsapparate "zu teuer" erschienen,da ist ohne Zweifel der Cyklon-Drucker als gediegener und leistungsfähiger Vervielfältiger in konkurrenzlos niedriger Preislage willkommen

Hochachtungsvoll
CHEMISCHE FABRIK CYKLON G.m.b.H.
BETZDORF(SIEG)

Afb. 94.

Afb. 94. Een gecyclostyleerde schrijfmachinebrief (geen boekdruk). Tekstindeling overzichtelijk. Symmetrie in de grafische samenstelling.

UNSERE ZEICHEN
(BEI ANTWORT ANZUGEBEN)
Personalabteilung P/W. DEN 18. Februar 192 .

BETREFF:

Unser Werk in übersandte uns Ihr Bewerbungsschreiben vom 5. ds. Mts., da dortselbst eine Vakanz nicht vorliegt.

Zu unserem Bedauern müssen wir Ihnen mitteilen, daß auch bei unseren in Frage kommenden Abteilungen alle Stellen besetzt sind. Wir sind daher nicht in der Lage, Ihrem Anerbieten näherzutreten.

Die eingesandten Unterlagen erhalten Sie beifolgend mit Dank zurück.

Hochachtungsvoll
AKTIENGESELLSCHAFT

Afb. 95.

Afb. 95. Aansluiting aan het formulier onvolkomen, niet zorgvuldig („den 18"). Streven naar gelijke rechtsmarge. Inspringen links regelmatig, maar tijdrovend lang (handschriftgewoonte). Onderteekeningen: rechts nauwgezet; links onverschillig. Slordige overschakeling in tweede letter van „Hochachtungsvoll".

Befund vom 7.2.17:
Hatte vorübergehend etwa Temperaturerhöhung, die nach einem Abführmittel bald vorüberging. Stuhl i.O.
Herztätigkeit gut. ↓↓↓Auf der Lunge nichts zu hören.
Ist ein blasser, doch↓↓kräftiger↓↓Mensch.
am 9.2.17 dienstfähig entlassen. (siehe Krankenblatt S. 36/40)

Am 26. 3.18 ins Kriegslaz. 32 betreffs Verwundung am rechten Unterschenkel.
Bei der Aufnahme war der Unterschenkel blau-rot verfärbt und geschwollen besonders im Bereiche des Fußknöchels.
Maßdifferenz r. gegen lk. 8 cm.
Ausserdem bestand ein Durchschuß durch die Beugemusmkulatur des lk. Unterschenkels im unteren Drittel ohne Nebenerscheinungen.
Am 27.4. 18 verlegt.
Die Schlagader am rechten Unterschenkel wurde wegen starker Blutung unterbunden.
Am 5.6.18 Temperatursteigerung 39,1.

welchen Teil des Bauches
denn wirklich Schmerzen

Afb. 96.

Afb. 96. Onharmonisch „schriftbeeld" met pathologische inslag. Aantal ruimten tussen de woorden onregelmatig verward. (Herztätigkeit gut. Auf", doch kräftiger Mensch", „durch die Beugemuskulatur"). Ongemotiveerde ruimte tussen woorden en letters. (Teil, Beugemuskulatur"). Twee slotpunten, in plaats van één („39,1 . ."). De schrijver is een zieke, die in overeenstemming met zijn beroep als secretaris te werk is gesteld.

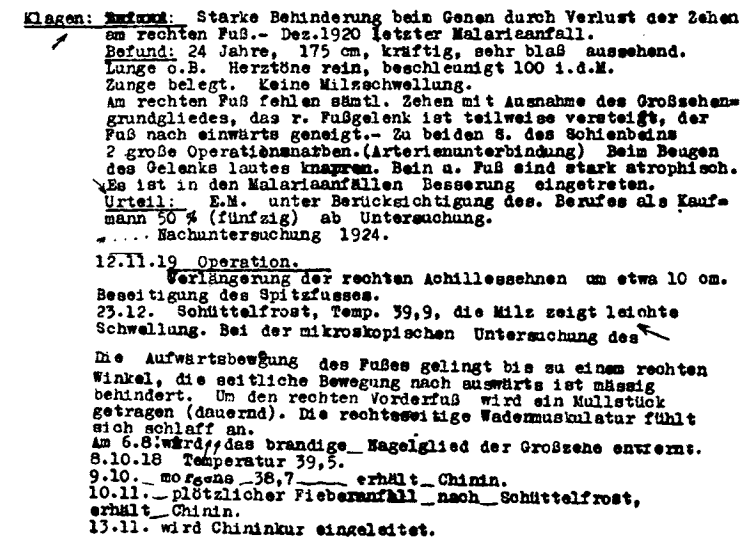
Klagen: Befund: Starke Behinderung beim Gehen durch Verlust der Zehen am rechten Fuß.- Dez.1920 letzter Malariaanfall.
Befund: 24 Jahre, 175 cm, kräftig, sehr blaß aussehend.
Lunge o.B. Herztöne rein, beschleunigt 100 i.d.M.
Zunge belegt. Keine Milzschwellung.
Am rechten Fuß fehlen sämtl. Zehen mit Ausnahme des Großzehengrundgliedes, das r. Fußgelenk ist teilweise versteift, der Fuß nach einwärts geneigt.- Zu beiden S. des Schienbeins 2 große Operationsnarben.(Arterienunterbindung) Beim Beugen des Gelenks lautes knapren. Bein u. Fuß sind stark atrophisch.
Es ist in den Malariaanfällen Besserung eingetreten.
Urteil: E.M. unter Berücksichtigung des. Berufes als Kaufmann 50 % (fünfzig) ab Untersuchung.
.... Nachuntersuchung 1924.

12.11.19 Operation.
Verlängerung der rechten Achillessehnen um etwa 10 cm. Beseitigung des Spitzfusses.
23.12. Schüttelfrost, Temp. 39,9, die Milz zeigt leichte Schwellung. Bei der mikroskopischen Untersuchung des

Die Aufwärtsbewegung des Fußes gelingt bis zu einem rechten Winkel, die seitliche Bewegung nach auswärts ist mässig behindert. Um den rechten Vorderfuß wird ein Mullstück getragen (dauernd). Die rechtsseitige Wadenmuskulatur fühlt sich schlaff an.
Am 6.8. wird das brandige Nagelglied der Großzehe entfernt.
8.10.18 Temperatur 39,5.
9.10. morgens 38,7 erhält Chinin.
10.11. plötzlicher Fieberanfall nach Schüttelfrost, erhält Chinin.
13.11. wird Chininkur eingeleitet.

Afb. 97.

Afb. 97. Onharmonisch „schriftbeeld" met pathologische inslag. Begin van de regels gedeeltelijk door de kantlijn geplaatst („Klagen"). Slotpunt door „—" versterkt („Fuss —", „geneigt —"). Begin van de regels, ruimte tussen de woorden, de aanslag en onderstrepingen ongelijkmatig wisselend. Slecht schoongemaakte typen (zwaarmoedige stemming; door ziekte verminderde wilskracht).

De schrijver is een zieke, die in overeenstemming met zijn beroep in de administratie te werk is gesteld.

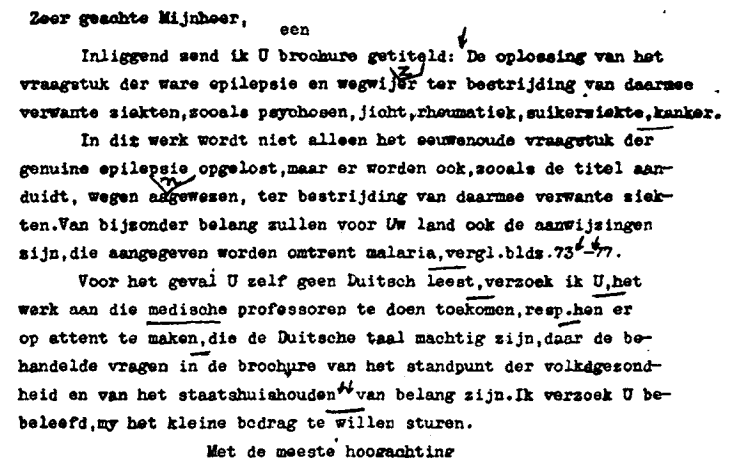

Zeer geachte Mijnheer,

Inliggend zend ik U brochure getiteld: De oplossing van het vraagstuk der ware epilepsie en wegwijzer ter bestrijding van daarmee verwante ziekten, zooals psychosen, jicht, rheumatiek, suikerziekte, kanker.

In dit werk wordt niet alleen het eeuwenoude vraagstuk der genuine epilepsie opgelost, maar er worden ook, zooals de titel aanduidt, wegen aangewezen, ter bestrijding van daarmee verwante ziekten. Van bijzonder belang zullen voor Uw land ook de aanwijzingen zijn, die aangegeven worden omtrent malaria, vergl. blds. 73-77.

Voor het geval U zelf geen Duitsch leest, verzoek ik U, het werk aan die medische professoren te doen toekomen, resp. hen er op attent te maken, die de Duitsche taal machtig zijn, daar de behandelde vragen in de brochure van het standpunt der volksgezondheid en van het staatshuishouden van belang zijn. Ik verzoek U beleefd, my het kleine bedrag te willen sturen.

Met de meeste hoogachting

Afb. 98.

Afb. 98. Schrift van een auteur, die sinds zijn jeugd aan epilepsie lijdt. Tussenruimten onregelmatig (let vooral op de slotregel van de 2e alinea, 73-77): verder in de derde regel van onderen „staatshuishouden van"; en vervolgens op de aansluitingen aan de interpunctietekens.

Criteria voor enige cijfertypen bij de schrijfmachine

Afb. 99. „Hermes", groot, nieuwste model, cijfers open met onderlengte in de breuken gesloten.

Afb. 100. „Royal", (groot), nieuwste model, cijfers open, met onder- en bovenlussen, breuken gesloten, noemerteken 1/.

Afb. 101. „Orga-privat", cijfers open met onder- en bovenlengten.

Afb. 102. „Helmes" (klein) cijfers open met onderlengte.

Afb. 103. „Adler" Model 7 en 8 (Stootstangensysteem) cijfers gesloten, voor 1 en 0) een apart teken.

Afb. 104. „Royal" (klein model) gesloten cijfers, geen bijzonder teken voor 1 en 0.

Afb. 105. „Royal" parelschrift van het groote model. Cijfers gesloten, zonder eind en beginhaal, geen staart, noemerteken 1/.

Afb. 106. „Noiseless" (Stootstangensysteem) gesloten cijfers met afzonderlijke typen voor 1 en 0.

Afb. 107. „Urania" van cursiefschrift voorzien, cijfers gesloten en met staarten.

Afb. 108. „Yost" (inktvoorziening direct door middel van een kussenring). Blokschrift met vette en magere lijnen zonder sporen van het inktlint. Teken voor 0 aanwezig, voor 1 niet.

Afb. 109. „Continental" groot model, cijfers gesloten.

Afb. 99. 2 3 4 5 6 7 8 9 ½ ¼ ¾

Afb. 100. 2 3 4 5 6 7 8 9 ¾ 1/

Afb. 101. 2 3 4 5 6 7 8

Afb. 102. 2 3 4 5 6 7 8 9

Afb. 103. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 ¼

Afb. 104. 2 3 4 5 6 7 8 9 ¼ ½ ¾

Afb. 105. 2 3 4 5 6 7 8 9 1/

Afb. 106. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Afb. 107. 2 3 4 5 6 7 8 9

Afb. 108. 7 8 9 0 2 3 4 5 6

Afb. 109. 2 3 4 5 6 7 8 9 ¼ ½ ¼

Criteria van enkele machines:

Afb. 110.

Afb. 111. 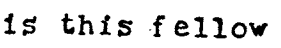

Afb. 112. 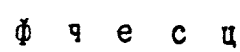

Afb. 113.

Afb. 114. 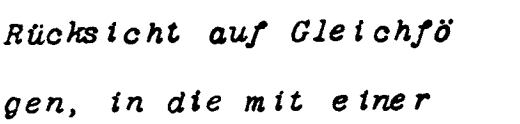

Afb. 110. Voorbeeld van een „Typenradmachine, cursief", (geeft geen opheldering over de aanslag).

Afb. 111. Schrift vervaardigd op een machine met directe inktgeving.

Afb. 112. Knipsel uit een Russisch machineschrift, met gebreken van aanslag en typen.

Afb. 113. Klein schrift z.g. „Parel" of „diamant" schrift.

Afb. 114. „Cursief" schrift.

Das Schriftbild von Volltastaturmaschinen, meist hohen Alters, aber infolge der besonders grossen Lebensdauer noch zahlreich im Handel und besonders im Privatgebrauch (als gebrauchte Maschinen gekauft), zeichnet sich durch absolute Zeilengeradheit aus.

Afb. 115.

Das Schriftbild zeigt z.B. dass die Type für "i" etwas nach links verrückt zum Abdruck kommt.

Afb. 116.

es wird nun dabei bleiben müssen. Die Bibliothek und das Institut international pour la propriété intellectuelle gehen vor und müssen zunächst auf-

Afb. 117.

Afb. 115. Enige regels schrift op een „Voltastatur" machine getypt.

Afb. 116. Letterdefect: zijdelingse verschuiving van de i.

Afb. 117. Blokschrift, zonder inktlint, directe kleurenvoorziening door inktrol.

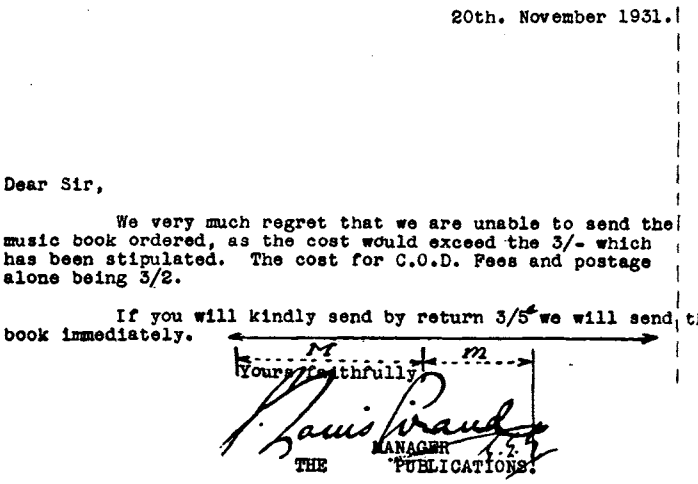

Afb. 118.

Afb. 118. De rechter marge duidt op gemis aan inzicht (het „the" voorlaatste regel is zonder enige noodzaak op de marge geplaatst, niettegenstaande daarvoor in de laatste regel voldoende ruimte beschikbaar was. Zie Gulden snede!

Ondertekening met weinig égards geplaatst, meerdere ongemotiveerde tussenruimten („stipulated").

Sterkte van de aanslag.

Alleen duidelijk waar te nemen aan de achterkant en met een loupe.

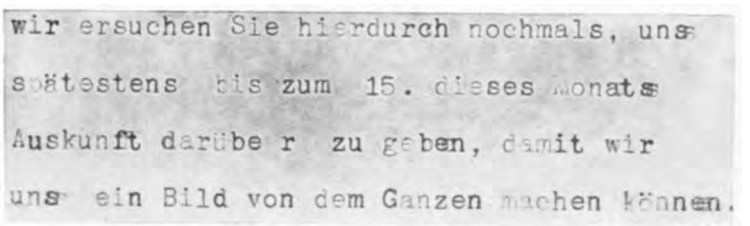

Afb. 119. Aan het einde van een woord toenemend.

Afb. 120. Afnemend.

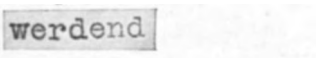

Afb. 121. Sterk wisselende aanslag.

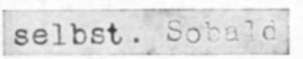

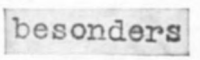

Afb. 122-123. Toenemend.

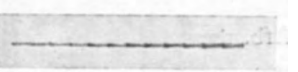

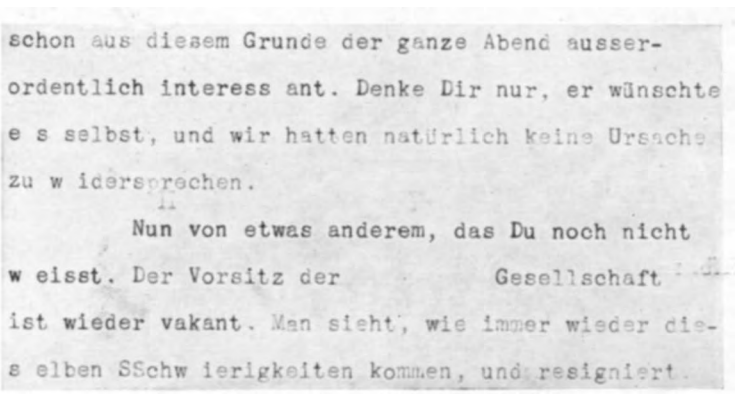

Afb. 124. Wisselende aanslag, sterke aanzet, dan zwakker wordend, opnieuw krachtig beginnen en dan weer afnemend.

Vergrote lettertypen van machines van verschillende oorsprong, waarvan de afdrukken op natuurlijke grootte voor het blote oog geen verschillen lieten zien.

Afb. 125.

I II III

Afb. 126.

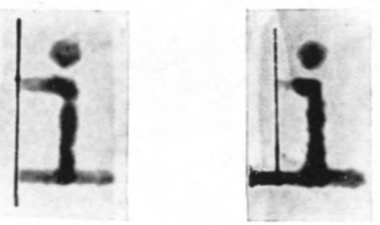

I II

Afb. 127.

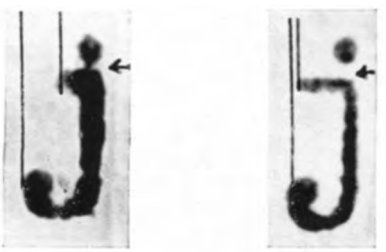

I II

Afb. 128.

I II

Vergrote typen van verschillende soorten machine's, waarvan de afdrukken bijna geen verschil lieten zien.

Afb. 129.

I II

Afb. 130.

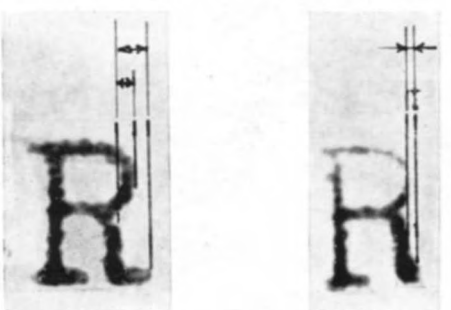

I II

Afb. 131.

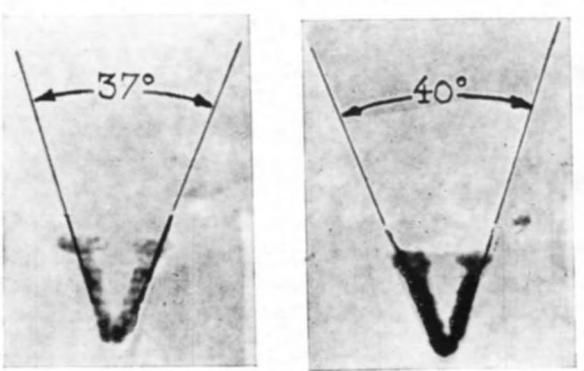

I II

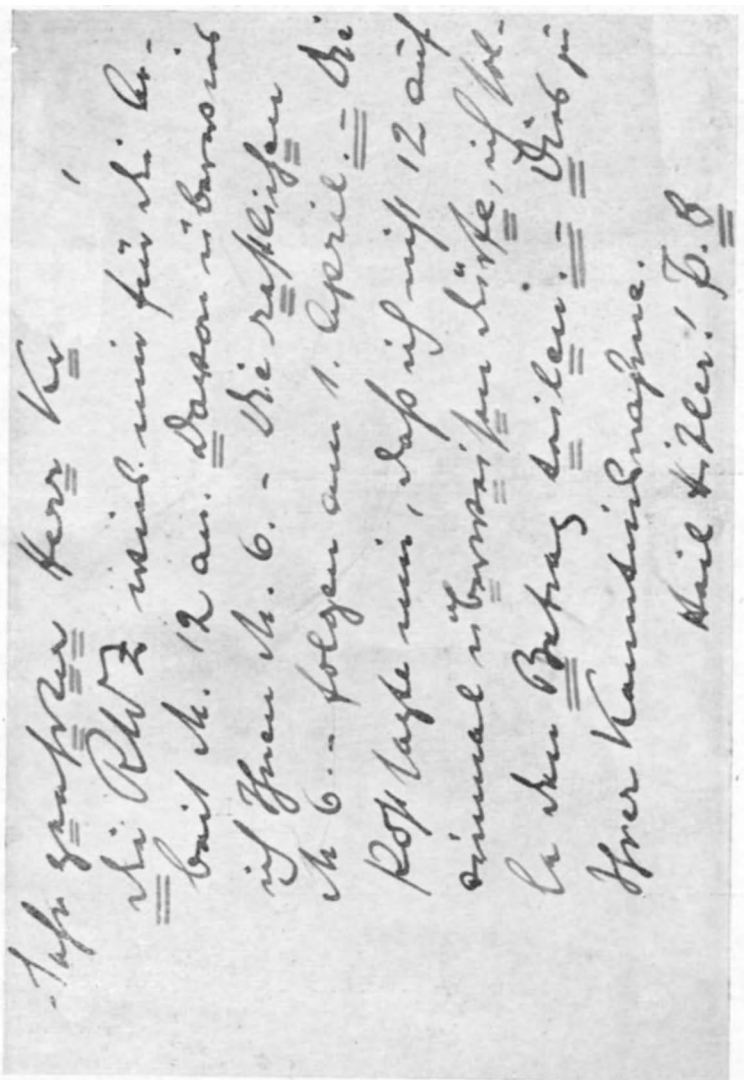

Afb. 132.

Afb. 132. Het gewone handschrift van den vervaardiger van het in afb. 1, I—V gereproduceerde machineschrift. Kenmerken die in dezelfde richting wijzen: o.a. ,,pasteus'' schrift, gemengd schrift, zoals bij de letters e, r, D, die onregelmatig, nu eens in Duits, dan in Latijns schrift geschreven zijn, evenals ook in de overige letters de tekens van beide voortdurend door elkaar gebruikt worden. Overbodige opeenhoping van tekens (,, . — '' op twee plaatsen). Zie tekst op blz. !